

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

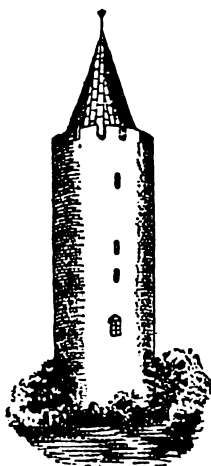
23. AARGANG 1934

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1934

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ OG OMEGN

23. AARGANG

N Æ S T V E D
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1934

STEGES PRÆSTEHISTORIE

Afslutning paa Artiklerne i Aarbøgerne 1930—31*).

Af Pastor *J. L. Frederiksen*, Stege.

TIL Slut en kort Beretning om den lange Række Sognekapellaner, der vides at have virket i Stege.

III. Kapellaner før Reformationen.

Fra den katolske Tid kendes kun nogle Navne, de fleste fra tilfældig Omtale i „Stege Bys Bog“, den gamle Byprotokol fra Aarene 1418—1607:

1. Hr. *Niels Jacob*, ca. 1418. Han nævnes som Sælger af en halv Gaard og kaldes „her Nyels Jacob, Merdæ Suzæson“, formentlig: Merta Suzas Søn. At han nævnes med *M o d e r e n s* Navn betyder sædvanligvis uægte Fødsel, og naar hans Fødsel erindres, var han vel født her.

2. Hr. *Niels Longelow*, ca. 1430, solgte sammen med andre Arvinger „en Jord“. Naar han havde arvet Jord i Stege, var han formodentlig ogsaa Stegenser.

3. Hr. *Morten*, ca. 1465, solgte en halv Gaard til Per Mortensen. Bojsen formoder, at denne Per Mortensen var Hr. Mortens Søn — trods Cølibatet —, naturligvis en Mulighed, om end ganske usikkert.

4. Hr. *Jens Gedde*, 1488 og 1500. I det førstnævnte Aar nævnes han som Ejer af en Gaard i Langestræde (og ved en samtidig Ejendomshandel nævnes ogsaa en Jens

*) Opmærksomheden henledes paa Tilføjelserne og Rettelserne, Side 26—28.

Gedde, men uden „Hr.“). I 1500 solgte han en Gaard og kaldes da „her Jens Gedde prest“, velsagtens Alterpræst.

5. Hr. *Henrik*, 1499, nævnes sammen med to Søkende som Ejer af en Gaard i Stege, som de havde arvet efter deres Fader Oluf Brun. Hr. Henrik var saaledes aabenbart Stegenser.

6. Hr. *Jens Persen*, 1509—10, nævnes som „Præst og Kapellan til Sct. Gertruds udi Stege“. Formodentlig betegnes han dermed som Alterpræst ved Sct. Gertruds Kirke, iøvrigt den sidst omtalte Præst ved denne Kirke, der snart efter blev nedrevet.

Ved samme Lejlighed (den i Aarbogen for 1930, Side 5 omtalte Kirkeretssag mod to Mænd, der havde talt spottende om Stege Kirke) nævnes de efterfølgende seks Mænd som „Præster og Kapellaner udi Stege Kirke“*):

7. Hr. *Oluf Jonsen*, 1509—10, formodentlig den samme som i 1517 nævnes som *Oluf Jensen* som Vidne hos Lensmanden i en Kontraktsag og da kaldes Kapellan i Stege.

8. Hr. *Olaf Bosen*, 1509—10 og 1523. I sidstnævnte Aar nævnes han som Vidne hos Lensmanden og kaldes da „Kapellan til Helle Legom“ (ved Hellig Legems Alter i Stege Kirke). Maaske var han en Slægting af Provsten Hans Bosen, der samtidig var Sognepræst i Stege.

9. Hr. *Mads Tickesen*, 1509—1510. Da Navnet Ticke-

*) Da Antallet er paafaldende stort, har *B o j s e n* undersøgt (Stege Bys Bog, S. 164), om Navnene kan passe paa Nabopræster, der i saa Fald blot har været til Stede i Kirken. Anders Nøfver (Nr. 11) kunde i saa Fald være identisk med Hr. Anders (kaldet „Bukseløs“) i Fanefjord, og Laurids Pedersen (Nr. 12) med Hr. Lars i Keldby. Men dersom nogen af de nævnte var Præst andet Steds, maatte det formentlig ventes anført, naar det ved samme Lejlighed anføres, at *Jens Persen* (Nr. 6) var ansat ved Sct. Gertruds Kirke, mens de andre seks alle kaldes „Præster og Kapellaner udi Stege Kirke“. — Iøvrigt vides det, at der har været mindst fire Altre i Stege Kirke foruden Hovedaltret.

sen ellers ikke kendes, hvorimod *Fikkesen* (ligesom Fornavnet Fikke) var ret almindeligt, formoder Bojsen, at der foreligger en Skrivefejl.

10. Hr. *Clemen Lauridsen*, 1509—10.

11. Hr. *Anders Nøfver*, 1509—10. 1528 nævnes „Hr. Anders Nøwers Gaard“ Syd for Stege Kirke.

12. Hr. *Laurids Pedersen*, 1509—10.

13. Hr. *Jørgen Lauritsen*, 1528 og en Aarrække derefter, er udførligt omtalt i Aarbogen 1930, S. 7—10, idet han blev den første lutherske Sognepræst i Stege.

14. Hr. *Oluf Bager*, 1529, omtales i de to Domme, der i 1537 overgik Sognepræsten Jørgen Lauritsen (se Aarbogen for 1930, S. 8—9). Det anføres deri, at Alterpræsten Oluf Bager (et enkelt Sted: Bagger), Præst ved Hellig Legems Alter, i 1529 var dømt til at tilbagegive de omhandlede Gaarde, da de betingede Sjælemesser var blevet forsømt. Men Oluf Bager havde ikke villet aflevere Gaardene trods Kongens Dom, men havde fortrængt den efter Dommen retmæssige Ejer „med Overvold og Magt“. — I den første af Dommene 1537 nævnes Oluf Bager som „død og afgang“.

IV. Sognekapellaner efter Reformationen.*)

I de første 50 Aar efter Reformationen omtales ingen Kapellan i Stege, og maaske har der ingen været. Da Sognepræsten, M. Iver Bertelsen, i Januar 1567 stod anklaget for sin Udeblivelse fra Stiftslensmandens Stævning (Aarvog 1930, S. 17), forklarede han, at han ikke kunde komme, for „der var ingen, som kunde tage Tjenesten Vare i Kirken“. (Ny kirkehist. Saml. I, S. 21—22).

*) De første kaldes simpelthen Kapellaner, 1742 indførtes Betegnelsen residerende Kapellaner indtil 1817, da der i Stedet oprettedes et Kateketembede, der atter nedlagdes 1867. Først 1871 oprettedes Kapellaniet atter som et Kapellani pro loco (eller Kaldskapellani), og dette forandrede 1889 atter til et residerende Kapellani.

1. Hr. *Niels Pedersen Fos*, 1585 og 1600.

Vi træffer første Gang hans Navn i et Kongebrev af 3. Marts 1585, hvorved „Her Niells Pedersenn Capellann udi Stege paa Møenn“ faar tillagt Kongetienden fra Keldby Sogn som Ekstraindtægt. Der forlyder intet om Grunden til denne kongelige Gunst, men den siger vel saa meget, at han i 1585 hverken har været helt ung eller helt ny i Tjenesten her. — 1597 oplyser Stege Bys Bog, at „her Niells Perssøn Foss, chapellager i Stege“, købte et Hus i Byen (efter Beliggenheden lige Øst for Kirken muligvis det samme, som siden i mange Aar var fast Kapellanbolig). — Og endelig i 1600 erfarer vi, at han havde en Søn, der studerede ved Københavns Universitet. Sønnen kaldes „Peder Fox, Hr. Nielsis Son i Stege“.

2. Hr. *Hans Pedersen*, ca. 1604—33.

Der er fremsat flere Formodninger om, hvem han var, og hvornaar han kom hertil*). Men Herredsbogen siger, at „en Hr. Hans Pedersen, som siden blev Præst i Borre“, var Kapellan i Stege i M. Jens Hansens Tid, d. v. s., at han i saa Fald maa være kommet hertil senest 1604, da M. Jens Hansen døde dette Aar (Aar-bog 1930, S. 30). Og en Indberetning fra 1738 fra Borre siger, at Hr. Hans Pedersen var Kapellan udi Stege i mange Aar, indtil han i sin Alderdom blev kaldet til Sognepræst i Borre, hvor han var i 6 Aar og døde 1640. Imidlertid blev hans Efterfølger som Kapellan i Stege ordineret 11.-8. 1633, hvorfor Hans Pedersen maa være

*) Han skal ¹⁾ have været Hører i København i 1620 og derefter være udnævnt til Stege (Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen, S. 92), eller ²⁾ han skal have været Rektor i Vordingborg indtil 1618 (Kirkehist. Saml 3. R. III, S. 10, Note 4). Imod disse Formodninger taler de samstemmende Vidnesbyrd fra Stege og Borre og tilige den Omstændighed, at han ikke findes i Fortegnelsen over de Præster, som Biskop Resen ordinerede i Aarene 1615—38 (Personahist. Tidsskrift 8. R. VI, S. 182—94).

kaldet fra Stege i 1633. — Dødsaaret 1640 stemmer med, at hans Efterfølger i Stege den 19. Oktober 1640 søgte det „nu ledige“ Borre Kald.

3. Magister *Engel Luciesen* (Angelus Lucius Græserus), 1633—40.

Hans latinske Navn anføres i Parentes, fordi han næsten altid nævnes med dette Navn; Tilnavnet „Græserus“ er formodentlig dannet efter Landsbynavnet Græse i Nordsjælland, der vel var hans Hjemegn. Til daglig er han simpelt hen blevet kaldt „Mester Engel“.

Hans Fødselsaar er usikkert*), men 1628 blev han Student, underviste i København, blev Rektor i Slangerup, tog Magistergraden 1633 og blev samme Aar udnævnt til Kapellan i Stege (ordineret 11. August 1633).

Selv fortæller han lidt om sin Stege-Tid (i en Ansøgning af 19. Oktober 1640 om Borre Kald): „Eftersom jeg fattige og svage Mand haver i langsommelig Tid arbejdet, først i Skolebestilling her i København og i Slangerup, siden i Præsteembede været Kapellan i Stege paa Møn nu over 7 Aars Tid, hvor baade er liden Løn og Underholdninger og megen møjsommelig Arbejde i det store Sogn, saa at jeg er nu moxen (næsten) ganske udmattet og forsvagt til at udstaa saa stor Arbejde; og efterdi der nu er ledigt et ringe Sogn og Præstekald paa Møn, Borre ved Navn..., da supplikerer og beder jeg underdanigst og ydmygeligen...“

Den 1. November 1640 udnævntes han til Sognepræst i Borre, hvor han døde 1652 (begravet 11. Novbr.).

4. Hr. *Jacob Jacobsen Fabius*, 1640—42.

Han blev kaldet hertil 11. Decbr. 1640 og ordineret

*) Borre Kirkebog siger ved hans Begravelse i 1652, at han da var 58 Aar gammel. Men ved hans Forflyttelse i 1640 har Biskoppen noteret, at han da var 37 Aar. Og endelig et tredie Sted (Hundrup) sættes hans Fødselsaar til ca. 1609.

15. Januar 1641, 29 Aar gammel. Hans videre Skæbne er ukendt, men 1642 blev hans Efterfølger udnævnt*).

5. Hr. *Anders Pedersen Minche*, 1642—55.

Han skal have været Hører ved Nykøbing Latinskole paa Falster, før han kom hertil. I Juli **) 1642 blev han ordineret efter at være udnævnt til Kapellan i Stege og var da 32 Aar gammel. Han døde her af Pest i Aaret 1655 (ligesom Sognepræsterne Hegelund og Jersin).

6. Hr. *Anders Olufsen Falster*, 1655—69.

Efter Skolegang i Slangerup Latinskole var han 1648 blevet Student og senere Rektor i Stubbekøbing. Den 5. Oktober***) 1655 blev han ordineret som Kapellan i Stege.

I Steges ældste Kirkebog fra 1661 findes nogle ganske mærkværdige Vidnesbyrd om Anders Olufsen. Det er Klokkeren Mathias Pedersen, der har ført Kirkebogen og har indført 1) at han den 2. Febr. 1661 Kl. 7 om Morgenen var hos Anders Olufsen med Bud fra Provsten om at tage til Lind (ca. 6 km fra Stege) for at tage en døende til Alters. Hr. Anders nægtede det med den Begrundelse, at han ikke kunde naa hjem til Aftensangs-Gudstjenesten. 2) Den 23. Febr. Kl. 10 om Formiddagen nægtede han ligeledes at tage ud til en syg, fordi det var for sent, og fordi han ikke vilde tage fastende af Sted, og fordi han skulde præ-

*) Det maa være Jacob Fabius, der i Herredsbogen (og derfra hos Paludan og atter hos Wiberg) kaldes Jacob Bøn, velsagtens en Forveksling med en tidligere Rektor i Stege af dette Navn (Bojsen: Af Møns Historie VII, S. 164).

**) Wiberg anfører en tidligere Dato, men efter Listen over Biskop Brochmands Ordinationer maa det være i Juli eller August. Dette stemmer med Herredsbogens Oplysning om, at han „kom hid“ den 29. Juli 1642 og var her „til Pestens Tid“.

***) Denne Dato anføres efter Wiberg, der fejlagtigt kalder ham Anders Pedersen Falster, men ellers tydeligt omtaler den rigtige Mand.

dike næste Dag. 3) Den 29. Marts nægtede han at prædike. 4) Den 7. Febr. 1662 nægtede han at stede to Sognefolk til offentligt Skriftemaal, fordi Provsten først sendte ham Bud derom Morgenen før Gudstjenesten.

Anders Olufsen skal være død 1669 „ved Juletid“, men hans Begravelse findes ikke indført i Kirkebogen. Derimod er indført, at hans Hustru blev begravet den 30. Decbr. 1668 i det nordre Kapel i Kirken.

7. Hr. *Poul Olufsen Horløv*, 1669—1706.

Han var født ca. 1639, blev 31. August 1668 adjunctus et successor (Medhjælper og Efterfølger) for Anders Olufsen Falster og overtog Embedet ved dennes Død. Han boede 1670 i den „østre Fjerding“ af Byen.

Fra hans Tid stammer Møns Herredsboogs Opgørelse af Kapellanens ejendommelige Indtægtsforhold, som de skal have været i mange Aar (udarbejdet af Provst Reenberg): 1) Fra Sognepræsten 1 Pund (som Kornmaal = 4 Tønder) Rug, 1 Pund Byg, 20 Lam, 20 Gæs og 20 Par Høns, imod at Kapellanden forretter alle Altertjenester (ved Sognepræstens Gudstjenester), 2) fra Kirken 5 Tønder Rug, 4 Tønder Byg og 25 Rigsdaler i Penge, 3) Præstepenge fra Stege By: 10 à 12 Sletdaler, 4) Offer ved de tre store Højtider: 20—24 Sletdaler hver Gang, 5) Offer ved kirkelige Handlinger: hvad Sognepræsten vil unde ham. 6) Da hans Indkomst er saa ringe, besøger han Bønderne om Efterhøsten og faar da efter gammel Skik 2-3-4 Neg hvert Sted. (Naar Reenberg i 1706 oplyser, at Kapellanden kun var lønnet med 30 Rigsdaler aarligt „og hvad ringe Offer Menigheden af egen Godhed vil yde“, er de 30 Rdl. aabenbart den under Punkt 2 nævnte faste Løn fra Kirken. Derimod maa alt være medregnet, naar Provst Jæger i 1738 anslaaer Kapellanens aarlige Indtægt til 200 Rdl og fri Bolig).

Om Poul Olufsens personlige Forhold erfarer vi, at han i 1705 „formedelst Alderdom og lang Byrde var udmattet og sengeliggende“, og hans Kaar var saa elen-

dige, at Reenberg skriver: „Manden maatte nu forkomme af Kuld og Mangel paa Levned's Middel, hvis Menighedens Kærlighed ej opholdt ham“. Provsten antog derfor selv en personel Kapellan.

Poul Olufsen døde 18. April 1706 og blev begravet i Kirkens søndre Gang „i sit Embedes 38. Aar og i sit Alders 67. Aar“. Han var den 6. Juni 1669 blevet viet i Stege Kirke til en Enke, Anne Jensdatter, der overlevede ham og blev begravet den 22. Juni 1712 „udi den smalle Mandfolkegang ved hendes sidste salig Mands Lig“. En Datter blev gift med Faderens Efterfølger Jens With.

8. *Jens Jensen With, 1706—10.*

Han var født ca. 1676, var 10. November 1705 blevet personel Kapellan hos Provst Reenberg og blev 17. Maj 1706 udnævnt til Embedet efter Poul Olufsen. Reenberg omtaler ham som „den fattige, unge Mand“ og taler om „hans skikkelige Opbyggelse til Menighedens fornøjelige Guds frygt.“

Allerede 19. September 1710 blev han udnævnt til Sognepræst i Keldby, hvor Biskop Worm (1734) karakteriserede ham som „en retsindig, fredelig og sagtmodig Guds Tjener“. I 1737 tilbød Biskoppen ham at blive Viceprovst under Provst Huulbechs Sygdom, men han bad sig mindeligt fritaget paa Grund af sit „svage Helbred og svare Tilfælde“.

Han døde i Keldby 1744 (begravet 23. Novbr.). Hans Hustru, Johanne Poulsdatter Horløv, var død 1741 (begr. 24. Novbr.). De havde 9 Børn, deraf 5 Sønner, der alle blev Præster, den ældste af dem Kapellan i Stege 1741.

Jens With oversatte Provst Viborgs tidligere omtalte latinske Mønsbeskrivelse (Aarbo 1930, S. 37).

9. *Johannes Bondæus, 1710—41.*

Han skal være født ca. 17. April 1682*), formodentlig

*) Ifølge Stege Kirkebog var han ved sin Dod „59 Aar ringere 1 Maaned og 1 Uge“.

i Malmø*), hvor Faderen Bonde Johansson var Handlende og gift med Borgmesterens Datter Maria Jacobsdotter Wilschiøtt**). Han maa have studeret ved Lunds Universitet og blev 28. Febr. 1708 præsteviet til Hospitalspræst i Helsingborg, skønt Prof. Ihre (i Lund) erklærede, at hans „Studier ikke supplerede defectum annorum“ (ikke opvejede hans Mangel paa Aar). Efter Magnus Stenbocks Sejr over Danskerne ved Helsingborg 28. Febr. 1710 forlod Bondæus sammen med en anden dansksindet Præst Helsingborg og drog til Danmark.

D. 31. Okt. 1710 udnævntes han til Kapellan i Stege, hvor han i sine senere Aar vakte Forargelse ved grovmundede Udtalelser i Kirken. I 1729 fik han en Irettesættelse og en Bøde for en upassende Bemærkning under Altergangen til en af Altergæsterne. I 1736 klagede en Major til Biskoppen over en Prædiken, hvori Bondæus havde sagt, „at Konerne efter deres Barselseng uden Introduktion gaar til Kirken som unge Søer, og at Kongen er kommet til Verden paa samme Maade som vi andre, nemlig igennem en skiden Rendesten“, og Klageren bad Biskoppen paalægge Bondæus „at studere til sine Prædikener... samt ellers at lægge Vind paa at foregaa os andre med gode Eksempler uden Drukkenskab, letfærdig Snak og andet saadant“. Det viste sig, at Bondæus havde brugt de kraftige Udtryk for at revse dem, der ikke overholdt den da gængse Kirkegangskone-Skik, hvorimod Antydningen om Drukkenskab m. m. kun synes

*) Dette kan ikke konstateres, da Malmøs Kirkebøger først begynder 1688, med ved Opgørelsen af Bondæus' Bo nævner Skifteretsprotokollen hans Forældres Navne og Malmø som deres Bopæl.

**) Saaledes opgives Forældrenes Navne og Stilling fra Stadsarkivet i Malmø. I Skifteretsprotokollen kaldes Forældrene: Bondæus Johansen og Marie Jacobsdatter Wildschiøtt, og to Brødre kaldes Bondæisen, hvad Johs. Bondæus ogsaa normalt skulde have heddet.

at have været en Ondskabsfuldhed fra Majorens Side, idet ingen kendte noget som helst til noget saadant.

Da Nic. Jæger i 1737 blev Provst, maatte Bondæus gaa ind paa at antage en personel Kapellan (Poul With), men dermed lod han sig ikke sætte ud af Spillet. I Begyndelsen af 1740 indberetter Provsten, at Bondæus „bliver daglig mer og mere ubekvem til sin Tjeneste. Hans Hørelse slaar ham fejl, Kræfterne gaar saaledes fra ham, at naar han en Gang imellem selv prædiker, haver han meget vanskeligt ved at vinde op paa Prædikestolen, og naar han da prædiker, er der snart hverken Fynd eller Føde i det“. Provsten foreslaar derfor, at Poul With bliver udnævnt til hans Successor og faar de to Trediedele af Kapellaniets Indtægter. Bondæus hævdede imidlertid, at ingen skulde kunne overbevise ham om nogen grov Sag, men erklærede sig villig til at dele halvt med en eventuel Successor. Senere minder Provsten atter om Sagen, og i Sommerens Løb maa Biskoppen have været i Stege, for den 6. Sept. indberetter Provsten, at nu har Bondæus „fast hver Søndag, siden Deres Højærværdighed besøgte Menigheden, selv prædiket og de fleste Gange saa slet, at Folk ikke har kuinet bare sig for Latter, hvilket er til stor Forargelse“. Saa blev Poul With endelig udnævnt til adjunctus et successor for den affældige Mand.

Et halvt Aar efter døde Bondæus, den 10. Marts 1741. Han overlevedes af sin Hustru, Anne Catrine Klodt.

10. *Poul With*, 1741—45.

Han var født 31. Marts 1710 i Stege, hvor Faderen som omtalt dengang var Kapellan. 1725 blev han Student fra Nykøbing F., 1728 teologisk Kandidat (18 Aar gl.), fra 1730 Hører og Under-Rektor ved Nysted Latin-skole, indtil han 1735 blev personel Kapellan hos Provst Huulbech i Stege. Efter dennes Død (1737) søgte han selv Sognepræsteembedet, og da han naturligvis ikke fik det, søgte han det Embede, som den nye Sognepræst

kom fra, nemlig Elmelunde, og blev af Kancelliet indstillet til Kongens Udnævnelser, men Kongen udnævnte en anden. Saa fik han den nyoprettede Kateket-Stilling i Stege, blev tillige personel Kapellan for Bondæus og 9. Septbr. 1740 hans Successor.

I Marts 1741 overtog han Embedet efter Bondæus. Han betegnes som „uden Tvivl en saare agtværdig og vel begavet Mand, hvem det imidlertid gik som flere i hin Tid, der ikke havde personlige Forbindelser, at det var ham saare vanskeligt at komme frem paa Embedsbanen“. Kapellaniets Indtægter var efter Damsholtes Udskillelse 1743 kun ca. 80 Rigsdaler aarligt, saa at han ikke mere kunde leve af det. Hans Efterfølger som Kateket fortæller senere, at han har hørt Poul With „særdeles klage over, at han, paa det allernøjeste taget, ikke kunde komme ud med sine Indkomster; saa og saa' jeg ham inderligen græmme sig over, at han efter mange Ansøgninger ikke kunde blive forflyttet, hvorfor han ved sidste Ansøgning udbrød med disse Ord: Vil Menneskene ikke forflytte mig til nødtørftigt Levebrød, saa forflytter Gud mig nok snart til det bedste Brød i Himlen. Jeg skal aldrig søge mere. Og derefter gik han i et nedslaget Sind en kort Tid til sin Død.“

Han døde 3. Maj 1745 „efter 14 Dages Sygeleje og ½ Aars skrøbeligt Helbred“, kun 35 Aar gammel, og efterlod sig Hustru, Cornelia von Mandern, og 1 Søn og 1 Datter. I det Brev, hvori Provst Friedenreich meddelte Biskoppen Dødsfaldet, skrev han: „Gud sende mig en trefast og fredssommelig Medarbejder igen“.

11. *Christian Würtzel*, 1745—48.

Han opgiver selv at være født i Juni 1714 i Roskilde, men hans Fødsel eller Daab er ikke indført i Roskildes Kirkebøger for den angivne Tid. Forældrene var Herredsskriver Jens Würtzel og Hustru Cathrine Tisted. Han blev Student fra Roskilde 1736 og teologisk Kandidat 1742.

Den 16. Juli 1745 blev han residerende Kapellan i Stege, men blev tilsyneladende en uheldig Medtjener i Menigheden. I hvert Fald indberetter Provst Friedenreich den 10. Januar 1747 til Biskoppen, at Würtzel paa Grund af Drukkenskab skal have opført sig uanstændigt Hellig tre Kongers Aften, efter at han ved Gudstjenesten samme Eftermiddag havde prædikeret, „saaledes, at en Del af Tilhørerne gik ud, en Del blev siddende at belé ham, og en Del, som havde videre Eftertanke, maatte græde over hans Ord og besønderlige Gebærder. Han selv, da jeg lod ham kalde, mente og svarede mig, at han aldrig havde gjort saa opbyggelig en Prædiken som denne“. — I et nyt Brev af 8. Febr. meddeler Provsten, at han nu i to Præsters Nærværelse har sat Hr. Würtzel i Rette, og denne har lovet „Forandring og Forbedring“. M. H. t. den omtalte Prædiken skriver Provsten, at Würtzel „har leveret mig noget Papir, som jeg selv i hans Hus af hannem annammede, hvorpaa er skrevet nogle flere Prædikener, som han siger skal være holdne i sidste Jul. Men som intet af det, han talte paa bemeldte Dag i Kirken, findes skrevet, men det, som er skrevet, er af en anden Materie og anden Stil eller Talemaade — der er og paa det Papir, han overleverede mig, skrevet en Prædiken til Dom. post Circumcis (Søndag efter Nytaar), hvilken Søndag ej i Aar er indfalden — saa slutter jeg, at hans holdte Prædiken har vaaren extempore (uforberedt), hvorfor jeg og har foreholdet ham dette, at han i saa Maade haver illuderet mig, idet han har leveret mig de Prædikener, som maaske aldrig er blevne holdte i Stege“. Provsten tilføjer, at Hr. Würtzel siden har gjort sig mere Umage med sine Prædikener, og til sidst fremsætter han med stor Forsigtighed et Forslag: „Siden Hr. Würtzel dog nu har lovet Sinds og Levneds Forandring, saa ønskede jeg, at han kunde bytte med en anden Kapellan, enten i Jylland eller paa et andet Sted, hvor de ej havde hørt noget af hans Rygte... Imidlertid beder jeg allerydmygst, at min oprigtige Enfoldighed maa i bedste Mening optages.“

Christian Würtzel døde imidlertid i Stege et Aars Tid efter, knap 34 Aar gammel, den 28. Marts 1748 — „udi Omvendelse og Tro“, skrev Provst Friedenreich i sin Indberetning om Dødsfaldet. — Hans Enke, Engel Marie Møller, maatte ved Boets Opgørelse gaa fra Arv og Gæld.

12. *Nicolaj Ullitz*, 1748—54.

Han var iflg. egen Opgivelse*) født 14. Septbr. 1717 i Hobro som Søn af Tækkemand Andreas Ullitz og Hustru Bodil Ebdrup. 1742 blev han Student fra Helsingør, omtrent 25 Aar gl., 1743 Kateket i Stege, hvor han samtidig læste til teologisk Eksamen. I 1745, da Poul With døde, var han „just rejsefærdig til København for at tage Attestats“, og Provst Friedenreich anbefalede ham varmt til det ledige Kapellani. Eksamen bestod han godt nok (om end med laveste Karakter), men Embedet fik han ikke dengang. Først 19. Juli 1748 fik han det residerende Kapellani efter Würtzel.

Vi faar et Indtryk af ham gennem Provst Friedenreichs Udtalelser de to Gange, han anbefalede ham til Kapellaniet: I 1745 siger Provsten, at han „har vist sig i megen Stilhed og Gudfrygtighed ikke alene at være en sand Kristen, men et bekvemt Redskab til at vise andre Vejen til Guds Rige“, og som Kateket i Stege har han med de fattige Skolebørn opnaaet mere paa 2 Aar end andre i de sidste 10 Aar. Og i 1748 anbefalede Provsten ham atter, „saasom jeg kender hans utrættelige Flid og redelige Intention til at opbygge Kristi Menighed.“ Saa vidt muligt har han sikkert søgt at efterligne Provst Friedenreich, hvad bl. a. en Takketale for modtaget Højtidsoffer (i Julen 1748) og hans Optræden under en deraf følgende Strid med Apoteker Eegholm tyder paa. — I 1749 søgte han forgæves Biskoppen om som „Tillæg til Kaldet“ at blive dansk Skoleholder i Stege efter den da dødssyge Kordegn.

*) Hobro Kirkebog findes ikke før 1812.

Den 1. Novbr. 1754 udnævntes han til Sognepræst i Rørbæk-Grynderup i Viborg Stift, 1761 Sognepræst paa Anholt, men efter et Par Aars Forløb og uden at have faaet anden Udnævnelse „forlod han Øen for medelst den nedrige Foged Truels Wiborgs Overlast“. I 1765 blev han konstitueret som Præst ved Københavns civile Arresthus og Vajsenhuset, 1767 udnævnt dertil, og 1771 Præst ved Randers Hospital, hvor han skal være død i Oktober 1792.

Han var to Gange gift: 1) med Dina Christine Wal-lund (viet i Stege Kirke 18. Oktbr. 1748), 2) 1768 med Cathrine Christine Mørk (død 6. Marts 1797 i Sct. Mortens Sogn i Randers, 67 Aar gl.).

13. *Niels Gielstrup*, 1755—84.

Han var født 24. August 1714 i Nibe. Forældrene hed Niels Nielsen og Bodil Jensdatter. Efter 10 Aars Skolegang i Aalborg Latinskole blev han Student 1735, tog teologisk Attestats 1742*) og blev endelig 31. Januar 1755 udnævnt til residerende Kapellan i Stege. Han virkede her i 29 Aar, indtil han i 1784 tog sin Afsked, 70 Aar gammel. Han døde i Stege 1787 (begravet 7. Decbr.). — Han var to Gange gift: 1) med Charlotte Amalie Winther, der maa være død her ligesom deres to Børn, 1 Søn og 1 Datter, 2) med Drude Margrethe Lund, der døde i Trinitatis Sogn i København 14. August 1792.

14. *Peder Thomesen Balle*, 1784—90.

Han var født i København 1755 (døbt i Sct. Nicolai Kirke 29. August)**) og var Søn af islandsk Under-Købmand i Store Strandstræde Thomas Balle og Hustru Margrethe Elisabeth Schwartzkopf, blev Student 1770 (15 Aar gl.) og teologisk Kandidat 1780.

*) Wiberg anfører helt andre Data, men Gielstrup nævner selv de ovenanførte. Nibe Kirkebog begynder først 1765.

**) Den af Balle selv opgivne Fødselsdag: 4. Septbr. kan derfor ikke være rigtig.

Den 4. Juni 1784 blev han udnævnt til residerende Kapellan i Stege. Skønt han kun var her i 6 Aar, nævner han 21 Aar senere, at han her maatte sætte sig i en Gæld, som han endnu (1811) ikke kunde se sig „ganske entlediget fra“.

Den 25. Juni 1790 blev han Sognepræst i Aaker paa Bornholm, hvor han døde 11. April 1846 (efter 62 Aars Præstegerning, deraf 5 Aar som Landets ældste Præst). Han havde 1784 ægtet sin Kusine Anne Balle, der døde 8 Dage før han (3. April) efter 40 Aars Sygdom. De havde mange Børn.

Pastor Balle var ikke uden Dygtighed, udgav nogle Smaaskrifter (bl. a. et Par rationalistiske Prædikener) og var en flittig Samler til det københavnske Museum for Oldsager. Men en samtidig biografisk Forfatter, hvis Sanddruhed ikke blev draget i Tvivl, om end adskillige protesterede mod hans aabenhjertige Karakteristikker, siger: „Agtelse erhvervede han sig dog ingenlunde i sin lange Præstetid; dertil var hele hans Væsen for upræstelig, hans Ord for upaalideligt og hans Levned for letfærdigt.“

15. *Peder Panum*, 1790—1811.

Han var født 8. Juli 1763 i Galtrup paa Mors som Son af Provst Jens Panum og Hustru Anna Thomædaatter. 20 Aar gl. blev han Student fra Viborg og 3 Aar senere (1786) teologisk Kandidat. Han var derefter Huslærer i København, bl. a. hos Biskop Balle.

Den 24. Septbr. 1790 blev han residerende Kapellan i Stege. Biskop Balle omtaler ham ved sin Visitats her i Juli 1799 som „en tro og retskaffen Lærer, der har al Fortjeneste af Ungdommens gavnlige Oplysning“. Mærkværdigt er det derfor, at han trods mange Ansøgninger først blev forflyttet efter 21 Aars Forløb. I 1797 havde han skrevet til Biskoppen om sit „usle Levebrød. Hvad jeg i denne Tid har lidt, lader sig ej beskrive; hvad jeg, skønt mine bedste

Aar, har tabt paa Sjæls- og Legemskræfter, vil sent eller aldrig oprettes; hvad Gæld jeg her kommer i, vil svie til mig maaske min hele Levetid, og endda vil jeg anse det som en Lykke, om det ikke efter min Død skal svie til min Kone og mine Børn...”

Endelig 3. Maj 1811 blev han Sognepræst i Borre, hvor han døde 23. Juli 1838. Hans Hustru, Susanna Møller, som han havde ægtet kort efter sin Udnævnelse til Stege, døde Aaret før han (17. August 1837 i Borre).

16. *Johan Jacob Winther*, 1812—17.

Han var født i København 1770 (døbt 18. April i Frue Kirke) som Søn af Kobbersmed Hans Winther og Hustru Anne Larsdatter i Frederiksberggade. 1788 blev han Student, 1798 teologisk Kandidat og derefter Lærer ved en Drengeskole. 4. Oktbr. 1799 udnævntes han til personel Kapellan i Gildeskål og Beiarn i Trondhjem Stift, men ikke længe efter søgte han sin Afsked „formedelst Svaghed, som strax efter Ordinationen er paakommen ham“ (hans Efterfølger blev udnævnt 30. Maj 1800).

Den 29. April 1812 udnævntes han til residerende Kapellan i Stege, hvor han døde 2. Marts 1817. Før Overtagelsen af Embedet her havde han giftet sig med Anna Marie Bruun, f. Lyng, Enke efter en Skibskaptajn. Hun døde i Stege 29. Maj 1814.

Kateketerne.

Efter Pastor Winthers Død blev ved kgl. Reskript af 23. Juli 1817 det residerende Kapellani nedlagt „til Bedste for Skolevæsenet“, d. v. s., der oprettedes i Stedet et Embede som „ordineret Catechet og første Lærer ved Borgerskolen i Stege“.

Da Kateketerne først og fremmest var Skolemænd (i 1854 blev deres Stilling udtrykkeligt betegnet som ensbetydende med Overlærer ved saa vel Borger- som Almueskolen), mens deres præstelige Arbejde normalt kun be-

stod i at prædike paa Højtidernes Andenhelligdage, skal her kun nævnes deres Navne og Embedstid i Stege*):

17. *Andreas Frederik Winding*, 15. April 1818—29. Oktbr. 1824.

18. *Antonius**)* *Tønnesen*, 20. April 1825—21. April 1830.

19. *Peter Frederik Thayssen*, 20. Aug. 1830—16. Maj 1840.

20. *Salomon Wulff*, 23. Oktbr. 1840—31. Marts 1847.

21. *Carl Adolph Emil Jansen*, 12. Juni 1847—18. November 1853.

22. *Niels Peter Hasselquist*, 20. Marts 1854—18. Maj 1859.

Han var en meget dygtig Skolemand, men ogsaa meget myndig og streng. Spørger man gamle Folk om Hasselquist, nævnes straks hans Tamp, en Rebstump med Knuder paa. Han døde ret pludseligt af Biodforgiftning efter et Fald paa Gaden,

23. *Peter Bone Falk Rønne*, 13. Oktober 1859—18. Juni 1867.

Han blev med sit barnlige Sind og sit paa een Gang milde og alvorlige Væsen en elsket Lærer, og han er tillige den eneste af Kateketerne, der vides at have taget videre Del i det præstelige Arbejde her. Han prædikede saaledes ofte i Stege Kirke. Samarbejdet med Pastor

P. Rønne.

*) Iøvrigt henvises til Wiberg, Elvius osv., der for den nyere Tid har udførlige og paalidelige Oplysninger (se Kildehenvisningerne S. 26).

**) Wiberg kalder ham Tønnes Tønnesen, men saa vel i Stege Kirkebog (ved en Søns Fødsel 1830) som i Lundforlund Kirkebog (ved hans Død 1849) kaldes han Antonius Tønnesen (i L. Kontra-Ministerialbog: Atonius). Daabsprotokollen fra hans Fødesogn 1798 mangler.

Boisen blev af afgørende Betydning for ham, saa det hedder, at han her vandt sit kirkelige Stæde som en af de „ægte, gamle Grundtvigianere.“ Ogsaa Boisens stærke politiske Interesse og Synspunkter delte han hele sit Liv.

Efter P. Rønnes Forflyttelse herfra blev Kateketembedet nedlagt, og en af Skolens Lærere udnævntes til Overlærer. Først 4 Aar senere blev der ved kgl. Resolution af 27. August 1871 oprettet et

Hans Rørdam.

Kapellani pro loco.

24. *Hans Kristian Rørdam,*
1871—80.

Han var født 24. Marts 1842 i Glenstrup (ved Hobro), hvor Faderen dengang var Præst, blev Student fra Roskilde 1860, teologisk Kandidat 1868 efter i nogle Aar at have „vaklet mellem Teologien og Lyrikken“, samme Aar personel Kapellan i Brøndbyvester-øster og senere i Hammer og i Kølstrup, indtil han

27. August 1871 blev Kapellan pro loco i Stege.

Ligesom Rønne kom han i et udmærket og fortroligt Samarbejde med Pastor Boisen, hvis Kirkebøger han som omtalt førte fra 1873. Ogsaa han sluttede sig afgjort til den grundtvigske Retning. Han var en dygtig Prædikant, der holdt nogle korte, men indholdsrige og varmhjertede Prædikener. Han var en meget stilfærdig Mand, men kunde navnlig paa Tomandschaand være meget fornøjelig og lun. I Aarene i Stege læste han ofte op paa Rødkilde Højskole og skal have læst f. Eks. Hostrups Komedier uimodstaelig morsomt. Han var et Hjemmemenneske, der nærmest kun tog ud, naar han blev hentet. Han vedblev at dyrke sine litterære Interesser og udgav i Aarene her anonymt en Digt-

samling „Mads Jydes Dagbog“, skrev en Del Lejligheds-
sange og adskillige Digte til „Budstikken“. En af hans
Lejlighedssange „Man siger, Livet har bange Kaar“
(skrevet til en Fest paa Rødkilde 1878) er gaaet over i
adskillige Sangbøger. — Sønnen Valdemar Rørdam har i
„Købstad-Idyller“ skildret sit Barndomshjem i Stege i
Digtet „Huset ved Volden“.

Den 22. Novbr. 1880 kaldedes han til Sognepræst i
H o l e b y-Bursø, 1884 til Faderens Efterfølger i O n d-
l ø s e-Søndersted*), 1893 til F a n e f j o r d, hvorfra han
i 1911 tog sin Afsked og bosatte sig i Brønshøj, hvor han
døde 27. Oktbr. 1924. Han var i sine sidste Aar meget
svagelig og kom ikke udenfor sit Hjem, men sad og læste
Bog efter Bog. — Han var to Gange gift: 1) 1871 med
Bolette Ingeborg Olsen, der døde 1881, 2) 1882 med Louise
Theodora Rønne, der overlevede ham og døde 13. Januar
1930. Han havde 4 Sønner og 3 Døtre.

25. *Ludvig Oscar Faber*, 1881—84.

Ogsaa han var Præstesøn, født 17. Febr. 1855 i Aar-
hus, Student fra Horsens 1872, teologisk Kandidat 1877,
derefter Huslærer, 1879 personel Kapellan i Barrit-Vrig-
sted og 2. Febr. 1881 Kapellan pro loco i S t e g e.

Han huskes utydeligt, skal have prædikeret godt, men
kunde ikke rigtig komme i Gang efter Rørdam. Iøvrigt
stod han Indre Mission nær.

Allerede 29. April 1884 kaldedes han herfra til Sogne-

*) I Ondløse Sogn laa Estrups Gods Kongsdal, og skønt Rør-
dam aldeles ikke tog Del i Politik, fik han som Venstre-
mand adskillige Fortrædeligheder, bl. a. forbød Estrup
sine Funktionærer at komme i Kirke hos ham. Da Stege
Sognekald i 1888 blev ledigt, søgte en Deputation fra Stege
Audiens hos Christian IX for at faa Rørdam hertil som
Sognepræst. Folketingsmand Bojsen havde forberedt dem
paa, at Estrups Kultusminister næppe vilde indstille Rør-
dam, og Deputationen bad da subsidært om, at det maatte
blive Repsdorph, og saaledes blev det.

præst i Gerding-Blenstrup, 1887 til Øster-Vester Alling og 1899 til Refsnæs, hvorfra han tog sin Afsked i 1916. Som Emeritus gjorde han i nogle Aar Tjeneste som Medhjælper ved Sct. Marcus Kirke paa Frederiksberg. Han døde 26. Decbr. 1928. — Han var gift (1881) med Eleonora Christine Levinsen.

26. *Sigurd Christian Borch*, 1884—1923. (Kapellan pro loco 1884—89, residerende Kapellan 1889—1923).

L. O. Faber.

Født 29. Marts 1857 i Valsbøl Præstegaard i Sønderjylland oplevede han som Barn Krigen 1864 paa nært Hold, idet Faderen blev afsat af Tyskerne. 1876 blev han Student fra Aarhus, 1881 teologisk Kandidat og 1882 Kapellan pro loco i Raklev.

Den 2. Juli 1884 udnævntes han til Kapellan pro loco i Stege og 29. Marts 1889 til residerende Kapellan. Denne Embedsforandring (der ved kgl. Resolution af 21. Marts s. A. var

bestemt at skulle træde i Kraft samtidig med Udnævnelsen af den nye Sognepræst) betød en baade embedsmæssig og økonomisk Forbedring og skyldtes et fra Stege Byraad fremsat Ønske for at beholde Borch i Embedet her.

Han betegnes i 1886 af Biskop Fog ved dennes Visitsats i Stege som „en dygtig og lovende ung Mand“. Han holdt nogle vel opbyggede, forstandige Prædikener, var meget musikalsk og havde en udmærket Sangstemme, havde kunstneriske og mange andre Interesser, gjorde ingen Forskel paa fattig og rig, men kunde tale med alle. Sygdom og private Sorger hæmmede ham vel tidligt, men han vil længe mindes som den hyggelige og venlige Præst, der Dagen igennem færde-

des rundt om i næsten alle Byens Hjem og var saa interesseret i stort og smaat.

Han havde et betydeligt Talent som Maler og gik med Iver op i Politik, var gammeldags Højremand og Beundrer af Estrup og altid oplagt til en politisk Diskussion. Han var Byraadsmedlem 1889—1907, Medlem af Fattigudvalg, Hjælpekasse m. m. og 1904—23 Meddirektør af „Møens Spare- og Laanekasse af 1827“.

Den 31. Oktober 1923 tog han sin Afsked efter flere Aars Svaghed og døde 4. Maj 1924 paa Oringe Hospital, hvor han paa Grund af Alderdomssvækkelse havde tilbragt sine sidste Maaneder. Hans Hustru, Louise Augusta Ehrenreich, som han havde ægtet 1884, døde i Stege 24. Juni 1924. De overleves af en Søn og en Datter.

Pastor Borch var Præst i Stege i 39 Aar, den længste Embedstid nogen Præst har haft i Stege.

S. C. Borch.

Kildehenvisninger.

Kapellaner før Reformationen.

1. Hr. Niels Jacob: Bojsen: Stege Bys Bog, S. 6 (jfr. S. 2, Note 3) og S. 160.
2. Hr. Niels Longelow: Stege Bys Bog, S. 10.
3. Hr. Morten: Stege Bys Bog, S. 14 og 159.
4. Hr. Jens Gedde: Stege Bys Bog, S. 21 og 27, jfr. S. 160.
5. Hr. Henrik: Stege Bys Bog, S. 26.
6. Hr. Jens Persen: Stege Bys Bog, S. 52, jfr. S. 164.
7. Hr. Oluf Jonsen: Stege Bys Bog, S. 52, Bojsen: Af Møns Historie IV, S. 134.
8. Hr. Olaf Bosen: Stege Bys Bog, S. 52 og 58.
9. Hr. Mads Tickesen: Stege Bys Bog, S. 52 og 165.
10. Hr. Clemen Lauridsen: Stege Bys Bog, S. 52.

11. Hr. Anders Nøfver: Stege Bys Bog, S. 52 og 60, jfr. S. 164.
12. Hr. Laurids Pedersen: Stege Bys Bog, S. 52, jfr. S. 164.
13. Hr. Jørgen Lauritsen: Se Aarboeg for Hist. Samf. for Præstø Amt, 1930, S. 57.
14. Hr. Oluf Bager: Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af gamle danske Domme II, S. 42—43, Ny kirkehist. Samlinger V, S. 494—95.

Sognekapellaner efter Reformationen.

1. Hr. Niels Pedersen Fos: Sjællandske Registre 12, S. 391 b (Rigsarkivet), Stege Bys Bog, S. 44 og 168 (jfr. det vedføjede Kort over Stege By og i Landsarkivet: Møns Herredsbog 1729, S. 51), H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie IV, S. 472—73.
2. Hr. Hans Pedersen: Møns Herredsbog 1729, S. 3 (Landsarkivet), Kirkehist. Samlinger 4. R. VI, S. 274.
3. M. Engel Luciesen: Hundrup: Lærerstanden ved Korsør o. fl. Skoler, S. 20 (jfr. Personalhist. Tidsskrift 1. R. III, S. 268 og 8. R. VI, S. 192), Ansøgning om Borre Kald: Indlæg til Registranter og henlagte Sager af 19.-10. 1640 (Rigsarkivet), Personalhist. Tidsskrift 1. R. IV, S. 248, Ny kirkehist. Samlinger 1, S. 505, Borre Kirkebog (begravede) for 11.-11. 1652.
4. Hr. Jacob Jacobsen Fabius: Ny kirkehist. Samlinger I, S. 505.
5. Hr. Anders Pedersen Minche: I. Barfod: Den falsterke Gejstligheds Personalhistorie I, S. 92, Ny kirkehist. Saml. I, S. 507, Møns Herredsbog 1729 S. 3.
6. Hr. Anders Olufsen Falster: I. Barfod: Den falsterke Gejstligheds Personalhistorie II, S. 38, Stege Kirkebog 1661—91, S. 3—4 og S. 252, Møns Herredsbog 1729, S. 4.
7. Hr. Poul Olufsen Horløv: Wibergs Præstehistorie III, S. 191, Af Møns Historie IX, S. 10, Møns Herredsbog 1729, S. 50—51, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 96 og 243, 5. R. I, S. 244—47, Stege Kirkebog (viede) for 6.-6. 1669, Stege Begravelsesprotokol for 26.-4. 1706 og 22.-6. 1712, Mønbo Herreds gejstlige Skifteretsprotokol for 18.-5. 1706 (Fol. 70).
8. Jens Jensen With: Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 243, Wibergs Præstehistorie II, S. 75, Kirkehistoriske Samlinger 5. R. I, S. 247, 4. R. V, S. 280 og 286, Keldby Kirkebog (begravede) for 23.-11. 1744 og 24.-11. 1741, Af Møns Historie VI, S. 145. (En Del Skrivelser fra Jens Withs Keldby-Tid er trykt i Kirkehist. Saml. 4. R. V og VI).
9. Johannes Bondæus: Stege Begravelsesprotokol for 15.-3.

- 1741, Mønbo Herreds gejstlige Skifteretsprotokol for 30.-11. 1742 (Fol. 209), Cawallin: Lund Stifts Herdaminne III (Lund 1856), S. 367, jfr. 364—65, Wibergs Præstehistorie III, S. 191, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 96 og 100—109.
10. Poul With: Stege Daabsprotokol for 6.-4. 1710, Selvbiografi af 20.-10. 1735 i Bispearkivets „Vitæ candidatorum“ (Landsarkivet), Wibergs Præstehistorie III, S. 191, Kirkehist. Saml. 4. R. V, S. 286 og 293, 4. R. VI, S. 254, 5. R. V, S. 99, 4. R. VI, S. 104—05, 112—14 og 127—28, Steges Begravelsesprotokol for 10.-5. 1745.
 11. Christian Würtzel: Selvbiografi af 20.-9. 1745 i Vitæ candidatorum, Wibergs Præstehistorie III, S. 191, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 114—117 og 128, Steges Begravelsesprotokol for 4.-4. 1748.
 12. Nicolai Ullitz: Selvbiografi af 2.-8. 1748 i Vitæ candidatorum, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 113—14, 117 og 122—28, Wibergs Præstehistorie II, S. 586, Stege Vielsesprotokol for 18.-10. 1748. Randers Sct. Mortens Sogns Begravelsesprotokol for 10.-3. 1797.
 13. Niels Gielstrup: Selvbiografi af 17.-2. 1755 i Vitæ candidatorum, Wibergs Præstehistorie III, S. 191—92, Steges Begravelsesprotokol for 7.-12. 1787 (jfr. Daabsprotokol for 16.-3. 1755 og 9.-5. 1757 samt Begravelsesprotokol for 23.-8. 1756 og 22.-7. 1766), Trinitatis Sogns Begravelsesprotokol (Kvindekøn) for 18.-8. 1792.
 14. Peder Thomesen Balle: Sct. Nicolai Kirkes Daabsprotokol for 29.-8. 1755, Selvbiografi af 24.-6. 1784 i Vitæ candidatorum, Wibergs Præstehistorie I, S. 22. Aaker Begravelsesprotokol for 17.-4. og 10.-4. 1846, Erslews Forfatter-Lexicon I, S. 55 og Supplement I, S. 58, N. C. Øst: Materialier til et biografisk-litterarisk Lexicon (1835), Sp. 845, Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed I, (1849), Sp. 193. — Af Balles Smaaskrifter: Læsning for den kjere Landmand I—III (1804, 1807 og 1818), Offer paa Sandhedens Alter osv. (1810) og Nødværge osv. (1811).
 15. Peder Panum: Galtrup Daabsprotokol for 15.-7. 1763, Selvbiografi af 5.-12. 1790 i Vitæ candidatorum, Wibergs Præstehistorie I, S. 193, Paludans Mønsbeskrivelse I, S. 494, Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 7, Møns Folkeblad 1930, Nr. 252, Borre Kirkebog (døde) for 23.-7. 1838 og 17.-8. 1837.
 16. Johan Jacob Winther: Frue Kirkes Daabsprotokol for 18.-4. 1770, Selvbiografi af 18.-9. 1799 i Vitæ candidatorum, Wibergs Præstehistorie III, S. 192, jfr. S. 759, Stege Kirkebog (døde Mandkøn) for 2.-3. 1817, Steges Begravelsesprotokol for

- 4-6. 1814 (og 1-4. 1814). — Oplysningerne om Winthers Præstetid i Norge er meddelt fra Riksarkivet i Oslo.
17. Andreas Frederik Winding: Wibergs Præstehistorie I, S. 634.
 18. Antonius Tønnesen: Wibergs Præstehistorie II, S. 332.
 19. Peter Frederik Thayssen: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, I, S. 57.
 20. Salomon Wulff: Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84, S. 410—11.
 21. Carl Adolph Emil Jansen: Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84, S. 247, Erslews Forfatter-Lexicon I, S. 771 og Supplement I, S. 929 (Oplysningen om, at han var Redaktør af „Møens Avis“ 1849—50, er forkert).
 22. Niels Peter Hasselquist: Wibergs Præstehistorie III, S. 192, Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed II, Sp. 134, Møens Avis 1859, Nr. 58.
 23. Peter Bone Falk Rønne: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, II, S. 228—32, jfr. Elvius, S. 507, Højskolebladet 1907, Sp. 475—82, 571—74, 585—88, 635—38, 703—10, 769—74 og 795—98, Dansk Kirke-tidende 1907, Sp. 97—98, Møens Avis 1867, Nr. 75, 81 og 82.
 24. Hans Kristian Rørdam: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, I, S. 179—80, „Kirke-lige Forhold paa Møn i de sidste 50 Aar“ (Stege 1907), S. 8, Møens Avis for 28.-12. 1880, Møns Folkeblad 1911, Nr. 278 og 1924, Nr. 253, Møns Dagblad 1924, Nr. 252.
 25. Ludvig Oscar Faber: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, II, S. 27—28.
 26. Sigurd Christian Borch: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1889—1911, II, S. 168. Møns Folkeblad 1888, Nr. 253, Visitatsbog for Stege Pastorat for 18.-7. 1886, Møens Avis 1888, Nr. 277, Møns Dagblad 1923, Nr. 294 og 1924, Nr. 104, Møns Folkeblad 1924, Nr. 105 og 111.

Tilføjelser og Rettelser til Artiklerne om Steges Sognepræster.

(Aarbog for Hist. Samf. f. Præstø Amt 1930, S. 3—58,
og 1931, S. 3—50).

—

Aarbog 1930, S. 4, L. 4 ff: Det nævnte Brev, hvoraf fremgaar, at Hr. Johannes var Sognepræst i Stege („Stekeborch“) 1246, findes trykt i *Thorkelin: Diplomatarium I*, (Kbh. 1786), S. 304—05.

S. 4, L. 8 f. n. ff. og S. 5, L. 14 ff.: Desværre har jeg fulgt Bojsens Tydning af Indskrifterne paa Stege Kirkes Klokker. Efter det af Nationalmuseet paabegyndte Værk „Danmarks Kirker, Præstø Amt“, S. 222—23 fastholdes imidlertid Uldalls tidligere Tydning, hvorefter Aarstallet paa den ene skal læses som 1443 (ikke 1414), og Hr. Johannes Clausens Embedsjaar maa derfor ogsaa rettes til 1443 (se Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker, S. 86, jfr. Afbildning i Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 177, Fig. 4). — Paa Klokken fra 1500 tydes Indskriften saaledes: „I Herrens Aar 1500, den Tid var Hr. Sven Jonsson Kirkeherre i Felbergh, Ma(thias støbte mig)“. Klokken skal derefter ikke oprindeligt være støbt til Stege Kirke, hvorfor Hr. Svend Jonsen maa slettes som Sognepræst i Stege (se Danmarks Kirker, S. 223, og Uldall S. 113—14).

S. 30, L. 15 ff.: Provst Jesper Christensens Præstetid i Stege var tidligere bevidnet i en rimet Indskrift fra 1589 paa en af Bjælkerne ved det gamle Orgel i Stege Kirke (Danmarks Kirker S. 221).

S. 30, L. 4 f. n.: M. Jens Hansens Navn og Aarstallet 1600 stod ligeledes i et Vers paa den nu fjernede Alterramme, ligesom et nu forsvundet Epitafium angav hans Dødsaar 1604 (Danmarks Kirker S. 217 og 223 f.).

S. 31, L. 11 f. n.: Provst Rasmus Nielsens Dødsaar 1634 fandtes ogsaa paa et tidligere Epitafium i Stege Kirke (Danmarks Kirker, S. 224).

S. 39, L. 15: M. Frederik Knoph er ifølge Stege Kirkebog viet til Sophie Evartsdatter Funch den 23. September 1681.

S. 39, L. 3. f. n. ff.: Om Provst Gemzø oplyses yderligere, at han var Søn af Sognepræst Daniel Pedersen Gemzø i Wäsby i Skaane og 1670 ordineredes som Faderens Efterfølger i Wäsby og 1671 blev viet i Lund til Maria Margreta Bagger. Han var dansk-sindet og derfor meget utilfreds med en kgl. Resolution af 1680, hvorefter Gudstjenesten skulde forrettes efter svensk Ordinans. Det fortælles, at han „vilde ikke bortlægge Pibekraven og forsvor at at lære sig Svensk“. I hvert Fald fremgaar det af Dokumenter i Lund Domkapitels Arkiv, at hans Provst ofte klagede over hans Uvilje imod svensk Ordning og Sprog. Til sidst ansøgte han selv om at maatte „fare over paa den anden Side og der søge sin Befordring“, og dette bevilgedes i en kgl. Resolution af 25. Marts 1687, „eftersom der hos en saadan Person ikke synes at være noget godt at forvente“. (Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne III, S. 379). — Ovennævnte Ordinationsaar 1670 stemmer næppe med Stege Kirkebogs Aldersangivelse, hvorefter han skal være født 1. Marts eller vel snarere 20. Febr. 1646. Man dispenserede vistnok ikke i ældre Tid fra 25 Aars Alderen som Betingelse for Ordination, men er Ordinationsaaaret eller Fødselsaaaret forkert? — Ogsaa Datoen

25. Marts 1687 for den kgl. svenske Tilladelse til at søge Embede i Danmark er paafaldende, da Gemzøe som meddelt allerede 14. Januar s. A. var udnævnt til Sognepræst i Stege (Sjæll. Registre 1687, Fol. 11—12).

S. 45, L. 13: Det er ikke Provst Reenberg, der ved Indsamling har tilvejebragt Kirkens nuværende Døbefad (anført efter Bojsen), men det er skænket 1721 af Amtmand Moltke og Frue (Danmarks Kirker, S. 219).

S. 58, L. 8: Bøvings, læs: *Bøllings*.

Desuden er følgende Præsters litterære Efterladenskaber opregnet i det nyligt udgivne *Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon*: Niels Fædder, Iver Bertelsen, Hans Mogensen, Anders Fos, Hans Jersin, Viborg, Reenberg og Huulbech.

Aarborg 1931, S. 9, L. 18 ff.: Angaaende *Rasmus Paludan* meddeler Statsarkivet i Oslo, at Kirkebogen for Vor Frelzers Kirke i Oslo kun oplyser, at „Friderich Rasmusen og Anne Jacobsdatters Barn *Rasmus*“ blev døbt 1. April 1702. Dette bestyrker Formodningen om, at først Rasmus Paludan har antaget sit latinske Navn. Men et Haandskrift i Arkivet i Oslo (Bastian Svendsens „Efterretninger om Gejstligheden i det nuværende Christiania Stiftprovstie“) nævner en Rasmus Paludan som Præst i Nesodden og Farfader til den senere Provst i Stege. — Det samme Haandskrift formodes at være Kilde til Wibergs Oplysninger om Paludan (bl. a. hans Fødselsdag, Forældre og Ægteskaber), og disse Oplysninger antages af Arkivet at være korrekte, dog at Moderens Navn ikke skal være Schjøt, men *Schort*.

S. 15, L. 14 ff.: Provst Grams Fornavn er efter Bjergby Daabsprotokol: *Lauridtz*.

S. 17, L. 9: Mindedigtet om Provst Gram lyder: „Du ingen Gram har været...“

S. 22, L. 15: Provst *Krogs* Fødselsaar viser sig ved Forespørgsel til Statsarkivet i Trondheim at være 1763 (født 19. Marts, døbt 25. Marts i Verdal Kirke med Navnet: *Gerlof Christian*). Naar han ved sin Ordination selv opgiver at være født 1762 — og derfra er dette Aarstal gaaet over i alle biografiske Værker — kan han vel være i god Tro, men Fejltagelsen ligner i beklagelig Grad en Tanke: at han har opgivet sig et Aar ældre for at blive ordineret, hvortil som omtalt krævedes 25 Aars Alder.

S. 42, L. 6 f. n.: Pastor Wulff havde mindst 3 Sønner og 4 Døtre.

S. 47, L. 10 f. n.: Skift, læs: *Skrift*.

GOTIKEN I PRÆSTØ AMT

Af *R. Berg.*

DE allerfleste Kirker i Præstø Amt stammer ligesom de andre Kirker i vort Land fra Tiden ca. 1150—1250 og tilhører saaledes i deres oprindelige Dele den romanske Stil. Imidlertid er der ikke en eneste, som Gotiken ikke har ændret paa, ja, man kan roligt hævde, at det er Gotiken, der har givet alle Kirkerne deres Hovedpræg.

Ikke én fremtræder uden Taarn, og lad enkelte af disse ogsaa være paabegyndt i den romanske Periode, Gotiken har dog givet det sit Ansigt. Heller ikke nogen Kirke mangler sit gotisk prægede Vaabehus; og saa godt som alle har de faaet indsat Hvelvinger og de smaa rundbuede Vinduer ombyttede med store. I mange Tilfælde er det oprindelige Kor nedrevet og erstattet med et nyt og større i Flugt med Skibet.

Kan man saaledes paavise Gotiken overalt, vil man derimod ikke kunne hævde, at den fremtræder med det Særkende, som udmærker den i dens Hjemland Nordfrankrig.

Der er hos os gjort meget faa Forsøg paa at opløse Mur-Masserne ved dristige Konstruktioner. Tværtimod fremtræder de ydre Mure altid med hele deres Vægt.

For det første skyldes dette vel i høj Grad det Byggemateriale, Murstenen, som næsten altid blev brugt, men selvfølgelig ogsaa den Omstændighed, at Gotiken ikke naaede os direkte fra Frankrig, men ad en Omvej over Nordtyskland, og paa denne Tur havde den tilsat ikke lidt af det lette og himmelstræbende, som er det karakte-

ristiske for den i dens Hjemland, og hvad den ikke havde tabt paa denne Vej, mistede den helt paa dansk Grund. I det stor og hele fremtræder de af Gotiken prægede Kirker ligesaa tunge, som de gamle romanske Bygninger. Til Gengæld tilpassede efter vort hjemlige Sind, beskedne og fremfor alt hyggelige, uden Tilløb til at ville være mere end det, de skal være, et Hjem for Menigheden.

Kun i Købstadskirkerne er der gjort Forsøg paa at naa noget mere, og det er da ogsaa i dem, vi skal søge de modneste og fyldigste Udtryk for Gotiken, ja, i en enkelt af dem, St. Peders Kirke i Næstved, har vi endog et af de bedste Eksempler i Danmark paa, hvor højt vi i Virkeligheden kunde naa i kunstnerisk Henseende. Dens Kor med dets mangelkantede Afslutning og den rige Lysvirkning i det indre er overmaade festlig og højtidsfuld. Selvom ogsaa Bygmesteren, som af Dr. Francis Beckett paavist, har hentet Motivet til Kirken i St. Marie zur Wiese i Soest i Westfalen, har han dog udnyttet det selvstændigt og saa at sige oversat det paa dansk ved at gøre det mindre fordringsfuldt, mere jævnt, uden at Helhedsindtrykket paa nogen Maade er bleven kunstnerisk ringere. Kirken i Soest virker nok elegantere og finere i Linjerne, men selve Rummet i dens Kor har langt fra naaet den Højhed og Rø som St. Peter i Næstved. I denne er der virkelig en Luftning fra Højgotiken. Ellers er det mest Sengotiken med dens brede, fladtrykte Buer, der kommer til Orde i Præstø Amts Kirker. Den udfolder sig særligt i det 14. og 15. Aarh., da Købstadskirkerne opføres eller ombygges. Baade i Vordingborg, Stege, Præstø og St. Mortens Kirke i Næstved har man opført Korbygninger med mangesidet Afslutning og med tydelig Tendens til at fremskaffe en festlig Lysvirkning i Rummene. Det er ogsaa sikkert det samme Ønske, der har gjort sig gældende ved den store Udvidelse af Præstø Kirke fra Begyndelsen af det 16. Aarh.

Er der nemlig noget, man har forstaaet af Gotiken herhjemme, saa er det Trangen til at skabe Rum, hvor

Lyset har kunnet virke med al sin Glans. Det er aabenbart de tyske Hallekirker, der har øvet deres Indflydelse her. Vist er det, at hvor det har kunnet gennemføres, er der skabt en sjælden skøn kunstnerisk Virkning. I store Bølger vælder Lyset ind gennem de brede Vinduer, mildt dæmpet gennem Rudernes svage grønlig-gule Skær. Naar det falder paa den hvide, ofte lidt ru Kalkpuds, bryder det sig i blide Farvetoner paa Væggene eller fremkalder et Lys- og Skyggespil paa Hvælvingerne af herlig malerisk Virkning. De forskellige Kirkerum, vi nu har i Næstved og de andre nævnte Købstæder ejer en Stemning, som vi har Lov til at kalde særlig dansk, fordi man sikkert ganske instinktivt har valgt at virke ved stille enkle Rum fremfor ved den Rigdom i Plan og Opbygning, der udmærker de fleste franske gotiske Kirker.

Efter fattig Evne er det det samme, man har villet naa ved Omdannelsen af de gamle smaa, romanske Landsbykirker. Overalt har man brudt nye, store Vinduer gennem Murene og lukket de gamle smaa, rundbuede Lysaabninger. Lyse og luftige er Rummene blevne, selvom Virkningen ofte er blevet ødelagt ved den Indmuring af Hvælvinger, der har fundet Sted i saa godt som alle Kirker. Det er ikke alle Steder, man er kommen til et saa godt Resultat som i Udby Kirke, hvor der er naaet det rette Højdeforhold i Rummet. Der er imidlertid ingen Tvivl om, at man overalt paa den Tid — i de fleste Tilfælde i det 15. Aarhundrede — har villet skaffe Lys i Kirkerne, og at man rent kunstnerisk set har forstaaet Virkningen heraf.

Vist er det, at alle Kirkerne i det nævnte Tidsrum helt har forandret Karakter og Udseende. Hvad der fremfor noget har bidraget hertil, er Opførelsen af Taarne. Det er særlig disse, som i det ydre har givet vore Landsbykirker det Præg, de i Hovedsagen har den Dag i Dag.

Man finder ikke deres Lige udenfor Danmark, og sikkert er det, at den Opgave, der er bleven stillet Byg-

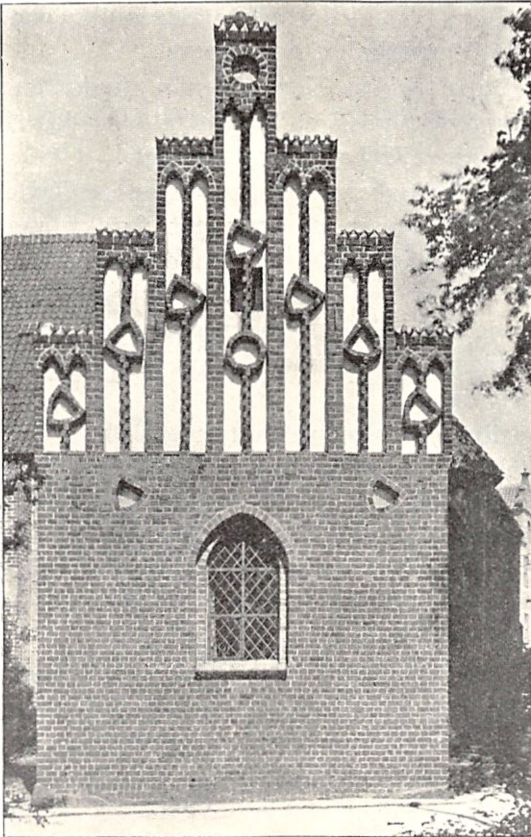
mestrene ved at tilpasse de nye Taarne, saa de stod i Forhold til den allerede eksisterende ældre Bygning, er løst med megen kunstnerisk Følelse, og saa godt er det nye Arbejde lykkedes, at man nu slet ikke kunde tænke sig en Landsbykirke uden sit Taarn. Saa stærkt ligner de forskellige Egnes Kirketaarne hinanden, at der næppe kan være Tale om andet, end at der har eksisteret en Skole af lokale Bygmestre, der har gennemført en bestemt Tradition. En nærmere Sammenligning vilde sikkert bringe Familieskabet tydeligt frem.

Hvis en samtidig fransk Architect havde set vore Taarne, vilde han med nogen Ret have kunnet spørge, om det virkelig skulde være Gotik. Det kan jo nemlig ikke nægtes, at særlig meget af den gotiske Stils Aand har de ikke. Der er hos dem aldrig gjort Forsøg paa at opløse Murmasserne eller paa at bygge høje Spir. Tværtimod, er der noget, der staar fast og solidt i Jorden og ikke har fjerneste Tendens til at løfte sig mod Himlen, saa er det vore Landsbykirketaarne.

Det er unødvendigt at fremføre noget Eksempel. Enhver vil ved Selvsyn kunne overbevise sig om, at vore Taarne staar, hvor de staar.

Men er vore Bygmestre saaledes veget tilbage for, eller snarere slet ikke har tilsigtet at gennembryde Murmasserne eller at virke ved noget rigt Spil af stigende Linjer, saa har de dog paa deres Vis forstaaet at gøre Murmasserne levende ved at bryde Fladerne ved en rig Anvendelse af Blændinger, ofte med Farver i Fordybningerne for at frembringe Kontrastvirkning til Muren. Dette har saaledes været Tilfældet paa Lellinge Kirke ved Køge. Det er denne Brydning af de store Flader, vore Bygmestre har været sande Virtuoser i. De forstod at bruge Murstenene paa alle Maader. De lægges paa langs og paa tværs, i Zigzag og i Rundkreds, krydser hinanden ind og ud i hundredvis af forskellige Mønstre. De mures i Tandsnit og i Savsnit, hugges og tildannes i forskellige Former, runde og trekantede, snoede og vredne.

Man skal saaledes gaa langt for at finde en Rigdom i Opfindelsen af Motiver som den, Bygmestrene har brugt paa Gavlene af Præstø Kirkes Sydkapel. Foruden Kamtakkerne har hver af de tre Gavle som Hovedmotiv en

Sakristi ved Vordingborg Kirke.

Række foroven svagt afrundede Blændinger, forskellige for hver af dem, men desuden findes et Mylder af Cirkler og Smaastave i broget Mangfoldighed. Det er et helt Digt i Mursten, den gamle Bygmester har moret sig med at fremtrylle paa disse Gavle.

Saaledes frembyder i Grunden hver enkelt Kirke sine

Ejendommeligheder i Murstensdekorationen. Et overmaade fint Arbejde finder man f. Eks. paa Vordingborg Kirkes Sakristi, hvis Gavle under syv Kamtakker har syv dobbelte Højblændinger med spidsbuet Afslutning og delt af skaktavlmurede Stave, brudt af skraatstillede Skjolde. Det er et af de fineste Eksempler paa nordtysk Arkitekturs Paavirkning herhjemme.

Paa Stege Kirkes Kor vil man finde en pyntelig Trappefrise gesims med et Savskifte forneden. I det hele næsten paa hver Kirke noget særegent.

Paa Landbykirkernes Taarn- og andre Gavle er Blændinger i alle Former de hyppigst forekommende Prydelser. Særlig rigt virker Lellinge Kirkes østre Taarn-gavl, hvor der under hver af Kamtakkerne findes to forskelligt høje Dobbeltblændinger grupperet om en enkelt udelt Højblænding og under dem igen en Række med Tvilling-Spærstik.

Naturligvis kan man rundt om paa hver enkelt Kirke finde en eller anden afvigende Form, snart paa Blændinger og snart paa Gesimser, men det vil føre for vidt at fordybe sig i alle disse Enkeltheder, som dog ikke i nogen Grad forstyrrer det ret ensartede Helhedsindtryk. Paa de fleste Kirker i Præstø Amt er Højblændinger dog de hyppigst forekommende.

Naar man undtager de rigere Købstadskirker, er der paa Landet kun ringe Forskel paa Kirkernes Ydre. Man kan notere en saadan Særegenhed, som at Taarnene paa Baarse, Rønnebæk og Stavreby Kirker ikke staar foran Skibets Vestende, men er bygget paa Siden, men ellers er det overalt den samme Hovedtype, der tyder paa, at det er nogenlunde den samme Bygmestertradition, der har raadet, hvad der da ogsaa falder ganske naturligt i en saa sammenhængende og begrænset Landsdel som Præstø Amt er.

Byder Arkitekturen saaledes med Undtagelse af St. Peder i Næstved ikke paa store kunstneriske Værdier, saa er dog den gennemgribende Indflydelse, Gotiken har haft

paa hver eneste Kirke et Tegn paa, at vi har fulgt de aandelige Strømninger, der har været fremme i Tiden.

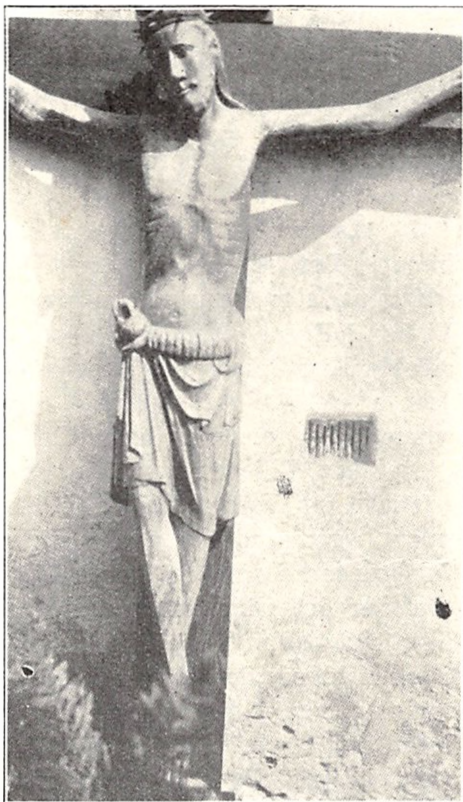
Det gælder især Kirkernes indre Udstyrelse. I den kan man saa at sige følge det kirkelige Liv og blive Vidne til den Paavirkning, Menighederne har været Genstand for.

Ser man saaledes paa den maleriske Udsmykning, der er levnet fra Kirkernes romanske Periode, er det øjensynligt, at det, man har tilsigtet er at fremhæve det højtidelige og verdensfjerne. Det er atter og atter den tronende Gud, der afbildes, værdigt siddende til Doms over Menneskene.

Fra det 13. Aarhundrede at regne skiftes der lidt efter lidt Emner. Det bliver ikke den dømmende, men den lidende Kristus, som Kunsten fremfor noget kaster sig over. Vi har i Præstø Amt flere i kunstnerisk Henseende værdifulde Krucifikser fra Slutningen af det 13. og Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. Det er utvivlsomt den samme Kunstner, som har udført Kristusskikkelserne i Bjeverskov, Lillehedinge, Kastrup og Allerslev. Det karakteristiske for disse Arbejder er Kristusskikkelsens langstrakte Legeme uden nogen stærk realistisk Betoning af Enkelthederne og i det hele de lige og rolige Linjer, der betoner det glidende og fint strakte i Kristi Legeme. Mest fordyber man sig dog i den stille Højtid og den inderlige Mildhed, der præger Kristi Ansigt. Det er som Kunstneren har villet fremhæve netop det forsonende i Døden paa Korset. Bedst virker Krucifikset i Allerslev. Der er over Figuren dér udbredt en overjordisk Renhed af betagende Virkning. Det er ikke saa meget den lidende Kristus, Kunstneren har villet give os, men snarere det befriende i Udsagnet: Det er fuldbragt. Der kan næppe være Tvivl om, at han har kendt Tidens franske Kunst, maaske med Krucifikset i Herlufsholm som Mellemlid.

Stærkt i Familie med denne Gruppe Krucifikser, der har Lighed med flere andre lignende paa Sjælland og i

Museerne i København og Lund, er Krucifikset i Ørslev. Ogsaa dette er behersket af en vidunderlig Inderlighed i Opfattelsen, men man sporer allerede her en begyndende Realisme i de noget groft behandlede Fødder og en Stræben efter at understrege Pinen ved de optrukne krummede

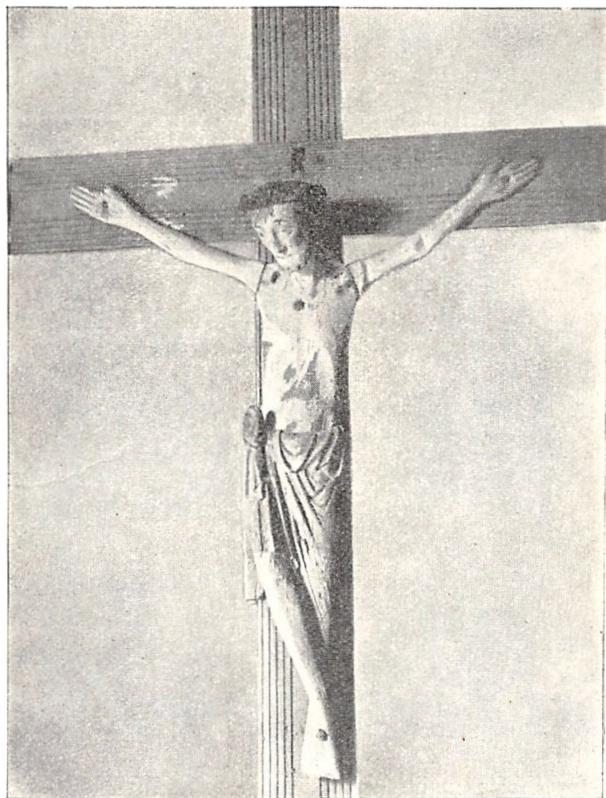

Krucifiks fra Allersted Kirke, ca. 1300.

Ben. Men selve Ansigtstudtrykket er af stor Skønhed og virker stærkt ved sin milde Hengivelse i Døden.

Det er Trangen til at fordybe sig i Lidelsen og i det hele til at virke grelt naturalistisk ved Gengivelsen heraf, der efterhaandei tager Magten i de mange senere Korbuekrucifikser, hvoraf hver Kirke oprindeligt har haft sit.

Det er naturligvis udtrykt mer eller mindre kraftigt, men kan som i Snesere og Hammer Kirker udarte til en fuldkommen Svælgen i at finde Udtryk for den rene Tortur. Den korsfæstede vrider sig i Smerte, Ansigtet fordrejes under Pinslerne, og Bloddraabernes Piblen frem af Nagle-

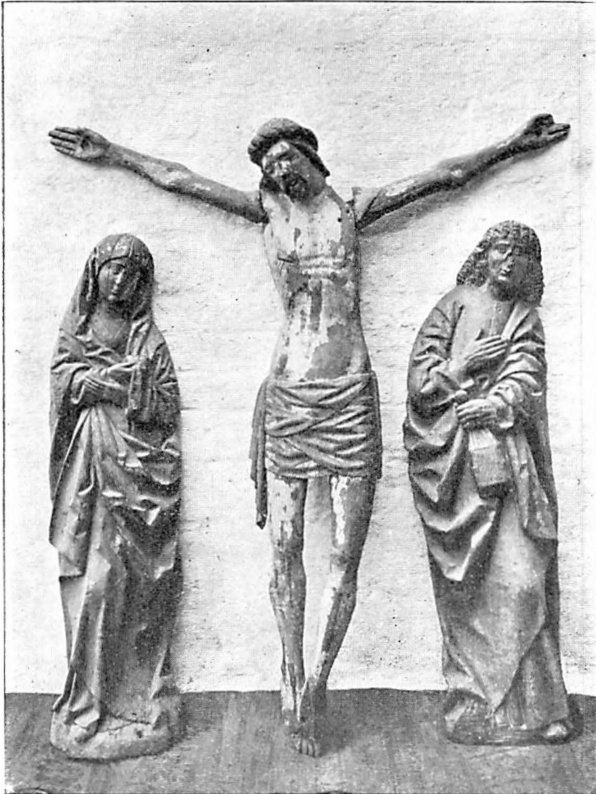

Krucifiks fra Bjæverskov Kirke, ca. 1300.

gabene antydes med rød Maling. Krassere og krassere betones Virkelighedsskildringen, og ethvert Spor af Op-højethed er saa godt som forsvunden fra den korsfæstedes Ansigt.

Naturligvis kan denne Udvikling studeres gennem mange Overgangsled i Amtets Kirker. Der er gode Typer at se baade i Skibbinge, Everdrup og Næstelsø Kirker for blot at nævne nogle Eksempler.

I det store Krucifiks, som hænger i St. Mortens Kirke i Næstved, og som man tilskriver den saakaldte St. Fuglede Mester, finder Lidelsen sit stærke Udtryk i den Maade, hvorpaa Legemets Vægt er antydet i de strakte Arme og i det sænkede Hoved. Det er ikke usandsynligt.

Krucifiksgruppe fra Magleby Kirke. 1400—1450.

at Billedskæreren har boet i Næstved, eftersom hans Stil kan eftervises i ikke faa Krucifikser i Amtets Kirker. Den viser sig i det voldsomt viftende Lændeklæde og i de groft udskaarne, næsten som Tovsnoninger virkende Haarlokker og de uskønne fortrukne Ansigtstræk.

Man finder Typer fra dette Værksted i Gørslev, Varpelev og Smerup.

Naar man i saa høj Grad svælger i Lidelsen, hænger det sammen med, at det samtidige religiøse Liv i den Grad har sænket sig i Forestillingen om Synden og Straffen

Krucifiks fra St. Mortens Kirke i Næstved, ca. 1500.

derfor, at man har haft Trang til at fremhæve, at Frelsen vandtes ved Kristi Lidelse og Død. At det her er den i det kristne Vesteuropa og navnlig i Tyskland herskende mystiske Retning, der har øvet sin Indflydelse hos os, kan der næppe være Tvivl om. Vi ved jo bl. a. ogsaa,

at Henrik Suso og Thomas a Kempis*) hørte til dansk Klosterlæsning.

Tydeligst kommer dette Livssyn frem i Kalkmalerierne, hvis Emner som Regel varieres over Syndefaldet, Jesu Jordeliv, Lidelse og Død samt i Dommen, hvor der skelnes mellem de udvalgte og de fortabte, som

Sidefigurer fra Korbuekrucifiks i Lyderslev Kirke.

overgives til Helvedes Ild. Af Kalkmalerier af denne Art findes rige Eksempler i Sværdborg, hvor bl. a. Verdens Undergang er malt i Overensstemmelse med Johan-

*) Henrik Suso († 1365) og Thomas a Kempis († 1471), berømte tyske mystiske Forfattere, af hvis Værker henholdsvis „Gudelig Visdomsbog“ og „Kristi Efterfølgelse“ i Middelalderen er oversat paa Dansk i Grinderslev Kloster.

nes Aabenbaring, men fremfor alt er det dog i Kjeldby, Elmelunde og Fanefjord Kirker paa Møn, hvor den meget produktive saakaldte Elmelunde Mester, hvis Virksomhed har strakt sig baade over Sjælland og Falster, har malt alle mulige Scener af Jesu Liv og Død, af Syndefaldet og Dommen paa den yderste Dag.

Stor kunstnerisk Værdi har disse Billeder ikke; de udmærker sig derimod ved en saare livlig Fortælling, idet de hellige Hændelser er skildrede med et Liv og en Indgaaethed, der tydeligt viser, at den har været lagt an paa at tale til Menigheden, som i Stedet for det skrevne Ord har haft alle disse rørende og naive Billeder for sig og har taget Formaningerne og Trøsten med sig hjem, uden at de dog har sluppet Angsten. Ti Jordelivet har for Dattiden særlig vist sig i sin Ustadighed, og dets Intethed er ved enhver Lejlighed lagt den paa Sinde. Saaledes ser vi i Udby Kirke bl. a. en Fremstilling af Lykkehjulet, der viser, hvor Mennesket stedse maa regne med, at naar det en Tid gaar op, er Faldet bagefter uigenkaldeligt.

Man synes at have levet under et stærkt Tryk af Frygt og Bæven, og dette har sat sit Præg paa Sindene, saa man kan iagttage, at Menneskene, navnlig i Tiden før og efter Reformationen har levet i en stærk Spænding og snart glædet sig over Livet i al dets Brogethed, snart givet efter for Helvedsrædslen. Man ser det i Billedernes og Malernes Trang til at virke dramatisk, hvad der kan give sig saa drastiske Udtryk som Skildringen af Martyrscenerne i Faxe og Kongsted Kirker.

Men til Tider kan den folkelige Lyst til livfuld Fortælling dog sejre, som naar man midt i de hellige Historieskildringer kan more sig med at male Scener fra det daglige Liv, saaledes i Møns Kirker Folk, der er paa Markarbejde og skærer og høster Korn, selv om vi ogsaa her maa se en symbolsk Mening. Det realistiske Element viser sig ogsaa deri, at de optrædende Figurer altid er klædte i Datidens Dragter. Undertiden kan man vælge Skikkelser ud fra det daglige Liv, som naar man

i Mogenstrup Kirke har malet en lille Bondemand i Datidens Dragt i Færd med at hjælpe Kristus med at bære Korset.

Af og til kan man ogsaa fordybe sig i symbolske Skildringer som i Kjeldby og Fanefjord Kirker paa Møn, hvor den forskellige Retning, som den rige og den fattige Mands Bønner kan tage, er fortalt saare instruktivt ved, at de to Figurers Tankegang er antydnet ved Linjer, der løber hen til de Genstande, der optager deres Sind.

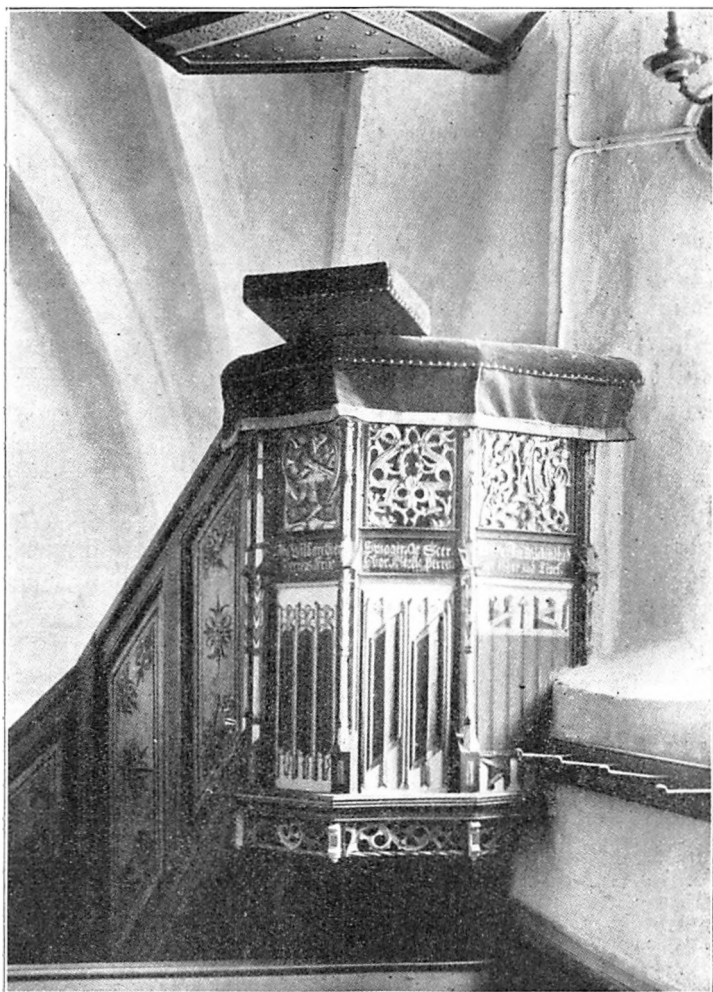
Heller ikke Humoren savnes i Fremstillingen af de fordømtes mangeartede Pinsler i Helvedes Luer. Har Hensigten været at give Menigmand et afskrækkende Eksempel, kan det ikke nægtes, at det komiske Element undertiden kommer drastisk frem i Skildringen af alle de Maader, de arme Syndere pines paa af Djævle i alle mulige Skikkelser, i hvilke Malerens frodige Fantasi har udfoldet sig i al sin Glans.

Som Helhed giver alle disse Billeder os en levende Forestilling af det naive og stærkt bevægede Følelsesliv og de voldsomme Sindssvingninger, der har fyldt Menneskene. Baade for det rørende og det inderlige og for det stærkt bevægede, mellem alle Yderligheder spændte Sind, er der Udtryk.

Stærkt kommer det til Orde i de rent dekorative Elementer i Billederne. Der kan være den blideste Enfold udtrykt i Linjernes fine Spil og de kan, navnlig i Tiden henimod Reformationen, fremtræde som viftede af Stormsus. Eksempler paa begge Arter er det fine Bladhang, der danner Baggrunden for Portrætterne af Valdemar Atterdag og Dronning Helveg i St. Peders Kirke i Næstved og de stærkt svungne Planteslyngninger paa Triumfvæggen i Vordingborg Kirke, hvilke sidste skyldes den samme Maler, som har været Mester for Dekorationerne i Hellig Trefoldigheds Kapel i Roskilde Domkirke.

I det hele er der i Slutningen af det 15. og Begyndelsen af det 16. Aarh. udfoldet en livlig Virksomhed af en hel Skare Kunstnere, Malere og Billedskærere. Navn-

lig har baade Næstved og Køge haft gode, og som det synes, stærkt optagne Værksteder, hvorfra der er ud-gaaet baade Figurer og andet Kirkeinventar.

Prædikestol i Skibbinge Kirke.

Fra et Køge-Værksted stammer saaledes sikkert den prægtige Korstol i Store-Hedinge Kirke og den gratiøse Prædikestol i Skibbinge Kirke.

Begge Arbejder udmærker sig ved det frodige Slynge af Akantusblade og Ranker, som breder sig over Fyldingerne, et Væv af snoede og flettede Linjer som filtrer sig ind mellem hinanden, saa man har svært ved at finde, hvor de begynder, og hvor de ender; alt er udført med en uendelig Finhed og Ynde og med en forbavsende Sans for det vitale i Planten. Man ligefrem føler Saften stige op i Stængler og Blade.

Ikke mindre opfindsomme er de mange Fyldinger gjort med sindrigt Foldeværk, hvis Læg foroven og forneden er udskaaren i de mangfoldigste Tegninger.

Man mærker i det hele, hvor man kommer, at Kunsthaandværkerne har malet og snittet ret af Hjertens Lyst, og har kendt deres Tid og følt dens Pulsslag banke i Sind og Hænder. Sikkert har de ogsaa foruden i Kirkerne virket i de borgerlige Hjem. Desværre er der ikke bevaret ret meget af det sidste, men at de har prydet Husene baade ude og inde, kan man ikke være i Tvivl om, naar man ser paa de endnu bevarede Knægte paa Apostelhuset i Næstved. Er end selve Apostelfigurerne beherskede af en stærk Tradition, der ikke har tilladt Billedskæreren at udfølge stor Originalitet, saa har han dog faaet Lejlighed til at vise, hvad han duede til i de mange Dyrehoveder og Masker, som er skaarne paa Tømreret. Mage til Lune og Friskhed i Opfattelsen skal man lede langt om for at finde, og det er ikke uden Berettigelse, at ens Tanker søger tilbage til Chimærerne paa Notre-Dame i Paris som Billedskæreren's fjerne Forbillede.

Alt i alt har da Gotiken virket og levet stærkt i Danmark, og alene den Rigdom, hvormed den viser sig i Præstø Amt er et Eksempel paa, hvor dybt de aandelige Strømninger, som bar denne Stilart frem, maa have slaaet Rod i Folket. Den blev i Danmark optaget og omsat i virkelig frodig og folkelig Kunst.

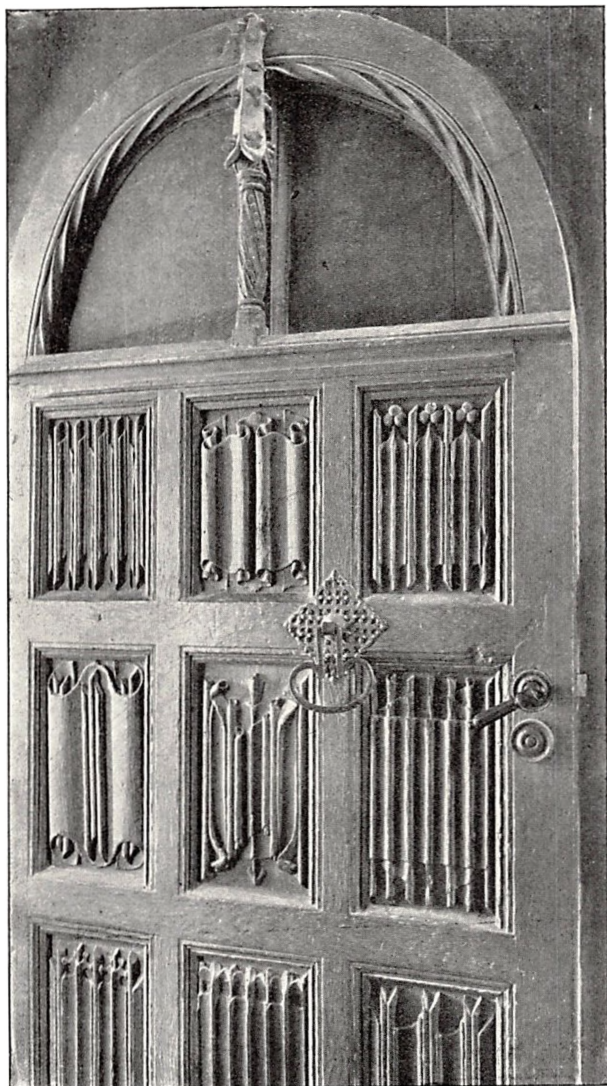
Det er da ogsaa klart, at netop hele dette Aandsliv med sin inderlige Fromhed og sin til Tider stærkt be-

tonede personlige Dybde ingenlunde sygnede hen i Reformationstiden, da de nye Religions- og Kulturstrømninger naaede herind. Tværtimod, den nye Bevægelse er i

Degnestol fra Smerup Kirke, ca. 1550.

mange Henseender utænkelig uden netop ud fra det, som gik forud og dannede Underlaget for den. Reformationen førtes sikkert kun igennem saa hurtigt, fordi Sindene i Forvejen var beredte for den.

Dørfløj fra Lillehedinge Kirke, ca. 1550.

Det er da ogsaa værd at lægge Mærke til, at den folkelige Kunst, som blomstrede i Senkatolicismens Dage fortsattes lige saa frodigt som før under det nye Kirke-regimente. Ganske vist blev det ikke saa god en Tid for

de Malere, som hidtil havde prydet Kirkerne med deres fortællende Billeder, men omvendt blev den saa meget rigere for Snedkerne og Billedskærerne. Der stilledes jo disse en hel Række nye Opgaver. Kirkerne skulde forsynes med Bænke, Prædikestole og ofte med nye Altertavler.

Man ser da ogsaa, at vore Snedkere og Billedskærere har været meget virksomme rundt om i Kirkerne. Man kan spore dem i en Mængde af dem, hvor de blev ved at arbejde med deres gamle Former. Saaledes i Lillehedinge Kirke baade Dør og Skab med gotiske Former fra saa sen en Tid som Midten af det 16. Aarhundrede.

Naar der i officielle Dokumenter klages over, at vi herhjemme kun havde faa Haandværkere, der duede noget, vil det sikkert blot sige, at vore hjemlige Kunstnere ikke var moderne nok for Hoffet og den nye Storadel; de maatte have Folk udenlands fra, som kendte den nye Stil.

Naturligvis, vore egne Billedskærere, der boede rundt om i Provinsbyerne og ude paa Landet, var ikke moderne. De fortsatte ganske roligt den gamle Overlevering. Men da de endelig kom med, var de ikke sene til at optage de nye klassiske Motiver, som Renaissancekunsten bragte herind. De lærte baade at bruge Akanthusen, de forskellige Søjleordener, „Dyderne“ og „Sanserne“ som Hermer og som Indramning for de hellige Historier, der stadig var i Brug, og deres Figurer forstod de at skære efter de bedste klassiske Forbilleder, som de udenlandske Ornamentstik gav dem i Hænde. Især var det dog de nederlandske Kunstnere, som var deres skattede Mestres baade hvad Dekoration og Menneskefremstilling angaar.

De dygtigste af dem vidste imidlertid at bruge Forbillederne baade med Smag og Originalitet, og under alle Omstændigheder udfoldede de i deres Arbejder en levende Sans for det saftfyldte og brusende frodige. De lige og adstadige klassiske Former, som de i Begyndelsen havde paa deres Program, blev dem snart for lidet udtryksfulde.

Med den Glæde, der laa i Tiden over det dramatisk-bevægede, fyldte de snart alle Led med et Mylder af bugnende Frugter eller stærkt svungne Baandornamenter. Smaa buttede Putti og velnærede Englebørn titter frem fra alle Hjørner og Kroge, og fantasifulde Masker breder deres vredne Fjæs, hvor det er muligt at anbringe dem.

Prædikestol fra Øster Egede.

Man kan iagttagte det paa Tralværket i St. Peder i Næstved og paa Korgitteret i Valløby Kirke, og selv de smaa Landsbysnedkere rundt om anstregte sig efter Evne paa at følge med, selvom Resultatet ikke altid svarede til den øjensynlig gode Vilje. Nogle smaa rundkindede Englehoveder eller tykmavede Hermer paa Prædikestolene kunde man dog altid hitte paa at lave.

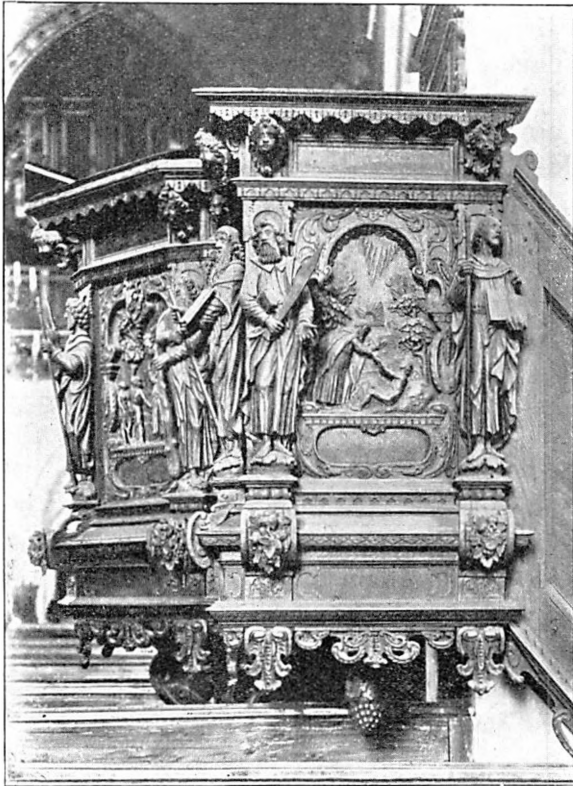
Trods den Iver, man udfoldede for at følge den moderne Stil, er det dog synligt, at man gjorde sig Umage for at fortsætte den fra Sengotiken anvendte Billedtradition. Man vedblev med at fremstille Kristi Fødsel, Hyrdernes Besøg ved Krybben, Jesu Lidelse, Opstandelse og Himmelfart, eller man skar til Skræk og Advarsel Adam og Evas Syndefald, deres Uddrivelse af Paradis og senere kummerfyldte Liv paa Jorden. De hellige Scener fyldtes med allehaande smaa Iagttagelser fra det virkelige Liv, en Hund, en Kat, et Menneske eller hvad man nu kunde hitte paa. Al denne Frodighed og Virkeligheds-sans er et tydeligt Vidnesbyrd om, at den levende folkelige Kunst ingenlunde var kvalt af de klassiske Krav, der stilledes af Renaissance, men tværtimod levede videre i bedste Velgaaende under rig Udfoldelse af egen Selvstændighed.

Særlig Næstved By har sikkert rummet en Del Snedkere og Billedskærere, der har fyldt Egnens Kirker med deres Arbejder. Øster-Egede Kirke rummer saaledes en pragtfuld Prædikestol fra et af disse Værksteder, skaaren 1616, endnu helt artig i Opbygningen med sine klassiske Søjler, men med Fyldingernes Indramning om Evangelistfigurerne fuldkommen opløst i indfiltrede Baandslyng. St. Morten i Næstved har ligeledes bevaret en Prædikestol, lavet af den ældre Schrøder med overmaade levende Dekoration.

Jo længere man kommer frem i Tiden, bliver Formerne mere og mere levende og svungne. I mange Tilfælde brydes den arkitektoniske Opbygning ganske eller overbroderes helt med frodige Ornamentter. Prædikestolen i St. Peder i Næstved, der er udført af den berømte Billedskærer Lorents Jørgensen fra Holbæk udfolder megen Yppighed i Skildringen af Adam og Eva. Man ser, at det har glædet Kunstneren at fremstille Evas frodige Legeme, der er en Rubens værdig i Fylde. Sammenlignet med Lorents Jørgensens andre Værker fra Holbæk-Eggen maa denne Prædikestol endda siges at være meget maade-

holden. Derimod slaar han sig stærkt løs paa Altertavlen i Skibbinge.

Med Abel Schrøder den yngre faar Egnen imidlertid sin store Mester. I hans Værker, saaledes som de findes i St. Morten i Næstved, i Vordingborg, i Præstø, i Ham-

*Prædikestol i St. Peders Kirke i Næstved fra 1671
af Lorents Jørgensen.*

mer, Vester-Egesborg, Vejlø m. fl. Kirker sprænges næsten hele den arkitektoniske Opbygning, og selvom den ogsaa kan iagttages som et Skelet, saa overfyldes dog al Indramning med et frodigt Væld af slyngede og bugnende Ornamenten. Al Respekt for den klassiske Overlevering er som blæst bort. Søjlerne snoes, Figurerne, de for-

skellige Evangelister og „Dyder“, bøjer og vrider sig og synes at føre den mest levende Samtale med hinanden. De hellige Scener er saa dramatisk bevægede som vel muligt. I disse Scener udfolder Abel Schrøder en levende Variationsevne, for selvom det er de samme Scener, Nadveren, Getsemane, Korsfæstelsen, Opstandelsen og Himmelfarten, der som Regel gaar igen, er der dog ingen, der er ens: Kunstneren har desuden vidst at individualisere sine Figurer og lade dem virke sammen, navnlig i Nadverscenen, hvor man næsten kan høre Apostlene tale indbyrdes. Deres Træk er saa spændte og alt er samlet om det ene Spørgsmaal: Hvem er det? Men for at i hvert Fald ikke Tilskueren skal være i Tvivl om Svaret, har han paa Altertavlerne i Præstø og St. Morten i Næstved ladet en lille Djævel virke med, idet han overrækker Judas den fyldte Pengepung.

I alle Scenerne er det iøvrigt rent ikonografisk en Fortsættelse af Traditionen fra Sengotiken, for saa vidt som det nogenlunde er de samme Figurer i de samme Situationer, der fremstilles blot i ivrig Bevægelse og med levende Gestikulation.

Det er den saakaldte Brusk-Barok, som i disse Arbejder fejrer sin Triumf med en næsten fuldstændig Oplosning af Materialet. Det er som Abel Schrøder med beraad Hu har villet sætte sig op mod, hvad Renaissancen havde lært om Antikens Højhed og Renhed.

Det er den nordiske Sjæl, der føler sig fri og løsgør sig for alt, hvad der binder til det materielle.. Det bruser i hans Arbejder som en Fuga af Bach. Intet Under, at Abel Schrøder ogsaa var Organist; hans Arbejder er som et Væld af Toner.

Med Abel Schrøder klinger Gotiken ud i Danmark. Gotiken taget ikke blot som et kunsthistorisk Begreb, men som Udtryk for det Folkesind, der overalt i Vesteuropa i den fandt Udløsning for sin Egenart. Højst forskellig i de forskellige Lande. Hos os ved Udfoldelsen af det stilfærdige og hyggelige, af det milde og sagtmødige; af

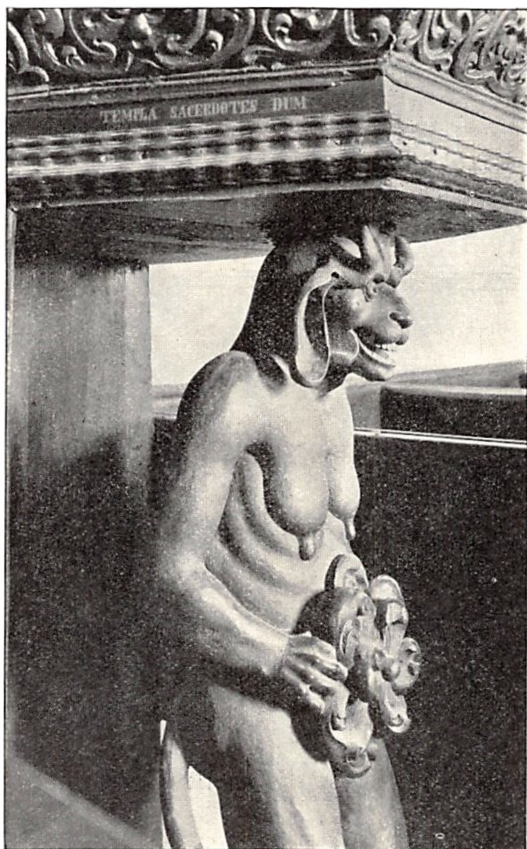
hele dette Sind, som sjældent lader sig henrive til stor Pathos, men som i inderlig Medfølelse kan leve med i andres Sorg og Glæde, og dog til Tider kan give sig hen i en lyrisk Fryd over Livets Mangfoldighed, der sprænger alle Skranker..

Prædikestol af Abel Schrøder i Vester-Egesborg Kirke.

Naar der paa et Korbuekrucifiks i Gørslev Kirke fandtes en latinsk Indskrift, der lød: „I som gaar forbi paa Vejen, stands og se, om nogen Smerte kan lignedes ved min“, saa har vi her et Vidnesbyrd om, hvor dybt man

kunde genføle Jesu Lidelse og Død, og hvor inderligt det religiøse Liv kunde leves. Naar man endvidere husker, at det er paa denne Tid vore Folkeviser digtes, og at de fremmede Kulturindtryk omformes i en ægte national Kunst, der som vore gamle Kirker stemmes sammen med

Figuren fra Vejlø Kirke, af Abel Schröder.

Folkesindet og den omgivende Natur i Tone og Rytme, saa vil man forstaa, at der netop i Tiden fra 13—17. Aarhundrede har udfoldet sig en Fylde og Frugtbarhed, hvorfra der senere har kunnet drages rig Fornylse, netop fordi den var groet op fra vor egen Jordbund.

Det er da ogsaa en Kendsgerning, at den Kunst, som fulgte efter, kun blev tilegnet af en lidet talrig Overklasse. Hverken Baroken, Rokokoen eller Klassicismen slog Rod i selve Folket. Da de, som skulde føre, svigtede, tørredes de gamle friske Kildevæld hen.

Dog, fordyber man sig i, hvad der stammer fra dem, kan man endnu fornemme dem risle.

PRÆSTEN OG HISTORIKEREN
ANDREAS NICOLAUS RYGE
1724—1767

DEN 16. Præst i *Lidemark-Bjeverskov* efter Reformationen var *Andreas Nicolaus Ryge*, der var Præst her i Aarene 1761—1767. Da han som Historiker (og Digter) har erhvervet sig et vist Navn, kan det sikkert ikke være af Vejen at meddele en Levnedsskildring af denne Mand i den historiske Aarvog for det Amt, hvori den vigtigste Del af hans Livsgerning blev øvet.

A. N. Ryges Stamtavle kan føres ret langt tilbage i Tiden. Den ældste i Slægten, der kendes, er en Selvejrbonde ved Navn *Anders*, som levede omtrent 1550 og havde tre Sønner, deriblandt *Mads Andersen* til Ryggemose i Ubberud Sogn paa Fyn, født ca. 1590. Hans Søn var *Anders Madsen Ryge*, Kyradsér og Løjtnant (senere Livkusk hos Kong Frederik d. III's Datter Anna Sophie), f. 1617, d. 16. Maj 1718. Gift med Cathrine Jensdatter, f. 1642, d. 1698. Dette Ægtepar fik flere Børn, deriblandt en Søn, *Johan Christian Ryge* (f. d. 26. Marts 1688, d. 15. August 1758), der blev Kantor ved Roskilde Domkirke. Han blev første Gang gift d. 25. Februar 1716 med *Mette Sofie Anderløv*, f. d. 9. Marts 1696, d. 10. Novbr. 1742. Hans anden Hustru var Pauline Carpine Hartmann*). I sit første Ægteskab blev J. C. Ryge Fader til

*) Slægtstavlesamlingen 1933 (udg. af Dansk personalhistorisk Bureau), 72.

Andreas Nicolaus Ryge, der fødtes d. 12. Juni 1724 i Roskilde. A. N. Ryge blev holdt til Bogen. 1741 blev han Student fra Roskilde lærde Skole, Aaret efter tog han Baccalaurgraden og den 24. Marts 1746 erhvervede han den theologiske Embedseksamen med laud. Han nøjedes dog ikke hermed; den flittige Mand tog i 1752 Magistergraden. Det følgende Aar, den 14. Juli 1753, udnævntes han til Kateket og Kantor paa *Vallø*. Her forblev han til 1761, da han den 14. August blev kaldet til Sognepræst for *Lidemark* og *Bjeverskov* Vest for *Køge*.

Andreas Nicolaus Ryge ægtede den 9. Oktober 1761 *Anna Lorentzen*, f. 14. August 1738. De blev viede i Valløby Kirke. Hun var Datter af Birkedommer Lorentzen og Hustru, Marie, f. Larsen. I dette Ægteskab fødtes bl. a. Sønnen *Andreas Nicolaus Ryge* (²⁷/₁, 1768—¹¹/₉, 1821), der blev Sognepræst i Mov Sydøst for Aalborg. Pastor Ryge i Lidemark døde allerede den 22. September 1767. Han Enke giftede sig igen; hun blev i 1770 viet til *Jørgen Fæsser* i Melhus, Trondhjems Stift i Norge. Her døde hun den 5. April 1779*).

*

Ryge var en Mand med en levende historisk Interesse, der affødte forskellige Arbejder. Det første udkom i 1759 og var en Biografi paa 45 Sider, betitlet: „M. Hans Pedersen Callundborgs, fordum Cannik og Rektor i Roskilde Skole Levned-Beskrivelse“. Skriftet er tilegnet Ryges Velynder, Grev Johan Ludvig von Holstein til Ledreborg. Foruden genealogiske Tabeller over Hans Callundborgs Børn, indeholder det en Levnedsskildring af den fordums Roskilderektor. Der gøres Rede for hans

*) H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, Bd. VII (1929), 119. S. V. Wiberg: Dansk Præstehistorie II (1870), 308. Universitetsmatriklen III, 13, 18. Anders Pedersen: Vallø og Omegn (1877), 344... „Hr. Ryge nævnes som en velfortjent og i vort Fædrelands Historie vel kyndig Mand“.

Studier og hans personlige Udvikling, og der meddeles Oplysninger om hans Moders og hans egen Død. Endvidere udgiver Ryge et udførligt Trøsteskrift af H. P. Callundborg fra 1670 over hans Hustru Bodel Danclefs-Datter. Callundborg døde den 10. April 1671. Hans Epitafium i Roskilde Domkirke anfører Ryge Ordlyden af, ligesom der findes flere andre Oplysninger i Bogen, om Mag. P. Schade o. s. fr.

Ryges Skrift om Rektor Callundborg er fortrinsvis en Stofsamling. Nogen egentlig Karakteristik af den Mand, der skildres i Bogen, gives ikke.

Paa samme Maade er Ryges Hovedværk — det, der er Aarsag i, at hans Navn er blevet bevaret i vor historiske Litteratur — Bogen om *Peder Oxe*, ogsaa først og fremmest en Samling af forskelligartede historiske Dokumenter. Det var paa Opfordring af Abbedissen for Vallø, at Ryge gav sig i Færd med at skrive det første større Værk, der findes om den gamle Statsmand (1520—1575). Hans Bog bærer Titlen: „Peder Oxe til Gisselfeld, Danmarks Riges Raads og Hofmesters Liv og Levnets Beskrivelse“ (København 1765. 4°. XXXII + 448 Sider foruden Stamtavler). Det omfangsrige Skrift, til hvis Udgivelse Ryge fik Understøttelse fra Kongen, indeholder væsentligt, som ovenfor antydet, en værdifuld Samling Aktstykker. Naar det lykkedes ham at meddele saa meget nyttigt Kildestof, som Tilfældet udviser, er Grunden hertil den, at han kom i Forbindelse med Gehejmearkivar *Jacob Langebek* (1710—1775), der med sin sædvanlige Tjenstvillighed forsynede ham med Materiale af sit rige Forraad.

Langebeks Hjælpsomhed overfor andre Historikere var saa stor, at den hemmede ham i hans eget Arbejde. Han skriver selv herom den 12. November 1763 til Assessor Niels Reinhold Brocman bl. a.: „Correcturer af visse Verker har ieg for en og anden fraværende Ven jævnlig maattet paatage mig, og naar ieg legger det til, at ieg alt for ofte bliver bebyrdet med at igiennem-

læse en og andens Skrifter, som de vil lade trykke, og skaffe dem Subsidia*) dertil, maae ieg tilstaae, at ieg gør mig selv til Slave, og kunde kanskee bruge Tiden bedre end om ieg anvendte den til at forfærdige de adskillige Ting, som ieg har under Hænder.“**).

Det var Samarbejdet med Langebek, der bevirkede, at Ryges Værk ikke blev noget underordnet Arbejde; det fik herved en betydelig og varig Værdi som et virkeligt historisk Kildeskrift. Medens tidligere historiske Arbejder rettede sig efter Tidens Smag, er Ryges Bog helt igennem en kostbar Udgave af historisk Stof, der af Forfatteren er grupperet om fem Hovedafsnit: I. Om den adelige Familie, kaldet Oxe. II. Peder Oxes Ungdom og Hof-Tjeneste i Kong Christian III's Tid. III. Om Peder Oxes Fald i Kongens og Dronningens Unaade, Forfølgning, og Ophold udenlands. IV. Om Peder Oxes Hjemrejse til Danmark og den Naade, han kom i hos Kong Frederik, samt om hans Betjeninger ved Hoffet og høje Fortjenester imod Fædrelandet indtil hans Død. V. Om den langvarige Trætte imellem Arvingerne om Arv og Skifte efter Peder Oxes Død med videre.

Peder Oxes Levnedsbetænelser er ikke en stilistisk ensartet Fremstilling, men en Række Diplomer forbundne med de Oplysninger, Samleren har kunnet hente fra trykte Skrifter. Værket vilde have haft sin rette Plads i Danske Magazin, der desværre var standset i 1765. Dette Tidsskrift udgav Jacob Langebek i Aarene 1745—52. Heri skrev den store Arbejder dog det meste selv: — Efterretninger om Christiern Pedersen, Tyge Brahe, om Johan Rantzau og Henrik Rantzau, Meddelelser om de

*) Her kan altsaa tænkes paa hans Virksomhed med Ryges Værk om Peder Oxe (jfr. Kallske Mnskr. — Saml. 142 b., Fol.).

***) Breve fra Jacob Langebek, udg. af Holger Fr. Rørdam 1895, 370.

ældste danske Tryk, Bidrag til Vitskøl og Ringsted Klosters Historie etc. etc. Sindigt og fordringsløst fører han frem, hvad han har samlet og kæder Dokument til Dokument med færrest mulige Ord*). Paa samme Maade arbejdede A. N. Ryge. Han sammenknyttede ved sin Fortælling de tilvejebragte Dokumenter om Peder Oxe, og skabte herved, som *C. Paludan-Müller* saa smukt har sagt det: „en sjælden Skat af værdifuld Malm, men ikke et deraf forarbejdet Kunstværk. Det er i alle Henseender et Værk af Langebeks Skole“**). Ryges tidlige Død hindrede ham desværre i at fortsætte den af ham saa heldig betraadte Bane som historisk Forfatter. Han hørte ellers til den nationale Retning indenfor Efter-Holbergtidens Historieskrivning***). Ved Siden af *Hans Grams* Fremstilling af Peder Oxes Historie (i Fortalen til Christian d. III's Historie) er Ryges Redegørelse for Oxes Levned og Indsats det betydningsfuldeste Værk, der i det 18. Aarhundrede fremkom om den berømte Statsmand. Baade Grams og Ryges Skrift afgiver ifølge *Troels-Lund* Bevis paa, at Peder Oxes Historie ikke fuldt og sandt kunde fremstilles under Enevælden. Ganske naturligt var begge Forfattere — hvor fortjenstfulde end deres Arbejder maa siges at være — bl. a. ivrige for at tilsløre og bortforklare Peder Oxes Optræden mod sin Konge.

Det blev *Troels-Lund*, der i 1906 i et Værk paa 300 Sider fik Lejlighed til at skrive den store Biografi af Peder Oxe****). I *Troels-Lunds* Afhandling „Peder Oxes Tilbagekomst“ (Historiske Skitser 1876) findes adskillige

*) Ellen Jørgensen: Historieforskning i Danmark indtil Aar 1800 (1931), 205.

**) Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede (Historisk Tidsskrift 5. Rk. IV Bd., 1883—84, 140 f.). G. L. Wad i Biografisk Lexikon. Jfr. R. Nyerup: Lit. Lex. (1820), 511.

***) Vilh. Andersen i Ill. dansk Litteraturhistorie II (1934), 624.

****) Jfr. Knud Fabricius: *Troels-Lund* (1921), 91 ff.

Henvisninger til Ryges Peder Oxes Levned, saa den sjællandske Præsts Arbejde kom altsaa til at gøre god Gavn hos den danske Historiker, hvis Værker naaede videre ud blandt Folket end nogen anden Historikers.

I 1755 udkom A. N. Ryges Oversættelse af *J. Watts* „Taler over Troens Lærdomme og Levnets-Pligterne, afhandlende Den Christelige Sæde-Lærdom over Philip 4. V. 8“. Dette Arbejde blev anmeldt i *Lærde Efterretninger* 1759, 19*).

Foruden at være historisk Samler og Oversætter befattede Ryge sig ogsaa med at gøre Vers. Der er af Bidrag i bunden Stil fra hans Pen overleveret et Minde-digt, hvilket han forfattede i Anledning af, at *Frederik d. V's* første Dronning *Louise* af England den 26. Januar 1752 blev indsat „udi de Høy-Salige Kongers Begravelser i Roeskilde“. Denne „Udødeligheds Erindring over den Stormægtige og allernaadigste Dronning“ blev i „alderdybeste Veemodighed“ digtet af *Andreas Ryge***). Dronning *Louise*, der i 1743 blev gift med *Frederik V*, døde 19. December 1751. Hun vandt her i Danmark en overordentlig Popularitet, saa hendes tidlige Død blev en stor Folkesorg. Pastor Ryge finder Udtryk for Sorgen i Ord og Vendinger, der i vore Dage uden Naade kalder Smilet frem, medens de i Samtiden sikkert har gjort det tilsigtede Indtryk paa et bedrøvet Folk. Jeg kan ikke bare mig for at gøre mine ærede Læsere den Fornøjelse at citere nogle Vers fra Ryges Sørgedigt:

„Brist Øye nu i Vand og tusind salte Taare,
LOVISE Hun er død! bedrøvet Sørge-Bud!
Lad eders Græde-Flod nu rinde ud saa saare,
Som Roes-Kilder gaær til Isefiorden ud.

*) Jfr. Büschings Nachr. II, 166.

**) Digtet findes trykt i 3. Samling af Vers i Anledning af Dronning Louises Død (1752), 85—89.

„Ach! uformodentlig Naturens Mesterstykke
Forsvandt saa hastig fra vor Konges Huus og Slot,
Hvor Han sig glædede hver Dag ved denne Lykke,
At Han fra England bekom saa meget Got!

„Hver redlig Undersaat fandt ogsaa samme Glæde,
Hans Hierte svemmede udaf andegtig Sveed,
Saa snart Han tænkte paa LOVISES Purpursæde,
Hans Bøn fra Himlen drog Velsignelse herved.

„Naar Hendes Dyders Glands bestraalte vore Tanker,
Som følesløs blev snart vor gandske Legeme,
Oft Sielen stille i Forundrings Afgrund vånker,
Knap i sin Middel-Punct engang stod Sandserne.

— — —

„Ach! hvor er nu den Tid? de Dage snart forsvunden,
Nu sukker Christiansborg: LOVISE borte er,
Hvers Hierte ligger nu blant Sorrigs Stene bunden,
Vi drager dybe Suk: vor *Dronning!* ach disverr’.

„O bittre Malurt-Skaal vor Konge maatte drikke,
Da Hun Monarchen gav sin sidste Afskeeds Haand,
Af Graad vi færdig er til Døden os at hikke,
Til Himlen søger op den dyrebare Aand.

„Der er en Hierte-Sorg hos Børn for en Moder,
Naar Døden skiller dem just fra hinanden bort,
Her brister mange Børn i bittre Græde-Floder;
Thi *Landets Moder* var her hos os alt for kort.

„Ja *Stor-Britannien* ey mindre vil sig klage
For vor LOVISE har for tidlig sagt far vel!
Den Sorg en Fader kand til Marv og Bene drage,
Naar Døden tar for snart hos Datteren sin Gield.

„Skjønt Holland nylig selv er bleven Hierte-saaret,
Den tager ogsaa Deel i vores Sorg og Nød;
I Hessen-Cassel og er Glæden sønderskaaret,
De græder begge for en kronet Systems Død.

— — —

„Men om een skulde os LOVISE ret beskrive,
Hvad Hun i Livet og i Døden været har,
Vi ønskede da endnu Provst Saxo var i Live,
At hele Verden blev LOVISE aabenbar.

— — —
„Ældgamle Roeskild Bye! du skal den Aske giemme
Blant dine Purpur-Mænd udi dit Mausoleé,
Hvis rare Blomster har i Engeland havt hiemme,
Men allerlifligst her i Danmark lugtede.

„Og skønt vi ikke kand os bare for at sukke
Saa oft det Monument for vores Øyne staaer,
Da vil vi strax derved for Himlen ydmygt bukke:
Gid FRIDRICH snart igien saa god en Dronning
faaer.“

Til sidst skal omtales, at A. N. Ryge, der i sin Bøger om Callundborg og Peder Oxe viser Prøver paa sin Interesse for Stamtavleforskning, ganske naturligt ogsaa beskæftigede sig med Undersøgelser vedrørende sin egen Slægt. Han sad i sin Præstegaard i Lidemark og udarbejdede en Stamtavle over Slægten Ryge. Den Slægtsbog, han forfærdigede, var saaledes indrettet, at der var Levnedbeskrivelser af de forskellige Personer, de mandlige anførtes paa venstre og de kvindelige paa højre Side i Bogen, Mand og Hustru overfor hinanden. Efter Ryges tidlige Død fortsatte hans yngre Broder, *Immanuel Christian Ryge*, Arbejdet. Pastor Ryge kaldte sin Genealogi for „De Rygers Stammebog“. Denne Bog, der er bevaret indenfor Slægten, ejedes 1915 af daværende Student *H. Seemann* og Underbibliotekar *V. Seemann*. I det nævnte Aar blev det af Pastor Ryge grundlagte Værk udgivet af Kommuneingeniør i Lyngby, *H. V. Christensen*, under Titlen: *Stamtavle over Slægten Ryge*. Heri ser man foran et Billede af Kantor Johan Christian Ryge af Roskilde, og Side 13 findes Oplysningerne om A. N. Ryge og Hustru samt om deres tre Børn og deres Efterkommere.

Rygeslægten, der i Stamtavlen fra 1915 er ført op til Dato, er stor og forgrenet. En Mængde kendte Mænd og Kvinder hører til den eller er indgiftet i den, saaledes foruden Rygerne (hvoraf Skuespiller Ryge jo er særlig kendt), Orientalisten N. L. Westergaard og hans Søn, Nationaløkonomen Harald Westergaard, Justitsminister C. Th. Zahle, Biskop A. J. Rud o. m. fl.

Rygeslægtens nulevende og fremtidige Medlemmer kan sikkert ikke have noget imod, at der nu er skrevet en Levnedsskildring af den første af Slægten, der paa ærefuld Maade gjorde sit Navn kendt i vor Nationallitteratur.

15. Januar 1934.

AUGUST F. SCHMIDT.

GAMMELT MØNSK FOLKELIV

AF JOHANNE OLSENS OPTEGNELSER

Udgivet af *August F. Schmidt.*

INDLEDNING.

OM *Møn* findes der en ret omfangsrig Litteratur, hvad der ikke er til at undres over, da der til forskellige Tider har boet Mænd eller Kvinder paa den skønne Ø, som havde historisk Interesse samt Evne og Lyst til at arbejde med Øens Historie. Forrest i Litteraturen om *Møn* staar naturligvis *Frede Bojsens* store Værk. Endnu er der imidlertid ikke fremkommet noget større samlet Arbejde om den Del af Øens Fortid, der angaar saadanne kulturhistoriske Forhold som *Folkelivet* i alle dets Faser: Arbejder, Bygninger, Jordens Drift, Redskaber, Klædedragt, Sagn, Tro, Viser, Ordsprog og meget andet. Heldigvis er vi nu saa godt stillede, at Materialet til et saadant Folkelivsværk er ved Haanden, idet der i Dansk Folkemindesamling paa Det kgl. Bibliotek forefindes en stor Mængde utrykte Optegnelser om gammelt mønsk Folkeliv. Dette værdifulde Stof er fortrinsvis optegnet og indsamlet af Skrædermester *N. K. Pedersen* i *Borrø* og af Husmandskone, Fru *Johanne Olsen* i *Budsene*. Der skal nu i det følgende meddeles nogle Afsnit af Fru Olsens Optegnelser, men vi skal dog først og fremmest høre et Par Ord om hende selv. *Johanne Olsen*, der er født i 1860-erne, er Smededatter fra *Klintholm Smedie*. Da hun blev en halv Snes Aar, gik hun sammen med alle de andre Børn i Egnen i Foraarsstiden ud til *Klintholm*, hvor de

samlede Sten af Markerne, stak Tidsler, lugede Stenbro i Gaarden eller hjalp Gartneren i Haven. Daglønnen var 2 Mark (66 Øre), hvilket var mange Penge i de Tider. Da Johanne var 12 Aar, kom hun ud at tjene paa en Gaard, hvor hun sammen med en 13-aars Pige malkede 12 Køer og deltog i alt Arbejde, hvor Kræfterne strakte til. Senere fik hun Plads forskellige Steder paa Møn og lærte samtidig den finere Sykunst hos Frk. Stoltze, en Datter af Skovrideren paa Klintholm. Johanne Olsen har prøvet alt Slags Arbejde ved Landbruget, og i sine udførlige Erindringer fortæller hun en Mængde Træk fra Dagliglivet paa mønske Gaarde i 1870—80-erne, Da hun blev gift, maatte hendes Mand arbejde ude omkring for en Dagløn af 1 Kr. 33 Øre. Arbejdstiden var fra 6 Morgen til 7 Aften. Om Vinteren maatte han slaa Sten, da der intet andet Arbejde var at opdrive. Johanne Olsens Dage er hengaaet med meget Arbejde og i beskedne Kaar. Hun har dog aldrig glemt at søge aandelig Næring i Læsning. Modtagelig af Sind, religiøs af Gemyt, i Besiddelse af en stærk Hukommelse, har hun altid evnet at faa meget ud af Tilværelsen i aandelig Henseende, og det var et lykkeligt Træf for hende saavel som for de historisk interesserede, da hun for omkring ved en lille halv Snes Aar siden — foranlediget ved Samtaler med Skrædermester N. K. Pedersen i Borre — begyndte at samle Folkeminder til vort Folkemindearkiv. Opmuntret af Arkivar *Hans Ellekilde* har hun ihærdigt og trofast gennem de senere Aar jævnlig indsendt Optegnelser af mange Slags Folkeminder. Dette Stof er ikke alene af Værdi for Forskningen, det er ogsaa af betydelig Interesse for enhver Mønbo, der holder af at læse om sin Ø's Fortid. —

Bygninger. Af de forskellige Skildringer af gammel mønsk Bygningsskik, Johanne Olsen har tilvejebragt, vælges her til Udgivelse den 74-aarige Gaardejer i *Nyborre*, *Niels Hansens* Fortælling; den er ret detailleret og helt igennem læseværdig.

Niels Hansen huskede sin Gaards gamle Skikkelse nøje; han var i sit trettende Aar, da hans Forældre begyndte Ombygningen af den. De gamle Bygninger bestod alle af Bindingsværk, Væggene var klinede, Taget af Straa. Der fandtes vistnok ikke en muret Væg. Paa Gaarden fandtes kun en Gavl, endda kun en Skakgavl paa Stuehusets sydlige Ende; ellers var Tagene sammenbyggede skraat op i Hjørnerne. Husene var saa lave, at Tagskægget kun var hævet $2\frac{1}{2}$ Alen over Jorden, ja, i det sydvestlige Hjørne saa nær Jorden, at den lille Niels uden Hjælpemidler kunde kravle op til Husrygningen. *Stuehuset* laa i Øst; det var rigeligt forsynet med Vinduer, 6 Fag, paa enkelte Undtagelser nær blyindfattede. I Sydenden var en *Storstue* paa tre Fag med fire Fag Vinduer, det ene i Gavlen. I Stuen var Skabe, en Dragkiste, et Chatol og nogle faa Træstole. Under Gavlvinduet var en Sofabænk og et lille Fløjbord foran. Desuden stod i det ene Hjørne en opredt Seng med høje Hjørnestolper. Paa de hvidkalkede Vægge hang nogle faa Billeder i forgyldt Ramme samt et Spejl. Alle Møblerne var malede med rødlige Farver. --- Efter *Storstuen* kom en *Mellemstue* i et stort Fag med et Fag Vinduer, der havde grønt Glas, som temmelig godt tillod Lyset at trænge ind ude fra. Vilde man derimod indefra se ud gennem en saadan Rude, var det vanskeligt at skelne Træer eller Buske i Haven; Glasset var ikke klart grønt, men graagrønt. Her i *Mellemstuen* stod et Bord, et Klædeskab og en Seng. Værelset blev kun brugt til Gæsteværelse. Det var en lidt mørk og uhyggelig Stue. — Herefter kom *Dagligstuen* paa tre Fag og med tre Fag Vinduer. Langs med disse var en fast Bænk, foran den et langt Bord paa fire solide, udskaarne Egetræsben med Bordskrave imellem, vel dels for at afstive Foden, men ogsaa for at sætte Fødderne paa. Deraf kom Navnet, fordi Fodtøjet, mest Træsko, skrabede herpaa. For Bordenden stod en Egetræskistebænk, en saakaldt *Ørk*. Væggen bagved denne var beklædt med grønmalet Træpanel. I Hjørnet ved Vinduet paa

Bænken stod et almindeligt lille Hjørneskab, hvori Manden opbevarede sine faa Bøger og Papirer samt Penge, naar han havde nogle. For Niels Hansens Bedsteforældre var Hjørneskabet en hel Helligdom. Op til Bordendebænken stod Bornholmeruret. Ved den anden Side af Døren til Mellemstuen hang Pyramiden, og under den stod en Egetræskiste med store, blanke Nøgleskilte. Paa den store Egekiste stod en lille Dragkiste med tre Skuffer, i den ene af disse Skuffer gemtes Sukkerkoppen. Langs Stuens anden Længdeside fandtes to Senge, der var dækkede af et blaaternet Omhæng med rynket Kappe foroven. Væggen var her beklædt med Spaanmaatter, bemalede i Snirkler og Sving, saa vidt enrindres i blaåt og rødt. Sengene naaede ikke hele Stuens Længde, men gav Plads til en lille lun Kakkelsovnskrog. I Krogen af Stuen, hvortil der kun var smal Adgang, stod en Kistebænk, der benyttedes om Vinteraftenerne til at hygge sig paa; her var varmt nær Bilæggerovnen. I Foraarstiden, naar Gæslingerne endnu var for smaa til at hytte sig for Rotterne i Udhusene, havde de smaa Kræ Natteophold her i Bænken, men da blev Bænken flyttet ud. Ligeledes kunde sommetider i en Snevinter et Faar med spæde Lam anbringes i en afgrænset Krog ved Forstuedøren; i Kakkelsovnskrogen vilde jo være blevet for varmt for dem. Faarenes Natteophold i Stuen indtraf altid førend Gæslingerne kom. Denne Indkvartering kunde jo være hyggelig nok, men den var nok ikke ganske sund. — Paa den anden Side af Ovnen stod Mandens Lænestol. Derefter var Døren til Køkkenet og Forstuen. Ved hver Side af den ene Loftsbjælke var anbragt Hylder, hvor Mælken hensattes til Flødeafsætning. Der var Lergulve i alle Stuerne, Væggene var hvidkalkede i Stor- og Mellemstuen og tapetseret i Dagligstuen. Dørene var almindelige Bræddedøre. — Efter Dagligstuen kom tre Fag til en *Forstue* til Gaden og den store aabne Skorsten til Gaardsiden. Mellem Forstue og Skorsten førte en Gang ud til det egentlige *Køkkenrum*, der fik Lys gennem to Fag

Vinduer med grønt Glas; enkelte Ruder havde dog klart Glas. Under Vinduerne stod et langt Bord, og ved Væggen til Forstuen stod Gaasebænken, i Hjørnet ved Skorstenen var anbragt den indmurede Bryggerskedel, og ved den bagerste Væg Tinrækken, der kaldtes for *Kaskabet*. Køkkenet eller Stejset var delt paa langs og optoges ved Gaardsiden af Maltkøllen, Loftstrappen og en Gang til Gaarden; dette Rum hed det lille Stejs. Herefter var to Fag til *Spisekammer* mod Gaden og *Karlekammer* til Gaarden. I Kamrene og „Stejserne“ var almindelig Bro-lægning, medens der var Lergulv i Forstuen. Endnu maa nævnes en lille Mærkværdighed: i Forstuevæggen var indsat en lille Rude i Lervæggen; naar man opholdt sig i Køkkenet, og man hørte Hoveddøren gik, kunde det nemt ses, hvem der kom.

Efter Stuehuset var Indkørslen til Gaardspladsen, *Porten*. Ind til Gaarden var en Tagudbygning, en *Lyre*, som dækkede over Bagerovn, Sand- og Hønsesus.

Nordre Længe var bygget ud for Stuehuset. Den begyndte med *Kostalden*. Her var Baase til to og to Kreaturer, Skillerummene mellem Baasene var Bindingsværk og Lerklining. Køerne var bundet til Træpæle nedrammede i Jorden og fastsømmede til Løsholterne. Gulvet var af stampet Ler, i Rensegangene var Brolægning. Loftet var lagt af smaa Granstænger med Ler over, et stærkt og varmt Loft. Der var to Rækker Baase med Plads til 14—15 Stykker i hver. — Efter Stalden kom et Fag til Avner, „Avnehutten“. Derefter et Fag til Vognrum, „Agerum“ eller „Averom“. Dernæst to Fag til Faare- og Kalvehus. Tørvehuset, som nu fulgte i Rækken, var tre Fag stort. — *Luden* bagved Tørverummet var otte Fag. Her var Gennemgang ind til Baghaven eller Vænget.

Vestre Længe havde herefter sin Plads. Her var et Faarehus, det egentlige Vinterhus. Derefter en Lade, saa en Lo og atter en Lade, kaldet Krogladen, den laa i det sydvestlige Hjørne af Gaarden. Om Vinteren brugtes den til Halm, om Sommeren til Følsti.

Søndre Længe havde en stor Ladeplads, der altid benyttedes til Rug. Efter Rugladen kommer vi ind i Loen og bag denne Hestestalden, hvor der var Plads til 5 Heste. Bag Hestestalden var Foderloen og endnu en Plads til Heste. — Staldene var indrettede til flere Kreaturer og Heste, end der var Brug for i Fortællerens Dage.

Uden for Loen var udbygget Lyrer; ved den vestre Side var Lyren forlænget til begge Sider af Loen og afgav Husrum til forskellige Redskaber. — Ved søndre Side ud for Loen laa et *Svinhus*, der var opført af smaa Kampesten og Ler. Der var intet Loft, Huset var tækket med Halm, der var kun ét Rum. Det var sjældent den Gang, at der paa en Gaard opfødtes mere end et Par store Fedegrise ad Gangen.

Gaardens *Areal* var 70 Tdr. Land, men da Niels Hansen købte den af Godsejeren, maatte han sælge 30 Tdr. Land til Naboen for at skaffe Penge.

Selvom *Besætningen* paa en almindelig Bondegaard i ældre Tider ikke var ret stor — som Regel 5—6 Heste, 8—10 Køer, 10 Faar, 4 Gæs, nogle Ænder og Høns samt et Par Svin — var der dog alligevel meget at bestille. Redskaberne var ikke særlig praktiske og Bygningerne ikke nemt indrettede, saa det var en lang Dag, der stod for, naar Folkene i en Gaard den tidlige Morgen stod op. „Op, naar det gryr ad Dag, Morgensøvnen sløver og gøv svag“, var et kendt Ordsprog. Karlens og Drengens *Arbejde* var først om Morgenen at fodre Kreaturer og Heste samt muge ud i Staldene. Naar denne Syssel var besørget, blev de kaldt ind til Davre. *Maden* bestod her af Fedtebrød med lidt kogt Øl til; i Øllet var der Mælk. Folkene langede alle til ét Fad. Middagsmaden indtoges Kl. 12, om Sommeren fik man dog Mellemmad ved 9-Tiden om Formiddagen og Medaften ved 4-Tiden. Om Vinteren fik man Kaffe over Middag, Kl. 1 Et Stykke Kandis-Sukker var da alt, hvad der vankede til Kaffen. Pigerne stod op ved Bordet, naar de spiste. Naar Folkene var færdige med et Skemaaltid, satte de deres Skeer (af Træ) i Vinduerne.

Her tog de dem, naar der var Brug for dem ved et følgende Maaltid. Nadveren om Aftenen var gerne Mælkoggrød.

Mellemmad og Midaften skulde man begynde med om Foraaret, naar Hyldetræets Blade var saa store som Museøren. Saadanne Blade gik Tjenestedrengen ind og viste Madmoderen, saa vidste hun Besked.

Naar Husmanden sidst paa Vinteren var færdig med at tærskes Kornet, begyndte han med at hugge Grenene af Pilene; Grenene anvendtes til Indhegning i Gærderne, der var rejst om hver Mands Mark. Naar Jorden var optøet, maatte Karlen og Drengen til Plovs, al Jorden skulde pløjes to Gange (nu bliver den slet ikke pløjet om Foraaret). Naar Sæden var lagt, skulde der skæres Tørv, slaas Græs og Høet bjerges. Kornhøsten var Aarets travleste Tid. Til Mejningen blev der samlet et større Selskab, saa mange, at en Mark kunde høstes paa en Dag. Som Medhjælpere var Smeden, Tømreren, Væveren, Skræderen, Skomageren og Træskomanden; hvis ikke en af disse Haandværkere selv kunde komme, sendte de en af deres Medhjælpere fra Værkstedet. Det var livligt for dem saadan at komme ud at høste, og ved en slig Lejlighed vankede der godt gammelt Øl og Snaps; alt gik med Liv og Lyst, Sang og Skæmt. Naar Kornet havde ligget paa Skaar nogle Dage, og det var „hakked“ og vendt, mødte Koner og Piger med River for at samle det i Mejer, som blev bundet og kørt ind med det samme. Hos *Peter Larsens* i *Røddinge* var det Regel, at der blev bundet Korn til Kl. 3, og saa blev det kørt hjem før Aften, for at der ikke skulde komme for mange Mus med hjem i Hæsene, der ofte maatte staa en stor Del af Vinteren, inden de blev tærskede. Det havde intet at sige, om det blev sent med Indkørselen om Aftenen; der vankede da en ekstra Snaps til Høstfolkene. Efter Indhøstningen begyndte Husmanden at tærske med Plejl. Han fik hele dette Arbejde paa Akkord. Han stod hele Vinteren lunt

og godt paa Loen og svang Plejlen. Karlen og Drengen havde saa Gaardens øvrige Arbejder at udføre, Kreaturpasning, Brændehugning m. m. Fortælleren, den i 1932 85-aarige fhv. Gaardejer i Røddinge, *Peder Larsen*, nu Lendemark, meddeler endvidere, at de i hans Hjem havde en gammel Mand til Hjælp med Arbejde paa Gaarden i Efteraarsmaanederne. Manden, der var højt op i Aarene, havde som Soldat ved Hestfolket været med nede i Frankrig for at hjælpe Napoleon, men han havde ikke deltaget i noget Slag; thi Krigen var endt, da han kom derned, det tog lang Tid at ride helt til Frankrig. De danske Soldater var ikke velkomne dernede, Folk vilde ikke have noget med dem at gøre, saa det kneb med at faa noget til Føden til dem selv og Hestene. Den gamle Mand havde en Søn, der var Førstetjener hos Grevinde Danner; han havde været med til at lægge Frederik den VII i Kiste, da han døde. Det kan nok være, Børnene lyttede til, naar den gamle Mand fortalte om sine Oplevelser.

Kvindernes Arbejde foruden Husgerningen var at karte og spinde, i det hele taget at tilberede Uld, Hør og Blaar. Naar „Lysekællingen“ var tændt midt paa Gulvet, kunde der rundt om denne sidde 4 a 5 Kvinder. Der var altid et *Lys* til, der brændte i Stuen; hvis det ene gik ud, var det ikke let i hine Tider at faa tændt Lys, saa derfor var det nødvendigt med et ekstra Lys parat. Gik Ilden ud, var det om i en Fart at faa fat i *Fyrtøjet*, en Flintesten og et Stykke Staal, der blev slaaet mod hinanden.. Gnisterne, der fremkom herved, skulde man saa være snild til at faa til at fænge i noget gammelt raaddent Træ, kaldet „Tinder“, der opbevaredes i en Kasse. Var der først Blus i Træet, var det ikke saa besværligt at faa Ilden fæstnet paa Ildstedet. Havde man Uheld med Antændingen, laantes Ild hos en Nabo. Ilden bares hjem i en Gryde. Det var rart at bo nær Smeden, naar man savnede Ild, da han altid havde Gløder paa Essen. Var Smedens Ild gaet ud, bar den gamle Smed i *Røddinge* sig

ad paa følgende Maade: han tog en Halmvisk, lagde den paa Ildstedet, oven paa Halmen lagde han Trækul, den Gang havde Smeden kun Trækul, tog saa en Sømten, som han hurtigt kunde hamre glødende, og saa var det let at faa Ild i Halmen.

Johanne Olsens Fader var Smed. Da han som 23-aarig Smedesvend giftede sig, boede han med sin Kone i nogle Aar hos sine Forældre. Han arbejdede ellers i *Klintholm* Smedie. De første Aar efter hans Giftermaal var Daglønnen 16 Skilling; det var ikke meget, men Foden rik de da. Aaret efter Brylluppet maatte han trække i Trøjen, og hans unge Kone maatte saa klare den alene. Den Dag, han rejste i Tjenesten, ejede Johanne's Moder 3 Mark i Penge, det var lige til et Brød; den Gang kostede et 12 Punds Brød en Krone. En Gang skrev han hjem, at nu kunde han ikke skrive flere Breve, hvis hun ikke sendte ham nogle Penge, han havde ikke til at sende et Brev af Sted for. Konen havde lige faaet noget Arbejde med at binde Sildegarn, saa hun kunde da sende ham lidt. Da han kom hjem fra Soldaterlivet, opnaaede han at tjene 2 Mark om Dagen som Stenhugger; det var en stor Dagløn i 1860-erne. Men noget skulde der ogsaa til for at føde en Familie, der som Aarene gik voksede. Snart var han Murer, Stenhugger eller Smed, alt eftersom Arbejdet kom. Der maatte passes nøje paa; Ærter, Byg og Rug blev malet sammen og brugt til at bage Brød af. Kage saa Børnene saa godt som aldrig. Engang havde Johanne Olsens Fader været paa *Skovauktion*, og havde der hos en Mand, der solgte Brændevin og Hvedebrød, købt nogle Stykker Hvedebrød med hjem til Børnene. Moderen lavede en god Portion til til den mindste, nu skulde hun have sig et ordentligt Foder, men Barnet vilde slet ikke have det. Det var vant til Rugbrød til Kaffen og ikke saadan noget som Kage. — En saadan „Brændevinsmand“, der var ved Skovauktionerne, havde det ikke altid let i ældre Tider, men ogsaa han skulde leve. Han kørte en halvtredie Mil med en temmelig stor Trillebør, der havde løs

Bund. En Trefod blev ført med. Paa Auktionsstedet blev Bunden taget op, Foden sat under, og nu havde han et Bord, hvorpaa blev serveret Brændevin i Snapse. De kaldte det for en Ostesnaps; thi der blev til Snapsen spist et Stykke gammelt Ost; der blev skaaret et lille Stykke af til hver Snaps. Bajer og Hvedebrød var der ogsaa. Alt blev kørt til Pladsen paa Trillebøren.

I Arbejdsmandshjemmene maatte Konen ogsaa ud at tjene til Føden. Hun hjalp til paa Gaardene med Vask, Skætning, Humleplukning o. s. v. Inden hun gik hjemmefra, smurte hun en god Portion Fedtebrød med Salt paa til Børnene, satte hele Portionen ned i Bordskuffen; saa kunde Børnene tage deraf og spise, naar de vilde. Det var meget brugt at koge Kartoffelgrød. En hel Gryde skrællede Kartoffler blev kogt efter at Kartofflerne var stødt i Stykker med en Trækølle. I Grøden blev puttet en Klat Smør. Det var et billigt Maaltid.

Til Fornøjelserne hørte *Markederne*. Det var med Forventning, der blev set hen til Markedsdagen. De yngre gik gerne godt et Par Mil, som det var, til *Stege*, medens de ældre og Børnene forespurgte sig hos Bønderne, om en eller anden skulde til Marked, og om de maatte *ave* med. Og saa jolrede de da ud ad Gaarden om Morgenen, nogle i gammeldags Fjedervogne, andre i Fjælevogne, hvori der var lagt Halm paa Bunden. I Fjedervognen var to Agestole og et Sædebrædt i Midten. Særlig for Børnene var det meget interessant at se paa et Marked. Der var ingen bange for at komme med, selvom det blev sagt trindt om paa Øen til de Børn, der aldrig havde været til Marked, at den første Gang de kom der, skulde de kysse en gammel Kælling, der boede oppe i Mølleporten. Det kan nok være, Børnene gjorde store Øjne, naar de kom saa vidt, de kunde se Porten. Glade blev de, naar de var kommet igennem uden at have set Kællingen. Ja, saa mente de ældre jo, at hun var inde at drikke Kaffe i Øjeblikket. Der var mange Smaabørn, der ligefrem skælvede ved Tanken om at kysse Kællingen. Den gamle, grimme Talemaade er nu ophørt i Budseneegnen.

Til Børnenes Opdragelse hørte selvsagt ogsaa *Skolegangen*, som vi derfor skal høre lidt om, idet der i det følgende skal hidsættes, hvad Gaardejer *Niels Hansen, Nyborre*, har fortalt om dette Emne: I min Skoletid gik vi hveranden Dag, om Vinteren hele Dagen, om Sommeren kun den halve Dag. I de almindelige Skolefag som Læsning, Skrivning, Regning, Historie og Geografi var vi lige saa dygtige som Børnene nu om Stunder. Der vankede jo nogle flere Klø end nu, der gik sjælden en Time hen uden Haandgribeligheder. Sligt hørte med til „Dagens Orden“, saa det gjordes der ikke stort Væsen af. Man vilde dog helst have, at ens Forældre ikke kom til Kundskab om Afstraffelserne i Skolen. Jeg husker, at jeg en Gang fik nogle Rap af Spanskrøret. Paa Hjemvejen var jeg noget urolig over, at der laa nogle Striber hen over min Trøjeryg, som min Moder let kunde faa Øje paa, og derfor komme med ubehagelige Spørgsmaal. De fleste var ellers glade for at gaa i Skole; thi der blev drevet Sjov. Læreren havde ikke det bedste Greb paa at opretholde Respekten. Det var ej heller nogen let Opgave at styre omkring ved 40 Drengene fra 10 til 14 Aar. De mødte alle med Træske paa, og ingen gik med Lempe. Særlig slemt var Spektaklet, naar vi fik Frikvarter, og det gjaldt om hurtigt at komme ud. Naar saa Læreren tabte Taalmodigheden og for til Døren og greb et Par Stykker i Nakken, hylede disse saa energisk de kunde, Trængselen og Bulderet blev endnu værre, for nu gjaldt det om hurtigst muligt at komme uden for Ordenshaandhæverens Rækkevidde. Hylene lød ud over Byen, i lydt Vejr endog til Nabobyen. Saa blev der bemærket: „Nu har Drengene faact Frikvarter“. Der blev ogsaa bedrevet forskellig indendørs Sport. Ærtebøssernes Indhold kunde foraarsage adskillige Vanskeligheder for Passagen paa Gulvet; Kartoffelbøsser kunde medvirke, at man gled paa Gulvet. Glasstumper kunde fange Sollyset, saa der kunde kastes lysende Pletter over hele Skolestuen — og uforvarende et Blink over Lærerenes Briller. Om Vinteren

var der ofte Isflader omkring i Nyborre; i Middagstiden maatte Isen saa holde for. Slutresultatet blev ofte for sent i Skolen og behørig Afstraffelse: alle Mand i Geled og March forbi Læreren, der, plantet paa Katederet, med Tamp i Haanden uddelte ligelig Ration til hver. Det kunde man kalde Tærskearbejde; det frugtede bare saa lidt, for Skindbukserne, som omtrent alle Drengene var iførte, tog taalmodig mod Slagene og knitrede med et lydeligt Klask; de følsomme Dele følte kun en svag Eftervirkning. En Overgang benyttede vi vore kasserede Staalpenne til at svifte op mod Loftet, til vi fik dem til at hænge fast med Spidsen, og vi havde ofte Held til at faa Loftet godt besat, da der gik en rum Tid, inden Læreren, der var nærsynet, opdagede Besættelsen. Saa vankede der af den flade Linial i højre Haandflade tilligemed Ordre om snarest at faa Pennene fjernede. Se, det var jo Drengestregen, der ikke forsødede Livet for Læreren, men ellers følte vi ingen Uvilje mod ham, langt fra. Vi var ham endog taknemlige, særlig fordi han holdt Bibliotek for os. Her var underholdende og belærende Bøger saa langt som Pengebidraget kunde række. Vi gav en Mark aarlig, for selv havde han kun lidt at tilskyde af, han fik kun 200 Rigsdaler i Løn foruden fri Bolig og Brændsel, og da han var baade en dygtig og energisk Lærer, blev Resultatet af hans Bestræbelser godt. Han nød Beboernes Tillid og Agtelse, den fortjente han ogsaa.

Det gamle *Bystyre* med en Oldermænd i Spidsen kan endnu erindres af gamle Folk. Saaledes kunde i 1927 den 74-aarige Gaardejer *Niels Hansen, Nyborre*, fortælle til Johanne Olsen om, hvorledes i hans Barndom *Oldermænd* i de fleste Byer stod for Bystyret. Hans Bestilling bestod til sidst ikke af synderlig mere end at modtage Byens Gaardmænd hvert Kvartal til Betaling af Kommuneskatten. Tidligere havde han jo mere at bestille. Han skulde da sammenkalde Bymændene, naar noget skulde sættes i Gang, naar Jorderne om Foraaret skulde inddeles. Gødningen køres ud, Pløjning begynde, Slet og

Høst begynde, Ævret opgives, saa Kreaturerne i Løsgang kunde afgræsse Senegræsset imellem Stubbene o. s. v. Sammenkaldning til Bystævnet fandt Sted ved, at Oldermænden gik gennem Bygaden tudende i *Byhornet* og ind imellem med tydelig Røst forkyndte, hvad der forestod. Byhornet bestod af et almindeligt Oksehorn. Endvidere ejede Bylavet *Bykæppen*, en Stok, hvorpaa de for Overtrædelse af Vedtægterne idømte Bøder blev aftegnede ved Indskæring af Mærker. *Samlingspladsen* var paa en aaben Plads i Byen under et Træ med Stene til Siddeplads omkring. Det var dog ikke i alle Byer, der fandtes en Stævneplads, og i saa Fald samledes man hos Oldermænden. Bylavets Mænd var i et og alt forpligtede til at overholde Byens Vedtægter, der vedtagne af Lavet indeholdt Bestemmelser om alt muligt angaaende Byens indre Liv. Oldermændsbestillingen var knyttet til en Mand et Aar ad Gangen. Enhver Gaardmand i Byen var pligtig efter Tur i en vis Rækkefølge at være Oldermænd for et Aar. *Oldermændskiftet* fandt Sted Mortensdag. Der fejredes da et *Gilde* hos den afgaaende Oldermænd. Ved dette Gilde havde Mændene deres Koner med. Det indledes med, at Mændene afgjorde forskellige Sager af fælles Interesse. Bl. a. solgtes de Genstande, der i Sommerens Løb var taget for idømte Bøder, som vedkommende ikke havde set sig i Stand til at betale i Penge. Beløbene brugtes til at betale Gildesøllet med. Desuden holdt Lavet ogsaa et *Ornegilde* og et *Tyregilde* hos hver af de Mænd, der i Aarets Løb holdt Byorne og Bytyr, men her var kun Mændene forsamlede.

Foruden Skatter, Tiende og andre Udgifter til Herskab og det offentlige, havde Bymændene ogsaa Forpligtelse til at yde *Hjælp til de fattige*. En Gaardmands Ydelse kunde i Nyborre aarlig bestaa af 3 Skæpper Rugmel, 3 Skp. Malt, 1½ Skp. Ærter, 1½ Skp. Gryn, 12 Pund Flæsk, 2 Pund Uld eller Blaar. De fattige havde saa at melde sig til Byledelsen. Men selv om de fattige fik den nævnte Hjælp, var det dog nødvendigt for dem at skaffe

sig noget til Livets Ophold. De gik saa med Tiggerposen eller Tiggerkurven til hver Mands Dør, hvor de bad om en Gave til Livets Ophold. Det var helt almindeligt at se Folk gaa rundt og tigge; der fandtes jo ingen anden Understøttelse. Ofte sendte fattige Forældre deres Børn ud at tigge. Mange Mennesker, der gik med Betlerstaven, blev anbragt paa Omgang hos Bønderne, hvor de hvert Sted fik Føden for en Dag ad Gangen. Flere af de gamle, der gik for Dørene, var hele *Originaler*, hvis ejendommelige Væsen endnu huskedes i 1931 af Gaardejer Niels Hansen i Nyborre. De bad jævnlig om Mad; efter den aarlige Faareklipping spurgte de om Uld og ved Paasketiden om Æg. En af de omvandrende Kvinder blev kaldt Norske-Katrine, endskønt hun var fra Haderslev. Naar hun kom ind, bød hun sædvanlig sin Snusdaase rundt i Stuen med Indbydelse til at tage en Pris. — En gammel Mand, der hed Per, vilde engang ryge Ræve ud af en Grav paa en aaben Mark. Til dette Brug havde han samlet en Del Halm sammen, som han førte ind i Rævegraven. Nu var han saa uheldig, at der gik Ild i hele Bunken paa en Gang, saa den fattede af som et stort Blus, hvorfor Folk troede, der var en virkelig Ildebrand. Da Godsforvalter Løve paa *Klintholm* fik det at høre, blev Per kaldt derop og fik en Irettesættelse. Hertil svarede han blot: „Ja, den fængede fame vel højt, Hr. Forvalter“. Dette Svar blev til et Ordsprog, som brugtes længe, det levede igennem mangfoldige Aar i Folkemunde paa Øen. Per var en Tid Svinerøgter paa *Nordfeld*. Han vogtede til Tider Svinene ude i Marken, det var jo den Gang almindeligt, og naar han da ved Ind- eller Uddrivningen talte sine Undersaatte, kom det til at lyde: „En — to, der kom en sort“, han kunde efter Sigende kun tælle til to. Han vidste dog alligevel god Rede paa hele Flokken og kunde straks se, om der manglede nogen.

— — —

Her kan vi passende slutte med Offentliggørelsen af et Udvalg af Johanne Olsens kulturhistoriske Optegnel-

ser fra Møn. Vi har nu hørt om Bygninger og deres Indretning, Besætning, Føde, Aarets Arbejder, Fyrtøj, Arbejdsmandskaar, Markeder, Skolegang, det gamle Bystyre, Fattighjælp og Originaler. Som det vil ses, er det ret forskellige Emner, der i det ovenstaaende er blevet fremdraget. En anden Gang kan det maaske lykkes at høre om andre Omraader fra det gamle mønske Folkeliv, for ikke at tale om den rige Overlevering af Sagn og Trosforestillinger, der ogsaa er indsamlet paa den skønne Ø under Sjælland. I hvert Fald, det tør sikkert siges, at ingen har fortrudt at stifte Bekendtskab med det hidtil tilgængelige af det i de seneste Aaringer indsamlede mønske Folkemindestof.

FUNDATS

for den af

Sognepræst i Faxe, Magister

RASMUS SVENDSEN OG HUSTRU BARBARA PEDERSDATTER

1. Februar 1644 oprettede og grundlagte første Skole
paa Landet i Faxe.

Ved *Erhard Qvistgaard.*

FOR at faa den rette Forstaaelse af en saadan Fundats Betydning for næsten 300 Aar siden, hvorved en Landsbyskole oprettedes og sikredes baade med Hensyn til bestemt Skolebygning og en fast Lærer med en nærmere angivet fast Løn, maa vi kende lidt til Folkeundervisningen paa Landet i Tiden fra Reformationen indtil dette Tidspunkt og lidt derefter.

Rent bortset fra de latinske Skoler næsten i hver Købstad, hvor Latinen var Undervisningssproget, og hvor et aandløst Terperi fandt Sted, og som kun var beregnet for dem, der vilde studere, var der saa godt som ingen Folkeskoleundervisning paa Landet, og det var en Sjældenhed, at en Mand her kunde læse. En Forandring heri til det bedre begyndte først med det 17. Aarh. Den hidtil brugte mundtlige Undervisning tilfredsstillede ikke den voksende Trang til at lære at læse. Gennem hele det 17. Aarh. voksede Bevægelsen for at oprette danske Skoler paa Landet, der blev en almindelig Interesse for Oplysning, baaret frem særlig af Præster, Degne og enkelte Herremænd, men naar undtages de enkelte funderede Scholer i Lighed med denne her i Faxe, var det hele endnu saa ubestemt og usikkert, idet Lønnen, der bød Læreren, i

Reglen var saa ussel, at man ofte ingen Lærer kunde faa til Scholen, og det stod lige saa daarligt til med at skaffe ordentlige Lokaler til Undervisningen. Hvad der ogsaa vanskeliggjorde dette, var de mange ulykkelige Krige, hvorved Landbefolkningen forarmedes, og Landsbyer og Gaarde laa øde og forladte. Men som sagt, Præsterne arbejdede som Regel ivrigt for Fremgang heri, og blandt disse Foregangsmænd maa vi her nævne Mag. Rasmus Svendsøn, Sognepræst i Faxe († 1645), der i 1633 oprettede en Skole i Faxe, maaske den første særlige Skole paa Landet i Danmark og 1644 byggede et Skolehus paa en Grund, som tilhørte Embedet og gav 200 Rdl. til dets Opførelse og endelig sammen med sin Hustru Barbara Pedersdatter skænkede 100 Rdl. til Lærerens Løn og desuden fik en Del andre til at gøre noget lignende. Alt dette blev nu ved følgende Fundats sikret for kommende Tider, og han har derved sat sig et Æresminde i den danske Folkeskole. Fundatsen lyder saaledes:

„*Jesper Rasmussen Brochmand*, Doctor och Professor Theologiæ udi det Kgl. Universitet i Kiøbenhavn och Superintendent*) ofuer Siælands Stift, gjør vitterligt, at eftersom vor allernaadigste Herre och Konning Christianus Qvartus, hafuer af Synderlig gunst bevilget og tilladt ud i *Faxøe Bye* at lade opbygge et Scholehuus paa en plads og rom, som *Mag. Rasmus Svendsøn Sogneprest* *ibid.* hafuer i fæste, huor udi en person altid kand boe herefter och lære Ungdommen at læse og skriffue och udi Guds frycht undervise, och at samme person saa sandt hand dertil findis dychtig maa ald den Stund hand er i dend bestilling och dend forestaar nyde och beholde formelte Huus, pladtz och rom fri for uden landgilde, ægt, arbejde och andre Kongl. Tyngte och det fordi dette angaar Guds Ære och Ungdommens Forfremmelse. Da efter di Guds Ære och dend rette princip aarsage derhos Ungdommens forfremmelse fornemmeligen her søges och der hafuer in-

*) Superintendent = Biskop.

gen vis anordning her till dags været herom, hafuer ieg med Sognepræsten efter høytbemeldte vor allernaadigste Herres og Konges befaling giordt denne lille Ordinans, som herefter følger.

1. *Scholemesterens Person och bestilling.*

Næst det hand frychter Gud, læser flitteligen for Ungdommen og forholder sig skichelige i Lefnit och gode Sæder, Disciplene til gott exempel och eftersieun skal hand saa lang tid, hand er i dend bestilling være ugift och ensom, som de och ere gemenlig udi andre smaa skoler och ey slaa sig till aul at bruge, thi derved forsømmis Ungdommen, meget mindre skall hand holde nogen slags drich eller omgaas med sligt, som de giøre udi Kruerne.

II. Dernest skall hand iche søge Kruerne eller andre steder att sette sig til drich, men dersom hand haver nogen Dags Kost udi Ugen i Kruerne eller hos andre da strax efter maaltid och tachsigselse opstaa och forføye sig till sitt eget och sin Scholebestilling tage vare paa.

III. Skall hand om Sommeren efter Morgenbønnen och dags bønnen sampt noget af Catechismi forklaring og dends tilhøring, disligeste en kort morgensang begynde at læse ved sex slet och ved siuf eller halfgaaen otte om Vinteren till Klochen Ti, imidlertid faar Børnene Daure och da kand Scholemesteren saa vell som om Morgen indtil hand begiunder at læse for ungdommen være paa sin egen privat studering, dog førend hand dimitterer Børnene och gifuer dem forlof, skal hand læse et capitel af dend danske Bibel eller en af Disciplerne, som kand liudeligen eller retteligen læse.

4. Naar Klochen er tolf begyndis atter i Scholen at læsis, dog en kort aandelig sang tillforen siunges eller nogle faa udvalgte Vers af en Psalme om dend er lang, siden at holde det ud til Klochen er slagen 3 eller halfgaaen 4 om Vinteren och om Sommeren till hun er 5, dog kunde de hafue nogen forlof imellem at recreere sig med leeg och i marchen at gaae om Sommeren, dog skolemeste-

ren iche at være langt fra dem; føren der skeer siden dimission af Scholen, om Aftenen skall læsis nogle stycher udenad af Catechismi forklaring och andet som dertil hører, item efter Bønnen et Capitel af Biblen och saa slutter alting med en kort Aftenpsalme.

5. Maa Scholemesteren iche forrejse nogen steds af byen uden hand hafuer forlof tilforn af Sognepræsten, som nu er eller blifuer og siger hannem sit Ærinde, om det er nødvendigt item siger en vis dag, naar hand kan kommen igen. Imidlertid skall præsten tage vare i Scholen, saa vitt hand iche forsømmer sit eget Kald men der som scholemesteren af Fornødenhed og louligen forarsagis en Uge eller 2, 3 at blive borte, da skall hand sielf forskaffe en dychtig person, som kand flittelig undervise Ungdommen och dend vare och imidlertid holde dend til Guds frycht og sædvanlig Øfuelser, indtil hand igien kommer.

6. Om Søndagen och andre hellige dage skall Scholemesteren læse i Kirchen for dend anden Ungdom med Degnen och Substituten, naar hand af Præsten derom andmodis.

7. Den første Onsdag i huer Maaned skall hand med sine Disciple i tide søge Kirchen tilbørligen bededag at holde saavel som fasten igennem. I de andre Onsdage skall hand saa meget lade fare af sædvanlig læsning, at Disciplene i Scholen udi dens Sted kunde siunge Litaniet med christelig Andagt.

8. Om de andre Onsdage och Løverdage maa Disciplene gifuis een time eller halfanden forlof eftermiddag och iche forblifue aldels saa lenge i Scholen som de andre dage som og skeer i andre Scholer, imidlertid kand og scholemesteren tage sig sielf vare.

9. Skal hand iche alleniste lære Disciplene at læse och skrive och Gud at frychte men og formane dem at øfue dem i gode sæder i Scholen, hiemme hos forældrene, hos andre og paa Gaderne, disligeste øfuer høre dem i

Scholen, huad de hafuer hørdt af nest forgangen prædichen og merchet.

10. Naar nogen pædagogus kommer herfra, da skall sognepræsten, som nu er eller efter hannem blifuer, med Bischopens vidskab og samtyche opsøge og høre om en anden Gudfrychtig og dychtig person till Bestillingen igien.

Om Scholemesterens Underholdning.

Tilforn hafuer de personer, som hafuer undervist Ungdommen ingen vis værelse haft men maatte leye sig huus for deris penge og paa det siste kunde de iche faa noget huus eller stue udi denne hele bye, som de kunde lære Ungdommen udi beqvemmeligen, men nu hafuer Sognepræsten paa sin egen bekostning ladet bygge et beqvemmeligt Scholehuus, som hafuer kosted hannem ofuer 200 Rdl. at opbygge af ny till Ungdommen efter Kongl. Mayst. naadigste Bevilning saa og Cammer till Scholemesteren derhos, saa hand sidder nu fri for husleje; i dend sted andre hands Antecessorer*) blefue anmodede om skatt etc. er hand nu fri efter Kongl. May.st bref; tilforn hafde scholemesteren ingen vis løn, saa hand maatte lade sig benøye med en Skilling eller 2, eller huis gottfolch vilde godvilligen gifue hannem for huert Barn om ugen og af de meget fattige fik intet, nu hafuer hand iche alene det de forrige hafde af Børnene men og noget vist aarligen som efterfølger.

Først Renten af det halfue hundrede Current Rdl. aarligen som Erlig og Velbiurdige Mand Tygge Brahe till Tostrup, Kongl. May.st befalningsmand till Tryggevælde hafuer gifuet till form. Schole at staa paa rente till ævig Tid og dend Scholemester, som nu er eller herefter kommandis vorder, forpligtig være at sætte paa visse steder paa rente, som de sielf agte at forsuare, dernest hafuer ieg sielf, der ieg var Rector ved Dms Colligis Professoribus udi Kiøbenhafns Universitet, bevilget huad der

*) Anm.: Antecessorer = Forgængere.

kand falde paa Kirchens tafler de 3 høye fester om aaret, som hafuer beløbet sig her til dags 12 Rdl. aarligen, for det tredie hafuer bemeldte Mag. Rasmus af sin og sin Hustru Barbara Pedersdatters egen gode Vilje iligemaade gifuet til samme schole 100 Rdl. Myndt*), Daleren beregnet til 64 Skilling danske, som ogsaa af hannem og hands efterkommere skal udsættes paa rente at staa til ævrig tid, og scholemesteren samme rente at nyde og beholde aarligen, her foruden hafuer Erlig og Velforstandige Mand Christen Ostridsen, fordum herritsfoged udi Faxø herridt gifuet 22 Sletdl. dertil iligemaade at sette paa rente till Scholemesterens Underholdning.

Saa hafuer og Morten Rasmussen i huerløse gifuet til samme brug 5 Rdl. Laurids Ingvordsen i Aatterup hafuer og gifuet dertil 4 Rdl. Og Laurids Fugel i huerløse hafuer og iligemaade gifuet der til 5 Rdl., huilche Summer der giører 34 Sldl., og naar der tilleggis det halfue hundrede Current Rdl. beløber sig i en summa half femte sinds tiufue og $6\frac{1}{2}$ Sldl.

Og paa det da kunde blifue 100 Sldl. hafuer Sognepræsten gifuet og lagt der till $3\frac{1}{2}$ Rdl., saa Scholemesteren med de 12 Rdl., bevilgede af Kirchen, bekommer aarligen till Løn 24 Rdl. Og eftersom der befindes en liden ungehaug til den platz scholen staaer paa, samt og nogen ringe jord i den ene Vang paa Faxø March, da efterdi Sognepræsten hafuer først afstaaet dend platz, som hand hafde i fæste, for det andet paa sin egen bekostning opbiugt scholehuset, som nu befindis paa steden igien af ny, for det

*) Ovennævnte Fundats findes i bekræftet Afskrift i Indkomne Breve 1739 til Biskoppen fra Faxø Herred (paa Landsarkivet). Det af Sognepræsten Rasmus Svendsen og Hustru Barbara Pedersdatter stiftede Legat paa 100 Rdl. til Scholemesterens Løn findes endnu og staaer i Præstegaarden. Det bestyres af Sognepræsten, og Renten deraf tilfalder Læreren i Faxø. (Hjorth-Lorentzen: Repertorium over Legater). Chr. Ostridsen (Vejle) var i 6 Aar Herredsfoged i Faxø Herred, i 1637 Raadmand i Roeskilde og død efter 1652 (Ehrencrenc-Müller: Forfatterlexicon).

tredie gifuet form. 100 Rdl. til Scholen, og scholemesteren nu strax renten deraf aarligen at nyde, hafuer og for det sidste med sin skriftlige intercession*) forhuervet de 12 Rdl. som bevilget aarligen af Kirken til Scholemesterens løn og ved sin Anmodning aarsaget at sal Tygge Brahe, Christen Ostridsen og de andre hafuer gifuet det dertil som nu er, da skal hand derimod for sin gode Vilje og Bekostning niude samme lille Enghafue og jord fri for anden Udgift i sin og sin hustrues lifstid, efterdi og de 100 Rdl. forrenter 2 Rdl. mere end 8 Mænd hafuer taxeret samme Eng og jord for og hand paa sin egen bekostning at holde samme scholehuus med thag, Vinduer och alt andet ved hæfd og lige saa og hans hustrue efter hans død. Men naar di ved Døden afgaar da samme jord og eng at følge Scholemesteren eller hannem gifues af præsten 5½ Rdl. mynt efter de 8 Mænds afsigt, og han samme jord og eng hafuer udi brug, da at holde formeldte Scholehus vedlige som bemeldt og hius Penge eller rente samme schole kan videre med forbedris, da Sognepræsten dermed at hafue tillsiun som det sig bør, at det paa visse Steder udsættes paa rente.

Roeskilde d. 1. Febr. 1644.

Jesper Brochmand.

Rasmus Svendsen.

*) Intercession = Mellemkomst.

DEGNEN PEDER HUSUM I KALLEHAUGE (1700—1783) OG HANS EFTERKOMMERE

Ved *L. F. la Cour.*

NAVNET Husum er, som overordentlig mange af de Familienavne, der bruges i vore Dage, oprindeligt et Stednavn. Der findes i Danmark tre Landsbyer, der hedder Husum, nemlig den, der er inddraget i Hovedstadens Omraade, altsaa paa Sjælland, en af samme Navn i Brande Sogn, Vejle Amt, og endelig en i den genvundne Del af Sønderjylland, i Ballum Sogn, Tønder Amt; men dertil kommer Købstaden Husum, som gennem Aarhundreder har været Midtpunkt for de rige Marsklænder Eiderstedt og Strand. I og for sig er der intet til Hinder for, at Slægten Husum har haft sit Udspring fra en hvilken som helst af disse fire, men en Familietradition vil vide, at den nedstammer fra en Bonde i Omegnen af Byen Husum i Slesvig, som i det 17. Aarhundrede indvandrede og nedsatte sig paa et kgl. Gods i Frederiksborg Amt, hvor han døde i Tiden mellem 1710 og 1715. Om der ved denne By tænkes paa Købstaden eller muligvis paa Landsbyen i Ballum Sogn, maa foreløbig staa uafgjort hen, og vi maa derfor nøjes med at regne som Slægtens Stamfader, som

1. SLÆGTLED

Peter Husum.

Hans Fødested er os ukendt, men det maa have været ca. 1700, han saa Dagens Lys. Han skal først have gaaet

i Frederiksborg Skole, derefter i Metropolitanskolen, hvorfra han blev Student 1728. Han nærmede sig altsaa stærkt de 30, da han forlod Skolen, og maa derfor efter al Sandsynlighed have beskæftiget sig med andet — hvad det nu kan have været — inden han traadte ind i Latin-skolen. Efter at have taget Studentereksamen var han — i de følgende 12 Aar — dels Skolelærer i Jungshoved Sogn (rimeligvis i Stenstrup), dels Informator hos Provst Terpager i Mern, hvis Søn han underviste, og tilsidst Skoleholder ved en grevelig Skole paa Samsø. At han gjorde sig afholdt af Provst Terpager og andre, han traadte i Forbindelse med, kan bl. a. ses af et Brev, denne sendte Biskop Hersleb $\frac{1}{4}$ 1739; det indeholdt nemlig en Anbefaling af Husum til Degneembedet i Borre, der utvivlsomt snart vilde blive ledigt, da den derværende Degn, Conrad Ratchen, var saa svag, „at der ikke mere er Haab til Livet for ham, hvilket og er troligt, siden han formedelst Drukenskab i mange Aar har været ubekvem til sit Embede.“ Derefter hedder det videre i Brevet:

At bemeldte Studiosus Peder Husum er ... saa brav en Karl og saa bekvem til at være en god Degn, som maaske nogen af dem, der kan søge saadant et Brød, det tør jeg, i Guds Sandhed, forsikre, da jeg og næppe turde love saa sikker for nogens Dygtighed og Skikkelighed som hans; han er og vel kendt af Hans Højærv, D. Wøldike, ved hvis Recommendation han, indtil videre, har antaget en grevelig Skole paa Samsø, hvor han og nu opholder sig. Overalt er han og meget elsket af Provsten paa Møen, og hos Sognepræsten til Borre, Hr. Jens Engel, har han og haft Condition, at læse for hans Søn.

Imidlertid fik han ikke Borre Degneembede, men omtrent et Aarstid efter dages det for ham. $\frac{3}{2}$ 1740 meddeler Provst Terpager, at Degnen i Skibbinge, Barse Herred,

Michael Fange er død d. 29. Januar og at „Hendes højgrevelige Naade, Fru Enkegrevinden af Danneskjold-Samsøe, Frue til Nysøe, som ejer Skibbinge Kirke, har og Ret til at kalde Degn til samme Skibbinge Menighed“, ligesom han kan oplyse Biskoppen om, at „hendes højgrevelige Naade har alt nogenledes forsikret mig, at den tit ommeldte Studiosus Peder Husum ... skal nyde samme lidet Brød.“ ⁴/₅, 1740 fulgte Kaldelsen, og dermed begyndte han den Degnetjeneste, som strakte sig gennem ikke mindre end 44 Aar, lige til hans Død. Naar man ser hen til de gode Vidnesbyrd, han havde fra tidligere Tjenester, er der sikkert ingen Grund til at tvivle om, at han ogsaa her i Skibbinge har udfyldt sin Plads, men vi har ikke stødt paa nogen direkte Udtalelse derom. Imidlertid har Kaarene været smaa; 1749 opgiver han sin Løn til 40 Rdl., og det er derfor ikke til at undres over, at han kunde ønske et bedre Kald og det saa meget desto mere, som han samme Aar, han kom til Skibbinge, havde giftet sig og der i Tidernes Løb var kommet fire Børn i Hjemmet. ⁵/₁₁, 1749 skriver Provst Terpager til Biskoppen, idet han indsender 2 Eksemplarer af sin „enfoldige Juleprædiken“:

Degnen i Skibbinge Peder Husum har bedet mig at indsende til Deres Højærværdighed indlagte Vers, som er et smukt Vers, men kommer Jubelfesten kun lidet ved; han beder hjærtelig, og jeg med ham, at maa være Deres Højærværdighed til et lidet bedre Brød recommenderet.

Man ser altsaa af ovenstaaende Linjer, at Peder Husum ikke alene har kunnet gøre Vers, men endog saadanne, som af Provsten erklæres for at være „et smukt Vers.“ Formentlig findes det og andre, han har skrevet, ikke længere, hvad der er meget beklageligt, idet disse poetiske Udgydelser sikkert, om de havde eksisteret, vilde kunne have ydet Bidrag til at lære ham nærmere at kende.

Imidlertid var Kallehave Degnekald bleven ledigt ved Albert Sørensen Ribers Død ¹⁰/₁, 1750, og, hvis det lod sig gøre, vilde han gerne opnaa dette. For at bane sig Vej dertil lykkes det ham at faa Enkegrevinden af Danne-skjold-Samsøe til ¹²/₁, 1750 at afgive følgende Erklæring:

Efter Degnen i Skibbinge Peder Husums Begæring, at jeg vilde, om Deres Højærværdighed vil forunde ham Kallehave Degnekald, som nu er ledigt, kalde den igen til Degn, som af Dem bliver foreslagen, saa forsikrer jeg hermed Deres Højærværdighed at hvem De dertil proponerer, skal nyde det.

Nysøe d. 12. April 1750.

C. C. D. Samsøe.

Om det nu er denne Erklæring, der har virket, eller Biskoppen ogsaa uden den havde været bestemt paa at give Peder Husum Kallehavekaldet, ved vi ikke, men samme Dag, Enkegrevinden havde udstedt den nævnte Erklæring, fik han Embedet. At han har været glad derved, er der ingen Grund til at tvivle om, men der var ogsaa dem, der misundte ham det større Kald, hvad der fremgaar af følgende Brev, som han ³⁰/₁, 1750 sendte Biskoppen og som vi her gengiver dels i Facsimile, dels bogstavret, da vi derigennem kan faa ikke blot et Indtryk af Peder Husums Maade at udtrykke sig paa, men ogsaa af hans Stavemaade.

Høyædle og Højærværdige
Hr. Biskop!

Mit tacheoffer synis iche allene at forhalis, men og iche at fremkomme som ieg ellers nogenlunde ved Guds Naade kunde Metrice at forfatte og betache dend store Naade, som Deris Høyædle Højærværdigheder Biskopperne lood see imod mig den ringeste Degn Peder Husum, som saa høyt blev anseet, at ieg ved Deris Højærværdigheders Naade

Gjøgavle og Gjøgærverige
Ja Gude Lov!

^{offen}
Hvilet taage, sigis isse allraun at forfals, man og isse
at framkomme som ing villes uogaulimud Gud Gud
Naade Naade Nektic at forfalte og betafje erud
Hvor Naade, som dæis Gjøgavle Gjøgærverige de,
Hogpavne lood fra mod mig den ringe, for dæge
Peder Husum, som på Gjøg avle af ant, at eng var dæis
Gjøgærverige skas Naade i Geraaant dæf. Hovoveret
fra Seebinge tie Kallerauge manuegget. Man skal
som en konfunkt med pænter, no og skal alidig. Jendud
at anmod Gud, den vige. Guldveier, det vil blesse
i og med munde at udseer dæis Gjøgærverige
Gjøgærvelige gjæring med mig Gøtlig mand. Man
naas ing tilligme naa anslage mig selst for Læder,
lig for som unaf, ja med morm anlagis af fra fæge
Baldveien for samme last, naa ing andredningt ænting
en mig med Cædic fæge. Carmina seceum sen-
bentis et otea granat, og ing naa slage det fæmer som
Virgilius. Hæ adæo turbatur ignis, at som Virgilius fra bla-
gæ vser indvorte fænde og laud flagnor, fra naa ing
og fra en fæge, mig over hui vorte rfter, vabone og
Mærum den som nu hvor mand ved laud det for, liden
at mig om, den ing som tie Kallerauge. Quid det maade
en fæge dæis Gjøgærverige at igjæmlede, fæ fæue ing
den at det tie ad fæge fæmning over flig en smag, som
en hær fænt mig vte a llering, fæ liden
og andredningt f. Peder Husum.

Kallerauge d 60 Sept.
1750.

i foraaret blef Promoveret fra Schibinge til Kallehauge meenighed. Men hvad som er for sømt med pennen, er og skal aldrig i hierted at anmode Gud, den rige Belønnere, det vil belønne i og med munden at udføre Deris Høyærværdigheders Høypriselige gierning mod mig fattige mand. Men naar ieg billigen maa anklage mig self for skrivelsis for sømmelse, ja end meere anklagis af saa høye Velyndere for samme last, maa ieg underdanigst betiene mig med Ovidii teppe: *carmina secessum Scribentis et otia quærunt**) og ieg maa klage det samme som Virgilius: *Usq adeo turbatur agris***), at som Virgilius her klager over indvortis efter stræbere og misundere, som en stoor mand paa landet for sikrede mig om, da ieg kom til Kallehauge. Gid det maatte behage Deris Høyærværdigheder at igiennemlæse, saasom ieg ved at det vil aarsage Forundring over slig en omgang, som er vederfarit mig.

Kallehauge d. 30. Sept. 1750.

Deris allerringeste Client
og underdanigste t: [o: tiener] *P. Husum.*

Udskrift:
Høyædle og Høyærværdige
Hr. Biskop over Siellands Stift
à ydmygst
Kiøbenhavn.

Samme Dag, han daterede denne Skrivelse ^{III}/₉ 1750, udfærdigede han en anden, hvis Indhold giver os et lille

*) I Ovids *Tristia* I, 1 41—42 staar: *carmina secessum scribentis et otia quærunt; me mare, me venti, me fera jactat hiems.* Ovid klager over, at han ikke kan faa Ro til at skrive og siger: Digte kræver Ensomhed og Ro for For-

Indblik i de Besværligheder, han var ude for, da han skulde ombytte Skibbinge med Kallehave, men samtidig viser os, at Peder Husum har været ordentlig og paapasse- lig, saa han, trods den ringe Løn, var i Stand til at udvide og forbedre Degneboligen. Skrivelsen begynder saaledes:

Da jeg ved Guds Naade i Schibinge havde været Degn just i 10 Aar og baade Herskabet til Nysøe, Højædle og Velbaarne Grevinde af Danneskjold- Samsøe saa og Provsten i Baarse Herred, Hr. Lars Terpager, ofte haver forundret sig over, at jeg slog mig saa godt igennem, reparerede jeg alene den gamle Degnebolig bestaaende af 13 Fag, hvis Re- paration jeg ikke her specialiter vil opføre, siden det er alle bekendt, men beløber sig til 50 Rd. og desforuden har bygt 10 nye Fag Hus, de 2 Fag til en Stue med Skorsten og Bagerovn, de 8 Fag til Udhuse...

Hans Eftermand i Skibbinge blev Enoch Kreimann, der trods de Forbedringer og Udvidelser, Degneboligen var undergaaet, ikke var tilfreds med den Stand, hvori han modtog den, og søgte at finde Mangler ved den. Han krævede Syn paa den, men Grevindens Broder, Herre von Holstein, hvem Husum gjorde sin Opvartning, berømme- de ham, fordi han havde holdt Degneboligen i saa god Stand af saa ringe en Evne og fastholdt, at det var urime- ligt at holde Syn. Alligevel fik Kreimann det iværksat og magede det saa, at de Mangler, han mente at kunne paa- vise, naaede op til en samlet Sum paa 120 Rdl. 2 Sk. Skønt han havde erklæret overfor Husum, at denne ikke havde

fatteren; men mig omtumler Havet, Vindene og den barske Vinter.

- **) I Vergils første bucoliske Digt skildres urolige Forhold paa Landet, hvor Jorden er konfiskeret fra de tidligere Ejere. Her forekommer i Vers 11—12 flg. Ord: undiqve totis usque adeo turbatur agris, d. v. s. saadan en For- virring, som der er overalt paa alle Marker. (Efter vel- villig Meddelelse af Lektor H. Holten-Bechtolsheim).

nødig at møde ved Synet, at han intet havde at frygte, da de var forligte, stævnedes han ham til Doms for den nævnte Sum. Men Husum fastholdt, ja turde endog gøre sin Ed paa, at han havde repareret Degneboligens daværende Brøstfældighed „med mindre Skillinger, end der fordrer Daler,“ og skønt han havde anvendt halvandet Hundrede Rigsdaler paa den, vilde Resultatet blive, at han fik 2de Degneboliger at i Stand sætte, „da Skibbinge er aldrig saa slet som Kallehauge Degnebolig, hvor mange Bjælker og Sparrer var i Stykker foruden udvortes Brøstfældigheder saasom Tæg etc.“ Han mener sig derfor forurettet ved denne Stævning, nævner de Punkter, hvor han føler sig brøstholden, idet han bl. a. fremholder, at *hvis* han skulde actioneres til Tinge, hvad der er imod Lov og Synodalia, saa skulde der i hvert Fald udmeldes 2 Mænd paa hans Side, og han ender Skrivelsen med det Udbrud: Gud, lad mig finde mildere Dommere. Hvad Resultatet blev, kender vi ikke.

Her virkede han altsaa gennem de mange Aar og vandt sig ved Arbejdet Agtelse. Da Rektor ved Vordingborg lærde Skole A. C. Holst 1766 sendte Degnen Peder Husums Søn Thomas ind til Universitetet, omtalte han i det Testimonium, han medgav ham, dennes Fader som „pater gravissimus, qui sacræ ecclesiæ Kallehauge religiosissime curat custoditque, senis eleganti ingenio, ingenius artibus egregie perpolito, o: en i højeste Grad alvorlig Fader, som paa den mest samvittighedsfulde Maade vogter og værger Kallehaves hellige Menighed, en gammel Mand af høj Dannelse, der er fuldkommengjort ved ædle Kunster.

I 1778 indsender Sognepræsten i Kallehave Sogn, S. Leth Schønning, en Ansøgning om ved Vacancen i Kallehave Degnekald at faa en ordineret Degn, der som personel Kapellan kunde assistere, men Biskoppen er af den Mening, at inden den Sag kan afgøres, maa der gøres Forsøg paa, „om nuværende Degn Husum maatte være villig til imod en aarlig Pension at nedlægge sit Degne-

Embede.“ Imidlertid anser man det for vanskeligt at faa dette sat igennem, da Degnen antagelig ikke vil afstaa Embedet til andre end til sin Svigersøn, Jacob Gudenschwager, og Forslag om, at en anden skulde efterfølge ham, maaske kunde opvække Fortrydelse baade hos ham og de øvrige i Familien. Tilsyneladende er der ikke kommet noget ud af disse Planer; i hvert Fald sad Peder Husum endnu i Kallehave Degnebolig, da han ^{21/3} 1780 henvendte sig med en Skrivelse til Biskop Harboe for at formaa denne til at gaa ind paa, at Svigersønnen overtager Embedet.

Vi gengiver Skrivelsen i sin Helhed, da den — tilligemed de to foran nævnte — saa vidt os bekendt er de eneste skriftlige Minder, der findes om den Kallehavedegn, og hjælper med til at lære ham at kende.

Højædle, Højærværdige. Allerhøjstærede

Hr. Biskop Harboe. Min Naadigste Herre!

Siden Skrøbelighed og Alderdom i mit 80. Aar dagligen indfinder sig mere og mere til Afmagt i at forrette det mig anfortroede Degneembede, hvilket nu og i nogle Aar har maattet — formedelst min Alderdom og Svaghed — ladet samme betjene ved min Svigersøn Jacob Gudenschwager — saa bliver denne min sidste Svanesang, førend det sidste Trin til Graven, ved underdanig Bøn og Begæring til Deres Højædle, Højærværdighed, at De naadigst vilde høre mit Anliggende og tillade nu ved Deres Højærværdigheds Consence og Approbation at afstaa, som jeg herved afstaar og overleverer mit Degneembede til merbemeldte min Svigersøn Jacob Gudenschwager; der nu i 7 à 8 Aar har troligen forrettet mit Degneembede og understøttet min Alderdoms Begivenheder uden nogen vis Belønning. Men har maattet ladet sig nøje med en lempelig Gave og Velgærrning, som jeg haver kunnet formaaet; hvilket Embede han og har forrettet saavel til Menig-

hedens som og til andres Velbehag, at det kunde erfares, om Deres Højædle Højærværdighed det befalede at insinueres. — Desuden har han nu i 21 Aar tillige upaaanklagelig og forsvarlig — som behageligst ses af Velædle og Velærværdige Hr. Magister Schiønnings hosfølgende Attest — forrettet sit trælsomme og quælende Skoleembede, der indrenter kuns lidet til 7 daglige Munde og til mange smaa umyndige Børns Opdragelse og Underholdning. Det var derfor ikke uden Aarsag og Grund, at jeg underdanigst snart med de sidste ømmeste Hjertefølelse og Taarers Udgydelse af mig som en Fader af et faderligt Hjerte henflyder underdanigst til Deres Højædle Højærværdighed imod forhaabende Bøns Fyldestgørelse, at han for sit lange og møjefulde Arbejde maa nyde denne Belønning, som jeg ofte har ønsket ham at reusere [o: faa Held til at opnaa].

Uagtet han adskillige Gange har søgt forgæves Degneembeder, tror jeg vist samme Nægtelse er sket, fordi Deres Højærværdighed har fattet den Naade for mig at forunde mig ham til Assistance i min tiltagne Alderdoms Svaghed.

Hvad kan give mig større Haab og Forvisning om saavel til min sidste Bøns Opfyldelse som og at en af min Æt og Pode skulde efter min Død hæle sig ved sin Faders By, Sted og Bolig, hvortil min Efterleverske — som nu er gammel og skrøbelig — kunde have frit Adgang og Understøttelse i sin Alderdom. Altsaa haaber underdanigst paa disse mine anførte og sandfærdige Grunde, samt den herunder indlagte Betænkning og Afstaaelse, som jeg allerunderdanigst beder maa blive af Deres Højærværdighed igennemlæst, at De vilde bønføre og fyldestgøre denne min sidste Afskedsbegæring. O! hvor rolig og med største Glæde vilde jeg da herfra saa fare med Fred, da Tiden og Timen er kommen

til mine Løfters Opfyldelse og mit Hjærtets Ønsking, at denne min Begæring kunde blive opfyldt.

I underdanigste Haab og Forventning om en naadigst Bønhørelse, Consence og Approbation fra Deres Højædle Højærværdighed henlever jeg i dybeste Soumission

Deres Højædle, Højærværdige
Allerhøjstærede Hr. Biskop
Min Naadigste Herres
Underdanigste
Tjener
Peder Husum.

Kallehauge Degnebolig
den 21. Septemb. 1780.

Hans Ønske blev ikke opfyldt. Saavidt vi kan se, sad Peder Husum inde med Embedet lige til sin Død $^{26}/_{12}$ 1783, og Svigersønnen har vel stadig maattet røgte Gærningen for ham uden at være kaldet. Det blev ikke ham, der kom til at følge efter, men derimod Kordeggen og Klokkeren i Præstø Rasch Pedersen Strande, der imidlertid ikke kom til at virke der mere end et Aar, da han døde $^{12}/_{3}$ 1785. Men nu dagedes det for Jacob Gudenschwager; han kaldtes hertil s. A. (1785) og virkede i Kallehave 19 Aar, begr. $^{3}/_{3}$ 1804. Men da han flyttede ind i Degneboligen, havde Peder Husum ligget mere end ét Aar i sin Grav og naaede altsaa ikke den Lykke, han havde attraaet, at se sine egne befolke den Degnebolig, han gennem 35 Aar havde sidde inde med.

$^{28}/_{7}$ 1740 havde han haft Bryllup med Marie (Kirstine) Thomasdatter Lund, født paa Fyen, død $^{11}/_{6}$ 1793. I Ægteskabet var der 7 Børn.

2. SLÆGTLED

1. *Peder Husum*, f. i Skibbinge, hj. d. $^{27}/_{4}$ 1741, fremstillet i Kirken Dom. Trin. død $^{17}/_{4}$ 1753.

2. *Anna Marie Husum*, f. i Skibbinge $^{11}/_{4}$ 1744, hj. d. Dom. 1 Epiph., fremstillet i Kirken $^{20}/_{1}$ 1744. Hendes Død findes ikke indført i Kastrup eller Kallehave Kirkebøger.

G. $\frac{3}{10}$ i Kallehave med Jacob Gudenschwager, f. 1732. Stud. Nakskov 1756, Skoleholder i Viemose 1759, Degn i Kastrup 1778, i Kallehave 1785, begravet i Kallehave $\frac{3}{10}$ 1804. [Han g. 2 i Toksværd $\frac{23}{2}$ 1788 med Lucie Marie Smidt fra Sparresholm, f. 1737, begr. i Kallehave $\frac{3}{10}$ — ringet —].

3. *Thomas Husum*, født i Skibbinge $\frac{11}{6}$ 1746, døbt Dom. 2. Trin. Madame Fritz bar Barnet, Mandsfaddere var Skovrider Christ. Carlsen og Jacob Schriche, Kvindefaddere Jacob Engels Kone og Degnekonen i Egitsborg. Han blev Student fra Vordingborg Skole 1766, og i det Testimonium, som Rektor A. C. Holst medgav ham, da han søgte ind til Universitetet, nævner denne ham som „amabile delictum meum, meum immo bonorum omnium, adolescens moribus et litteris ornatissimus“, d. v. s. min elskelige Yndling, min, ja snarere alle gode Menneskers, Yndling, en ung Mand, der er prydet med gode Sæder og Lærdom, og han føjer til: „ita enim amabile obsequio et docilitate nos cepit, ut non discipulum, sed familiarem instituisse visi simus“, d. v. s. thi saaledes greb han os ved sin elskelige Lydighed og Lærvillighed, at vi ikke syntes at under-vise en Discipel, men en Ven. Og han skriver endvidere: „sedulus auditor, diligens spectator disciplinae nostrae affuit“, d. v. s. som en ivrig Tilhører, som en omhyggelig Iagttager fulgte han vor Undervisning. Rektor Holst vilde gerne have beholdt ham længere hos sig, men da den gamle Degn vilde anse det som sit Livs højeste Lykke „at modtage en Søn, prydet med den akademiske Værdighed“, bøjede han sig for Faderens Ønske og lod ham drage afsted. Af Skolebeneficier havde han opnaaet talrige. I det første Aar 3 Rdl. 3 Mk., i det andet 16 Rdl., i det tredje 20 Rdl. 2 Mk., i det fjerde 22 Rdl. 2 Mk. og i det sidste 30 Rdl., og denne „deponerede Sum vil nu tilfalde ham som en lille Hjælpkilde.“ Ikke desto mindre trængte han naturligvis til yderligere Støtte, og Rektor udtrykker sit Haab om, at Universitetsprofessorerne vil hjælpe ham til en saadan.

Imidlertid saa Thomas Husum sig ikke i Stand til at blive ved Studeringerne. Utvivlsomt var det Mangel paa de nødvendige Midler, der tvang ham til at søge et Degnekald, og $^{15}/_{16}$ 1767 blev han kaldet af Geheimeraad Fr. Chr. Rosenkrantz til Skibby, Horns Herred, men Aaret efter byttede han Embede med Degnen Poul Zacharias Grønwald i Kirkehyllinge, Voldborg Herred. Her, borte fra Hovedstaden har han maattet forberede sig til den theologiske Attestats, som han tog $^{13}/_{12}$ 1769 med Karakteren non contemnendus. Som Degn sad han i Hyl-linge i 14 Aar, til han $^{3}/_{12}$ 1783 udnævntes til Sognepræst i Skibby, ordineret s .D., indsat 3. S. i Advent, men 6 Aar efter, $^{8}/_{4}$ 1789, forflyttedes han til Vigersted-Kværkeby, hvor han levede og virkede til sin Død $^{11}/_{2}$ 1822.

Laurits Nyegaard skildrer ham saaledes i sin Bog om Vilhelm Birkedal (S. 8): Han var en god og kærlig mand, elsket af sine børn; hans datterbørn bevarer erindringen om ham som en paa sine gamle Dage meget svær mand, der gjerne havde sit sæde i en højrygget lænestol.

Han var to Gange gift, 1 $^{16}/_{2}$ 1770 med Anne Gjertrud Hansdatter Weile, Datter af Præst (senere Provst) Hans Jacob Axelsen Weile (1701—80) i Skibby og Hustru Mette Cathrine Nielsdatter Selmer (1711—80). Hun var født i Hvornum, hvor hendes Fader da var Præst, $^{26}/_{5}$ 1746 og døde i Vigersted $^{27}/_{11}$ 1797. Hun skal have været svagelig af Helbred, men meget poetisk anlagt og var ikke mindre end Faderen elsket af Børnene. De havde tre Sønner og fire Døtre. 2 $^{4}/_{7}$ 1798 med Anna Gjertrud Birchedahl, Datter af Degnen Lars Birchedahl (1737—1830) i Hammer og Hustru Lovise Frederikke Parelius (1745—1802). Hun var født i Hammer $^{6}/_{2}$ 1774 og døde i N. Jærnløse Præstegaard $^{16}/_{7}$ 1832*). I dette Ægteskab var der en Datter og en Søn.

*) Da det er første Gang, vi i dette Arbejde støder paa Navnet Birchedahl (eller Birkedal, som det senere skrives), et Navn, som mange af de paa de følgende Sider nævnte

Laurids Nyegaard skriver i anførte Skrift S. 31: ...I Kværkeby boede ... hans [ø: Vilhelm Birkedals] bedstemoder og faster Anne Gjertrud Husum, der da [ø: 1824] var 50 år gammel, og hos hende opholdt farfaderen; den gamle degn fra Hammer sig på denne tid ... Vilh. Birkedal kalder hjemmet i Kværkeby „det stille hus“ ... Men der var mildt og lyst derinde. Faster-bedstemoderen var af de stille kvinder, om hvem der af sig selv lægger sig fred. Gammel var hun vel ikke af år; men med det

Personer har baaret, kunde der være Grund til at indføre nogle Linjer om de ældste kendte Led af denne Slægt, idet vi bl. a. støtter os til nogle Optegnelser af Pastor J. J. Fyhn i N.Jærnløse, af hvilke vi ejer en Afskrift. I sin ovennævnte Bog om Vilh. Birkedal I, 5 skriver Laurits Nyegaard:

Ifølge gamle familieerindringer har slægtens unævnte fader været skrædder. Denne mand havde en søn, ved navn Niels Larsen, der fødtes i Tybjerg Sogn, Præstø Amt i året 1700, arbejdede som skomagersvend i Køge, Roskilde, Ringsted og Ålborg og dernæst nedsatte sig som mester i Herlufmagle (hvortil Tybjerg er anneks), hvor han ægtede Dorthe Jensdatter. Tilsidst flyttede han til Hammer, et par mil syd for Næstved, hvor han døde, begr. i Hammer $\frac{1}{7}$ 1781. Hans Hustru, der var født 1712, døde 1792, begr. $\frac{24}{8}$.

Niels Larsen og hans Hustru skal have haft tre Sønner og to Døtre. De tre Sønner var Peder Birchedahl, der blev Skolelærer i Pederstrup (antagelig i Mogenstrup Sogn), Hans, som blev Skoleholder i Herlufmagle og døde i sin Ungdom, og Lars Birchedahl, der, efter Fornavnet at dømme, har været den ældste, idet han antagelig er opkaldt efter sin Farfader.

Om denne sidste, Lars Birchedahl, skriver Pastor Fyhn:**)

Lars Birchedahl er født i Herlufmagle i April 1737 af Forældrene Skomager Niels Larsen og Hustru Dorthea Lund og døbt i Byens Kirke af daværende Præst, Provst Thanch. Da han var stavnsbunden til Gisselfeld Gods, kom

*) Enkelte Ændringer, Tilføjelser og Udeladelser har vi dog tilladt os.

sølvgraa hår har hun vel set ældre ud, end hun var; det 23årige samliv med den så meget ældre husbond har vel også tidlig sat alderens præg på hende, og for et år siden var hun bleven enke. Dertil kom, at hun var tungsindig af naturen; men hendes oprigtige kristentro havde båret hende oppe, og smilet — han havde aldrig set nogen smile som hun — havde overvundet tåren. Sådan gik hun stille om i sine minders verden, men rig på kærlighed og kærlig omsorg, først overfor den gamle fader, hun

han for at befries fra disse Lænker i sit 4de Aar til en Morbroder af ham, som var Hattemager og Raadstuetjener i Køge og hed Golich Lund. I sit 14. Aar kom han i Køge latinske Skole, hvis Rektor dengang var Professor, Mag. Nicolai Sporon († 1777), Fader til den bekendte Amtmand Benjamin Georg Sporon. I denne Skole var han i 4 Aar, da han ved Præsten i Fensmark Hr. Maars Hjælp, der var en god Ven af hans Fader, sattes i Frederiksborg Skole og fik Plads i dens Mesterlektie under Rektor Johannes Schrøder (1696—1774), der dimitterede ham til Universitetet 1761 ved St. Hans Dags Tid, og han tog Artium med 13 bene, ligesom han ogsaa var den første af dem, som dengang demitteredes fra Frederiksborg Skole.. Derefter fik han Condition hos Forp. Christen Rasmussen ved Næstved, hvor han var 1 Aar, da han efter Rektor, Mag. Poul Bendtsens (1723—89) anbefaling fik Condition hos Regimentskriver Dahlstrøm paa Frederiksborg Ladegaard, hvor han ogsaa var 1 Aar. Da Skelby Skole, i Nærheden af Herlufmagle, blev ledig, fik han uden Ansøgning denne Skole af Generallieutenant Frederik Christian v. Plessen paa Gunderslevholm (1717—83). Her var han Skolelærer i 6 Aar, blev derpaa Skolelærer i Hammer og blev her 1769 gift med Frederikke Lovise Parelius, en Datter af Jens Schjellerup Parelius, Degn i Hammer og Birthe Pedersdatter Ørsted. I Hammer forestod han Skolen i 2½ Aar og forrettede samtidig sin Svigerfaders Embede som Degn. Da denne ^{21/} 1771 afstod Embedet mod at erholde 100 Rdl. i Pension, fulgte Lars Birch Dahl efter ham som Degn. Samme Aar brændte det for hans Forældre i Herlufmagle, og de flyttede nu til ham i Hammer, hvor de opholdt sig til deres Død. Faderen døde 1781 og Moderen 1792. Hans Kone døde 1802. Efter hendes Død

havde i huset hos sig, og som aldrig kunde glemme livet i sin datters hus, efterat han nogle år senere havde fået hjem hos datterdatteren i N. Jærnløse.

Der findes, os bekendt, kun bevaret ét Brev fra Anne Gjertrud Husum, f. Birchedahl, skrevet engang i Foraaret 1832 til hendes Søn Peter Laurentius Husum, der dengang var Sognepræst i Lomborg ved Lemvig. Brevet ejes nu af Pastor Holger Müller Husum i Nørretranders,

sad han 8 Aar i Kaldet, resignerede derpaa og kom 1810 til Haarløv, hvor han var i 4 Aar, tog derefter til Vigersted og var hos sin Datter, som var gift med Præsten Husum († 1822) og siden hos hende i hendes Enkestand, da hun boede paa en Ejendomsgaard, kaldet Husumminde, i Kværkeby, ialt gennem 20 Aar, da han flyttede til Nørre Jærnløse med hende d. 13. April 1830 og døde 20. Maj s. A.

Efter hvad H. F. Rørdam meddeler (se Kirkeh. Saml. 3 R. 3. Bd. S. 459), var Lars Birchedahl den sidste Sogne-degn i Hammer og Lundby. Da han 1811 gik af, blev Embedet opløst, og dets Indtægter fordelte mellem Pastoratets fire Skoleholdere mod at de tilsammen skulde svare den afgaaede Degn 200 Rdl. i Pension, hvilket faldt flere af dem overordentlig besværligt, især da den gamle Birchedahl blev omtrent 94 Aar. Han levede saa længe, sagde Fr. Barfods Fader, der var Stedets Provst, at han nær havde sprængt Pensionskassen (se Laur. Nygaard: Vilh. Birkedal I, 6). I Biskop N. E. Balles Visitatsbog 1799—1807 (se Kirkeh. Saml. 3. R. 3. Bd. 835 og 837) har Biskoppen skrevet under 15.—16. Oktbr. 1799: Degnen Sr. Birchedahl synger meget godt, men catechiserer maadelig, og under 6.—7. Juli 1805: Degnen Msr. Birchedahl synger godt og catechiserer skikkelig. I „En Livsførelse“ skildrer Vilh. Birkedal sin farfader ikke blot som en degn af gammel art i den sorte kjole med bladkrave, men ogsaa som en kristen af den gamle art, der, da sønnesønnen lærte ham at kende, var dybt bøjet af alderdommens tryk og fuld af den gamles suk over livets forkrænkelighed, men hvis barnet havde vundet sejr over „vantro tiders ånd;“ og erindringen om oldingen, der „tog huen i sin runkne hånd og bøjed’ dybt sin gamle tinding,“ naar han bad til bord’s, blev altid levende hos ham.

skrev paa, hvorfor vi ogsaa indsætter en Facsimile af nogle enkelte Linjer i Brevet.

Hun udtaler sin Uro og Ængstelse over, at Sønnedatteren, Agate Johanne Husum, f. 1831, da altsaa kun et Aar gl., er syg, som hun mener, at det, „som di i forrige ti der kalde fris ler“ og giver Forældrene gode Raad med Hensyn til Behandlingen. Om sig selv siger hun, at hun er „ræt staggel [;] af det lang varige leie har der været hul i mine lem mer da ieg i de lig har maat te lagt paa rykken“, men nu er det dog bedre, skønt hun har lidt af Søvnløshed og har det besværligt om Dagen. Men ogsaa rundt omkring er der Sygdom. 3 Dages Feber raser græselig, Vattersoten har naaet os ... Kromanden i Merløse Kro er død, og 8 Mennesker ligger endnu syge; her kalder de det den danske Kolera. Hun beklager sin Søn, der maa ofre meget paa sin Præstegaard og fortsætter (bogstavret):

... du haf de ingen ting at stole paa un tagen en simbel staggels moder som siden sit 15 aar har kembet sig frem for at kun de sek re ver sit — ingen af mine børn eller søsgende er gaa et saa trykken de i egte standen som ieg. Gæl og fatig dom var der, vor ieg ven de mig [;] strags haf de ieg 9 at sørge for med ullet og linet vor tel di alle trængte [;] den første der blev gift maat te ieg give af det ieg bragte med mig.

Og senere staar der (med Nutidens Retskrivning):

... min elskede Mand og jeg har ikke haft en Skilling uden hvad Embedet indbragte os, og det var der mange om; havde vi levet og klædt os selv og vore Børn som Præsterne i vore Dage, da havde der været en ubetalt Gæld efter ham; jeg kan ikke nægte at jeg ser paa Tidernes Ødselhed med Forskrækkelse. O, Gud, hvad vilde jeg ikke give til, at jeg kunde tale med Dig og Din elskede Kone en Time for med mine moderlige Taarer at bede

Eder stedse at have det for Øje at betale enhver sit og ikke lade Eder forlede af andres urimelige Yppighed — en Præstedatter er galantere nu til Hverdagsbrug, end de var før, naar de blev ledet til Brudeskamlen — hvor mangan Modedukke maatte ikke ønske, at hendes overflødige Stads var Hørlærred. Herre Gud, jeg afkræftede Stakkel bliver ved at snakke; Gud give, at I forstod mig og vilde tage det op i den Mening, det er skrevet.

Naar hun skriver saaledes, er det ikke, fordi hendes Svigerdatter (eller hendes egen Datter) bruger for mange Penge, tværtimod, hun priser dem begge, fordi de „har aldrig været for fengge lige“, og i en Tilskrift til Svigerdatteren (som hun benævner: in der lig elske de datter) skriver hun:

... der i han ler du ganske aaver en stemen de med min tæng ge maade du gør tøy til hus be haav og ikke som saa mang ge koner der gør tøy for at bri liere og fører man den ud gif ter paa som han maa gøre gel for at be stride.

De her citerede Linjer (og den øvrige Del af Brevet) tyder ikke paa noget „Smil“, men maaske har det lange Sygeleje tvunget det bort; for det kan ikke være Alderen, der har fjernet det; hun var, da hun skrev Brevet og kort efter døde, kun 58 Aar. Derimod faar man gennem Brevets Linjer det Indtryk, at hun var en kærlig Moder og Bedstemoder.

4. *Lars Husum*, f. i Skibbinge $25/2$ 1749, døbt $5/3$, død $16/4$ 1753.

5. *Jacob Husum*, f. i Kallehave 1751, døbt Marie Besøgelsesdag [$\text{ø} : 2/7$], Student fra Køge 1771, Skoleholder i Sonnerup, hvorfra Provst Mølleskov $18/7$ 1775 anbefaler ham til Biskoppen, „at der intet er at erindre enten i Henseende til almen Rygte eller Forsømmelse i Embede eller Omgangs Forhold til at blive Degn“. 2 Dage efter blev han kaldet og aflagde Ed samme Dag. Her i Menigheden

blev hans Forhold meget slet, opsætsig mod Præsten, hængiven til Drik ... saa Spr. Mathiesen beretter, at han var saa uordentlig i Levned, „at han næppe havde sin Overmand deri!“ Da han blev overbevist om at have stjaalet et Stykke Lærred, der laa paa Bleg, og gemt det paa Vaabenhusloftet, blev han suspenderet fra Embedet og ved den civile Ret $^{30}/_3$ 1795 dømt til $1/2$ Aars Forbedringshusarbejde, hvilken Dom stadfæstedes af Højesteret. Han døde i Straffeanstalten $^{22}/_3$ 1796, men først 8 Dage efter sin Død blev han ved den gejstlige Ret dømt til Embedsfortabelse! (Se en udførligere Skildring i „Folkeskolen“ 1893 p. 783—84).

G. m. Helle Fridtz, Datter af hans Formand som Degn Jørgen Pedersen Fridtz (1720—75) og Christine Marie Wellejus (1723—??), død $^{19}/_4$ 1821, 70 Aar gl. Hun gift 2 i Rye $^{1}/_8$ 1797 med Degn i Skibby Ivar Aubertin (1750—98).

6. *Ellen Cathrine Husum*, f. i Kallehave $^{5}/_1$ 1754, døbt D. 1 p. Epiph. [b: $^{13}/_1$], baaren af Præstens Datter, Kirstine Busch. 1778 og 1779 er hun Fadder i Kallehave Kirke og betegnes da som „Jomfrue Husum hos Madame Drejer i Færgegaarden“, død i Fakse $^{3}/_1$ 1821, 67 Aar gammel.

G. $^{13}/_6$ i Kallehave med Jens Haubroe, f. $^{24}/_6$ 1757 i Aarhus, Student Randers 1779, blev 1784 Skoleholder i Viemose, Kallehave Sogn, hvor han, efter Sognepræsten Leth Schiønnings Udsagn, ikke alene opførte sig anstændig og skikkelig, men forrettede sit Embede med Flid og Berømmelse; han assisterede i et Aar i Degneembedet i sin afgangne Svigerfaders sal. Peder Husums Tid og forestod til almindelig Fornøjelse for Menigheden Sangen, hvortil han var vel skikket. 1787 blev han Skolelærer i Fakse og 10 Aar senere, 1797, Degn samme Sted, men maatte forpligte sig til, „at være flittig saavel i Henseende til Ungdommens vedbørlige og flittige Undervisning i Børnelærdommen som og anden Tjeneste i og udenfor Kirken.“

Boligen brændte tilligemed Præstegaarden 1806. Han døde i Svendsmark $\frac{3}{4}$ 1836.

7. *Johanne Husum*, f. i Kallehave $\frac{2}{11}$ 1759, død $\frac{5}{3}$ 1763.

3. SLÆGTLED

Anna Marie Husum og Jacob Gudenschwagers Børn.

1. *Magrethe Maria Gudenschwager*, født i Viemose $\frac{31}{7}$ 1765 „til denne jammerdahl“, som der staar i Kallehave Kirkebog, „og strax nestkommende 6 aug baaret til den hellige Daab af Madme. Dreyer [ø: Drejer]“ i Kallehave Færgegaard. Blandt Fadderne var Thomas Husum, Barnemoderens Broder. Konfirmeret i Kallehave Kirke Dom. Quasimod. [ø: $\frac{22}{4}$] 1781.

2. *Johan Peter Gudenschwager*, født i Viemose 1768, døbt $\frac{14}{6}$ s. A. i Kallehave Kirke, baaren af Mad.me Berg, Præstekonen; blandt Fadderne var Thomas Husum. Konfirmeret i Kallehave Kirke 1787.

3. *Petrus Laurentius Gudenschwager*, født i Viemose 1775, døbt $\frac{23}{10}$ s. A. i Kallehave Kirke, baaren af Mad.me Johannsen i Kallehauge, konfirmeret i Kallehave Kirke 1793.

4. *Johanne Elizabeth Gudenschwager*, født i Kastrup 1779, døbt Festo Nov. Ann. [ø:] s. A. i Kallehave Kirke, baaren af Mad.me Drejer i Kallehave Færgegaard. Blandt Fadderne var Jomfr. Husum [ø: Ellen Cathrine Husum] ibid.

Thomas Husum og Anne Gertrud Hansdatter Wejles Børn.

1. *Hans Jacob Husum*, f. i Hyllinge, Voldborg Herred $\frac{1}{12}$ 1770, døbt 2den Juledag s. A., død og begravet $\frac{14}{1}$ 1771.

2. *Agathe Johanne Husum*, f. i Hyllinge $\frac{1}{1}$ 1772, døbt $\frac{28}{1}$ s. A., død og begravet $\frac{4}{4}$ 1772.

3. *Christian Ludvig Husum*, f. i Hyllinge ¹⁵/₇, 1773, Student fra Roskilde 1792, tog det følgende Aar den philosophisk-philologiske Examen (laud), blev siden Premierlieutenant ved det norske Livregiments annecterede Bataillon, hvorfra han, efter Norges Adskillelse fra Danmark, afgik med Pension 1815 og erholdt Overkrigskommissærs Karakter. „Pensionen har sagtens ikke været stor,“ skriver Laurids Nyegaard, „og da han var ugift og ene, tog søsteren og svogeren [ø: Agate Johanne Husum og Ludvig Harboe Birchedahl] ham op i deres hjem, mod at han skulde læse med børnene. „Den gamle Pebersvend“, kalder Vilhelm Birkedal ham; og han havde mange af en sådans særheder. I sin røde uniformsjakke, med paryk i nakken og briller paa næsen, gik han sin egen kurs og fulgte sine egne vaner. — en sær blanding af indesluttethed og åbenhed, af varme og kulde. Han havde gode ævner, var navnlig i høj grad modtagelig for digteriske indtryk; men der fattedes ham handlekraft, han levede i fantasiens verden. Han passede ikke til det virksomme liv; derfor kom han vel så tidlig ud af det, og det havde atter til følge, at han endnu mere blev den drømmende særling, han blev“*). Da Svogeren Birchedahl døde 1819, skulde han hjælpe sin Søster med Gaardens Drift. Men det gik ikke. Det havde han ingen Forstand paa, og han lagde sig tilmed ud med Tjenestefolkene og andre. I de følgende Aar skrev han forskelligt og udgav saaledes under Pseudonymet Frederik Møller, Landøkonom: Tænkningen, Tidsskrift for Humanitet, Cultur og Lune, Kbh. 1824 og Saaledes staar det sig med Landmanden! eller Alvorsord om Bønder og Proprietairer med Hensyn til I. Bruuns og Greve Holsteins Skrifter, Landmanden angaaende, Kbh. s. A. Han døde ugift i København ²²/₅, 1835 (Nekrolog i „Dagen“ 1835 Nr. 204).

4. *Agathe Johanne Husum*, f. i Hyllinge ¹⁸/₁₁, 1775. Hun ægtede ²⁷/₄, 1799 Præstegaardsforpagteren i Glumsø

*) Laur. Nyegaard. Vilhelm Birkedal I. S. 24 f.

Ludvig Harboe Birchedahl, Søn af Degnen Lars Birchedahl i Hammer og og Hustru Frederikke Lovise Parelus, født $\frac{27}{4}$, 1772. Han var først Fuldmægtig hos Amtsforvalteren i Ringsted, dernæst (fra 1794?) Godsforvalter paa Ringstedkloster, forpagtede 1799 Præstegaardsavlingen i Glumsø, men opgav allerede Aaret efter denne Forpagtning for at overtage Godsforvalterpladsen paa Hofmansgave paa Fyen. Her forblev han, indtil han i 1806 blev Forpagter paa Aalebækgaard og Inspektør over de nordfjeldske Godser paa Møen. Aalebækgaard med et Tilliggende af ca. 300 Tdr. Land Ager, Eng og Skov havde endnu paa denne Tid ikke fælles Ejer med Nordfeld, hvad den først fik i Aaret 1820, da den solgtes sammen med denne til Amtmand, Grev C. C. S. Danneskjold-Samsøe. Men Aaret i Forvejen var Ludvig Harboe Birchedahl død (d. 8. November 1819). Efter Sigende skal de Bedragerier, som den daværende Ejer af de nordfjeldske Godser, Stiftamtmand, Geheimekonferensraad Christoffer Schøller Bülow (1770—1830) gjorde sig skyldig i, have græmmet ham saa stærkt, at det blev en Pind til hans Ligkiste*). Der er er bevaret i hvert Fald to Breve fra ham, som begge er i vort Eje. Det ene er dateret $\frac{10}{10}$, 1813, er stilet til hans Fader, den gamle Degn fra Hammer, hans Svoger-Svigerfader, Præsten i Vigersted, Thomas Husum og dennes Hustru, Brevskriverens Søster Gjertrud, og det melder hans yngste Datters Fødsel**). Vi gengiver det i Facsimile, og dets Ordlyd er følgende:

Kiæreste Fader, Svoger-Svigerfader
og Søster Giertrud!

I Aftes Kl. 9 gik det Haart paa her! Agathe gjorde sig lystig og skienkede mig — kuns en Pige, hvormed ieg maatte være tilfreds, skiøndt hun er en stor Skraalhals. Saavel Agathe som Barnet og ieg med, ere alle ved god Hilsen og dersom vi ikke havde Mutter Gribs at see paa, var det som intet

*) L. Nycgaard: Vilh. Birkedal, S. 8.

***) Emilie, senere gift med Historikeren Fr. Barfod.

Kære Aalebæk, Svoger og Søster
og Søster Hustru!

I Aften 1812 gik det ganske paa Jær! Ulykke
gik over mig og Hustru og børn — Min
og Soger, min søster og min søster Svoger,
Hustru og søster og søster Svoger. Da det
lygte for Brønden og jeg med, som alle
had på Hustru og Hustru og søster Svoger.
Min søster Svoger det for paa, som det for det
det med de Børn. Nei jeg er så glad
jensom Svoger og søster Svoger er søster Svoger. Min
Svoger og Søster begynde kære nok, men
de min og jeg det jeg det jeg det jeg
min søster Svoger.
Jeg med det for i mange Svoger og søster
jensom Svoger og søster Svoger det alle for
Hustru og søster Svoger.
og 19 Oct 1812. — Deres hengivne
L. Birchedahl

var passeret. Nu har vi da 1/2 Dusin smaae, hvor-
med vi vil lade os nøye. Min Svoger og Søster be-
gyndte kiønt nok, men de maatte dog trække sig
tilbage itide, som var velbetænkt, Saasnart ieg kan
slide mig løs fra de mange Forretninger som hvii-
ler paa mig skal de alle see

Aalebækgd. Deres Hengivne
d. 19. Oct. 1813. L. Birchedahl.

Det andet Brev stammer fra det følgende Nytaar og er udelukkende henvendt til hans Svigerfader, Præsten i Vigersted. Det lyder:

Kiæreste Svigerfader!

Endskiøndt det neppe er et Aar siden ieg havde den Ære at tilskrive Dem, saa vil ieg dog ikke lade det beroe længere. Vi har som De veed nu 6 Arvinger og de gjør os endeel Bryderier, men det finder vi os i — Forøvrigt ere vi G. v. l. [G: Gud være lovet] friske og lever vel. Indqvartering har vi havt Gudsvelsignelse af. Høsten sidste Sommer var god. Jeg høstede 250 Tdr. Hvede, 220 Tdr. Byg og 88 Læs Erter.

Eftersom det i Dag er Nytaar, saa skulle ieg dog sende et Nyeaarsvers, thi

At sætte for sin Mund ved Nyeaarstider Laas
Det syndigt er mod gammel Wane
Nei kiære Svigerfader . . .
Tilligemed min søster Ane.

men ieg er ikke ikke istand til at udpine andet af mig, end disse forestaaende Linier, hvormed de pro 1814 maa tage til takke. — Lev vel og vær forsikret om, at ieg om Vejen bliver god snart skal besøge Dem.

Lad mig vide om min gode Fader er hos Dem eller i Haarløv.

Deres hengivne

Aal. d. 1ste Jan. 1814

L. Birchedahl.

Efter Birchedahls Død blev hans Enke boende paa Aalebækgaard og fortsatte Forpagtningen. Hun var en meget virksom og huslig Kvinde, flittig og travl i Køkken og Kælder. Hun holdt Orden inden Døre; alt skulde være blankt og støvfrit. Men Penge forstod hun sig slet

ikke paa. Hun var gæstfri og rundhaandet, og hvor det gjaldt om at glæde enten Børnene eller andre, fulgte hun det farlige Mundheld: „Faar vi alt det andet, faar vi nok dette med,“ og gav saa gladelig sin sidste Skærv ud*). Dog lod det sig ikke gøre at fortsætte med Forpagtningen og, som foran nævnt, var Skylden deri særlig Svogerens, Overkrigskommissærens. Ved Majdagstid 1823 opgav hun Forpagtningen og forlod Aalebækgaard, efterat der var holdt Auktion over Ud- og Indbo, med en lille Kapital paa ca. 4000 Rdl. Efter en kort Tid at have opholdt sig i Køge drog hun til København for der at danne et Pensionat, men det lykkedes ikke. Hun købte derefter et lille, gammelt Hus i Tikøb Sogn, Petersminde, for at være i Nærheden af den ældste Datter Frederikke (eller Rikke), som ^{20/3} 1824 havde haft Bryllup med Andreas Thomsen og var flyttet til Sandrugaard, ogsaa i Tikøb Sogn. Da Thomsens imidlertid ikke kunde klare sig, søgte de Ly paa Petersminde, hvor der ikke længere fandtes Penge i Kassen, saa det ikke kunde fortsættes ret længe, og endelig maatte Moderen med den yngste Datter, Emilie, søge Tilflugt hos Sønnen Laurits, der var Eskadronkirurg i Aarhus, men sad i meget smaa Kaar. Datteren Line kom til Thomas Husums Enke i Vigersted, Lotte til Pastor Fyhn i N. Jærnløse, gift med hendes Moders Søster Lovise Marie Husum, mens Rikke og Thomsen maatte tilbringe nogle sørgelige Aar, hver paa sit Sted, indtil det atter dagedes for dem. Senere tilbragte Ludvig Harboe Birchdahls Enke en Række af Aar i N. Jærnløse Præstegaard, men endte sit Liv hos Datteren Emilie, der var bleven gift med Frederik Barfod. Hun døde ^{20/3} 1864 og ligger begravet paa Frederiksberg Kirkegaard.

I vort Væрге findes bevaret to Breve fra hende, forøvrigt omtrent fra samme Tid, Slutningen af Fyrrerne, og vi kan ikke lade være at gengive enkelte Uddrag af dem, da de, forekommer det os, yder gode Bidrag til at lære hende at kende. Det ene er rettet til hendes Sviger-

*) Laur. Nyegaard: Vilh. Birkedal.

inde Pauline, f. Skansgaard, Enke efter hendes Broder Hans Peter Husum († 1837), og utvivlsomt skrevet i N. Jærnløse Præstegaard.

Brevskriverinden har været en Tur i København og tænker nu med Glæde tilbage paa hendes Ophold der; „du min Elskede Povline staar... altid for mig som den fordoms mundre glade Svigerinde; vel mange gang[e] falt Sorgen tung Paa din Siel, men som dog aldrig tabte til-liden til gud og det glade haab om en bædre fremtid. Ja saaledes min kiere Søster maae vig [o: vi] aldrig forsage under Jorlive[t]s sorg og smærte, thi er en[d] vor modgang stoer, er guds kierlighed en nu større, og det tunge kors som han lagde Paa vore skuldre hielper han os at bære ved at give os nøjsomhed og tolmodighed, og det er et gode, som mange Rige motte misunde os... Gud velsine Dig kiere Søster for al din kierlighed mod mig; det gjør mit hierte saa got at føle, i alle fordoms venner holder af mig; nu kan ieg Jo ikke gjøre Eder noget got — men kun modtage kierlighed af Eder. Ja Gud velsine Dig for Din Godhed imod mig.“ Hun beder sin Svigerinde ofte at se til „min Elskelige Mille [o: Emilie Barfod, f. Birke-dal]“. „Gud vor ofte ønsker ieg mig ikke i en forfatning, at ieg ... kunde glæde hende ... det nægtede Gud mig. — Min store usigelige Kierlighed til hende vil altid omfatte hende med Bønner for hende til Gud at bevare hendes fromme Hierte fra Sorg ... vær kierlig hilset fra Din altid oprigthie og hengivende A. B.“

Det andet Brev er skrevet ²⁸/₇ 1847 i Ondløse Præste-gaard, hvor hun var taget hen for at besøge sin Datter Lotte, g. m. Hans Nicolai Kellermann Rørdam, der det foregaaende Aar (³⁰/₁₀ 1846) var bleven Sognepræst der. Det er rettet til hendes yngste Datter Emilie, „min Elske-de Mille“, som hun skriver, og vidner, hvad der jo ikke er underligt, om varm Kærlighed til hende og Ønsker om, at hun atter maa føle sig rask, da hun efter Sigende ikke har befundet sig vel. „En lykkelig og blid fremtid vil med guds hielp oprinde for Eder ... din kierlige moder.“

5. *Mette Marie Husum*, født i Hyllinge $28/3$ 1777, død i Næstved $2/4$ 1845, gift 1 $14/3$ 1808 i Vigersted med Johan Hendrik Rost, f. 1766, Amtschirurg, død $11/2$ 1811 i Vigersted under et Besøg hos sin Svigerfader.

2 $9/3$ i Vigersted med Christen Friis Listoe, født $28/7$ 1764 i Veirum, $28/7$ 1786 Fændrik à la suite, $27/7$ 1787 virkelig Fændrik, $11/12$ 1789 karakteriseret Sekondlieutenant, $25/6$ 1790 virkel. Sekondlieutenant, $16/3$ karakt. Premierlieutenant, $2/4$ 1802 virkelig Premierlieutenant. Medalje for 2. April (Kollegial Tidende $14/1802$). $10/6$ 1806 Stabskaptain, $4/12$ 1807 Kompagnichef, $2/10$ 1813 Major, $3/2$ 1821 Bataillonskommandør, $27/9$ 1822 Afsked, død $28/3$ 1837 i København. Gift 1 $18/11$ 1812 i Haarløv med Jfr. Maria Zahrtmann Würtzel, f. i Ølsemagle $24/10$ 1787, Datter af Sogndegnen der Christen Pedersen Würtzel (1739—1827) og 3. Husru Axelia Frederikke Weile († 1835). Hun døde $28/11$ 1813, 26 Aar gl. og blev begravet i Haarløv tilligemed en dødfødt Datter.

6. *Karen Husum*, født i Hyllinge $18/3$ 1779, død 1808, begravet $13/11$ paa Drøsselbjærg Kirkegaard. Hun blev 1805 eller 06 gift med Hollænderiforpagter paa Bødstrup, Drøsselbjærg Sogn, Johannes Vilhelm Schrøder, født $3/7$ 1777, Søn af Pastor Christopher Schrøder i Ringsted og Sophie Hedvig Spärch død $8/7$ 1841.

7. *Petra Cathrine Husum*, født i Hyllinge $10/6$ 1781, døbt $27/6$ s. A., begr. $25/9$ 1781.

8. *Petra Husum*, født i Hyllinge $28/11$ 1783, død i Svendborg $12/9$ 1853, gift $13/12$ 1802 i Vigersted med Conrad Wilhelm Schansgaard, født $26/11$ 1767, Lieutenant i Søetaten, Bromand v. Holmens Bro i København, Dannebrogsmænd, død $12/8$ 1835 (skilt). Han g. 2 1819 m. Lovise Petronella Thrane, f. $14/10$ 1790, død i København 1865.

9. *Hans Peter Husum*, født i Skibby, Horns Herred 27/7, 1785, død 27/1, 1837 i København. Ritmester ved sjællandske Landsenerregiment, kgl. Toldbetjent, afskediget. Han havde 27/1, 1814 Bryllup med Martha Cecilie Pouline Schansgaard, f. 10/1, 1795, Datter af Lærredshandler og Dbm. J. J. Schansgaard og Ane Weile og Broderdatter af hendes Svigerindes Mand, død 27/1, 1883, næsten 88 Aar gammel.

Medens Ritmester Husum døde i en forholdsvis ung Alder, knapt 52 Aar, var der beskaaret hans Enke, gamle Tante Pouline, som hun kaldtes af mange af Slægten, et langt Liv. Hendes Svigerinde, Agate Johanne Birchedahl, f. Husum, skrev (se foran), at hun stod for hende, som den fordum muntre, glade Svigerinde, hvem Sorgen og Savnet dog tit havde tynget. Hun og hendes Mand levede under trykkende økonomiske Kaar, og der hentydes til det i det ovenfor citerede Brev, hvor der skrives, at Tante Pouline nu [o: i Fyrreerne] ser alle sine kære Børn tilfredse og glade, om ikke alle forsørgede, saa dog lykkeligere „end da de hver Dag saa en øm og kærlig Moders Sorg over at hun ikke kunde give dem det nødvendige.“ Men ogsaa paa anden Maade ramte Sorgerne hende. Af hendes Børneflokk døde flere i en forholdsvis ung Alder, en af Sønnernes Sind blev omtaaget, og tilsidst sad hun saa at sige ene tilbage med sin yngste Datter, Camilla, der var hende en kærlig og opofrende Plejerske gennem mange Aar. Vi ejer nogle Breve, som hendes Mands Søsterdatter, Emilie Barfod, f. Birkedal, i sin Tid har skrevet til sin Søn, Pastor Fr. Birkedal-Barfod, og vi indfletter her nogle enkelte Uddrag deraf, da de giver et Billede baade af „Tante Pouline“ og af Brevskriverinden. Det ene Brev er skrevet 1/1, 1882 og fortæller, at den gamle Tante (hun var nu over 86 Aar) er saa urolig og utilfreds med alt, „...at sidde med sine egne Tanker i Stilhed og Ro kan [hun] ikke, hun kan intet huske, ikke høre og nu ogsaa vanskelig se; ...bed for hende, at Gud i Naade vil tænde Lys og sende Fred og Ro til den kære,

gamle Tante, som I har holdt saa meget af, fra I var smaa...“. Og et Par Maaneder senere (²²/₃ 1882) skrives der om hende, at hun er saa træt af at leve, „men det var ikke, fordi hun længtes efter at komme hjem til Herren, men fordi hun var uskikket til at leve, da hun hverken kunde høre eller huske; jeg sad mangen en Stund og talte med hende og efter mine ringe Evner søgte at vække eller aabne hendes Øje og Hjærte for Guds store Naade i Kristus Jesus vor Herre og Frelser, men det endte altid med, at hun takkede ogsaa Vorherre, fordi Menneskene var saa gode mod hende og gav hende saa meget til Livets Ophold, saa jeg gik ofte helt bedrøvet fra hende.“ En lille Tiidragelse kan vi heller ikke holde tilbage. Da hendes Datter stadig var bekymret for sin Moder og syntes, at der var en saadan Uklarhed i hendes Begreb, „gik hun til Stein [dengang Sognepræst ved St. Mathæus Kirke] og bad ham komme. Det gjorde han ogsaa og har nu været der et Par Gange; den første Gang, saa i Samtalen kom han til at sige:„for De ved jo nok, Fru Husum, at De er et syndigt Menneske.“ men da udbrød Tante: „Nej, min Ven, jeg har sandelig ikke begaaet nogen Forbrydelse,“ men saa søgte han jo meget kærlig at vise hende, at vi behøvede ikke store Forbrydelser for at være syndige Mennesker, og alle de smaa Fejl og Synder, som vi begaa hver Dag, ja hver Time, fortalte han hende om, og hun var meget glad for ham...“ Maanederne sneg sig afsted, og hendes Tilstand ændredes ikke før henimod det allersidste. ²⁸/₄ 1883 hedder det i et Brev fra Emilie Barfod til hendes Søn: „...vor gamle kære tante Poulina ligger nu paa sit yderste ... al hendes uro er borte, hun ligger stille og mild og er blevet som et lille fromt barn, og det er så stor en glæde og trøst for Kamilla, det har hun altid bedet så meget om at hendes [moders] sind måtte blive mildt og kærligt før hun gik bort... Tante bad mig igår om at hilse Eder alle, „jeg holder så meget af dem allesammen,“ sagde hun; hun har ogsaa været Eder en kærlig og trofast gammel tante.“ Saa døde hun ⁵/₃ 1883 og

blev begravet $^{11}/_5$. „De sidste fjorten dage hun levede, kom der sådan en fred, mildhed og kærlighed over hende, så det ret var yndig at se det milde ansigt (Brev af $^{13}/_5$ 1883).

10. *Thomas Laurentius Husum*, født i Skibby $^{27}/_{10}$ 1789, Styrmand, død 1821.

Thomas Husum og Anna Gjertrud Birchedahls Børn.

11. *Lovise Marie Husum*, født i Vigersted $^{12}/_4$ 1800, død $^6/_5$ 1880 i Nyborg. Gift i Vigersted $^1/_6$ 1822 med Jens Jørgen Fyhn*), f. i Kolding $^9/_2$ 1788, Søn af Toldbetjent Ambrosius Fyhn og Maria Elisabeth, f. Wolder, optoges 1799 som Discipel i sin Fødebyes Latinskole, hvorfra han dimitte-

*) I et Brev, dat. $^{11}/_3$ 1847, til Fuldm. Fr. Husum skriver Pastor J. J. Fyhn bl. a.: Min Faders Fader hedte Helgerud eller Helgerod, men hans Hustru var en født Fyhn. Saa vidt jeg ved, døde min Farfader i Krigen under Kong Frederik den IV og efterlod sin Hustru i fattige Omstændigheder, saa hun med meget Møje maatte opdrage sine Børn, min Fader, Ambrosius Fyhn, hans Broder, Hans Jørgen Fyhn [scenere Fortmand i Norge] og tvende Døtre... Min Fader er født i Landsbyen Eger ved Fiskumsøen i Kristiania Stift i Norge d. 24. Junii 1733. Som værnepligtig blev min Fader ansat og tjente ved det første Aggerhusiske Infanteriregiment fra 1752 til 1756, da han kom til København og i Tjeneste ved Liveskadronerne i Garden tilhest, hvorfra han 1764 tog sin Afsked, var derefter Kusk i to Aar hos en Kammerherre Lüttichau og fik saa 1766 Arveprins Frederiks Rideheste at passe i den saakaldte Rundstald paa Christiansborg. Ved Arveprinsens anbefaling, der havde fattet megen Godhed for ham og oftere taledes med ham paa sin Gjennemreise gennem Kolding til det Slesvigske, bl. v. han ved kongelig Bestalling af 26. Februar 1781 ansat som kongelig Portner ved den søndre Port i Kolding, et Embede, som gik ind ved hans Død $^{26}/_2$ 1807. G. 1) Dorothea Elisabeth Holbeck, „en udmærket duelig og agt t Jordemoder i København“ († $^5/_3$ 1780), 2) Maria Elisabeth Wolder, f. i Rudkøbing $^{24}/_9$ 1752, † i Kolding $^{20}/_9$ 1830.

redes til Universitetet 1806; tog i det paafølgende Aar anden Examen (H. ill.) og $21/7$ 1814 theologisk Attestats (H. ill.), var derefter Huslærer hos Kammerherre, Baron Løvenskjold, blev personel Kapellan hos Præsten Alexander Zoffmann i Karise og Alslev paa Sjælland $17/3$ 1819, ordineret Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Ringsted $22/11$ 1820, Sognepræst for Nørre Jærnløse og Kvandløse $26/5$ 1824. Her levede han et stille og fredeligt Liv med sin Hustru. Han var æsthetisk anlagt, skrev Vers og havde et vist Talent for Tegning og Maling. Saaledes malede han en Altertavle til sin Kirke, dekorerede Prædikestolen m. m. Desuden havde han historiske Interesser, særlig knyttede til hans Fødeby, til hvilken han bevarede en stor Kærlighed. Allerede under sin Skolegang samlede han Bidrag til Koldings Historie og Beskrivelse, og dermed fortsatte han efter Tid og Lejlighed, indtil han endelig 1848 kunde udgive sine „Efterretninger om Købstaden Kolding“, der vidner baade om Flid og Udholdenhed og om en stor Kærlighed til Æmnet. 1860 tog han sin Afsked og levede siden i København, fremdeles sysselsat med Samlinger til Koldings Historie. Et Tillæg til sin Bog udgav han 1860. Han døde $25/2$ 1866.

12. *Peter Laurentius Husum*, født i Vigersted $21/12$ 1801, nød først Undervisning af sin Fader, men blev 1815 sat i det v. Westenske Institut i København, hvorfra han 5 Aar senere, i 1820, afgik til Universitetet. Af det Testimonium, som $20/9$ 1820 medgaves ham af Bestyrerne R. Brendstrup og C. v. Westen og som naturligvis, hvad der altid var Tilfældet i de Dage, var affattet paa Latin, skal vi fremhæve et Par Udtalelser, som det synes os værd at gøre opmærksom paa, da de bidrager til at tegne ham, som han var i sine unge Aar eller i hvert Fald opfattedes af sine Lærere. Der staar, at det er dem en Glæde at udtale om denne Yngling, „at han saa støt har øst af Lærdommens klare Kilder...“, at alle Mennesker til enhver Tid følte sig draget til ham. Han lagde stedse for

Dagen en saadan Sædernes Mildhed, en saadan Sindets Enfold, en saadan Højagtelse overfor sine Lærere, at han bør opstilles som et følgeværdigt Eksempel for Disciple-
lene. Ganske vist ejer han ikke en særlig skarp Aand og Hukommelse, ej heller virker han ved Fylde og Skøn-
hed i Tale og Skrift; men trods Aandens mindre Rigdom lægger han den allerstørste Omhu for Dagen^{*)}. Og Testi-
moniet ender med at udtale Haabet om, at Professorerne „vil omfatte denne redelige unge Mand med Deres sær-
lige Venlighed og Velvilje og, hvis han mulig skulde vakle, at De da i Mildhed vil tilskrive det en vis Frygtagtig-
hed, som fra selve Naturens Haand er ham egen, snarere end Uvidenhed.“ Samme Aar, som han forlod Skolen, tog hans Examen artium, det paafølgende Aar 2den Eks-
amen og ^{17/}, 1827 theologisk Attestats, samtlige med Karakteren laudabilis. I Studentertiden havde han slut-
tet sig sammen med en Kreds af nogenlunde jævnald-
rende, der, med de to Brødre Rørdam, Christian Rørdam (1803—69), senere Præst i Hammer, og Hans Nicolai Kellermann Rørdam (1804—84), senere Præst i Ondløse (og Husums Svoger), som Midtpunkter, dannede det saakaldte Fraternitas sodalistica, der holdt sine Sammenkomster først paa Regensen og siden paa Ehlers Kollodium, og hvis Særpræg var ungdommelig Munterhed, forenet med Sans for Livets Alvor og dybeste Interesser. Et Led i Foreningens „Virksomhed“ var Diskussion over fremsatte Theses; ^{11/} 1825 forsvarede Husum bl. a. den Paastand: I det andet Liv kan der ikke være Tale om

*) Det kan have sin Interesse at sammenholde hermed de Linjer, hvormed hans Svigerinde, Emilie Barfod, f. Birke-
dal ^{2/}, 1880 meddeler sin Søn, Pastor Fr. Birkedal Bar-
fod, Svogerens Død og hvori det hedder: „...han var fra de unge Dage en tro Tjener i Herrens Vingaard, ikke store Gaver eller Evner havde han, men den ærlige Vilje og det kærlige Sind,“ og der føjes til: „...og hans barnlige Tro paa hans Herre og Frelser gjorde, at hans Ordi fik Indgang og aabnede mange Hjærter for Naadens Evangelium.“

positive Straffe*). Ofte foretog man Udflugter i Fællesskab, saaledes til Frederiksdal, Sorgenfri og Charlottenlund, og her og ved Møderne vekslede Tale og Sang. Husum, der stod for Kammeraterne som en poetisk og følelsesfuld Natur, ydede ogsaa sit Bidrag i Form af Poesier. Da han, der gentagne Gange paa Grund af Sygdom var hindret i at deltage i Sammenkomsterne, saaledes var fraværende den Dag, ¹⁸/₂ 1828, Brødrene fejrede Treaarsdagen for Foreningens Stiftelse, sendte han en „Hilsen fra Lars“ (blandt Vennerne kaldtes han Lars Top eller blot Lars, og dette sidste blev hans almindelige „Kaldenavn“), og dertil føjedes en „Vise“, der ganske vist, som saa mange af de andre, endte med et „Leve vor Fraternitet“, men dog havde et vist sentimentalt Præg, hvad der ofte var Tilfældet med hans Poesier. Vilh. Birkedal har i sin „Livsførelse“ givet et smukt Billede af Lars Husum, hans ældre Onkel og Fætter, der senere blev hans Svoger. Han skriver.

„Men blandt Barndomsminders kære Rester
gaar et Billed for mit Øje frem; —
det var *ham*, en Yngling, som med Varme
Sværdet greb og gik i Ledingsfærd
for det *rene* og med sine Arme
favned' det, som var et Favntag værd.
Og paa denne Yngling blev der peget:
„Bliv som han!“ — saa lød min Moders Røst;
paa hans Pande saa jeg Sjælepræget,
skimted' Adelstanken i hans Bryst.“

¹⁰/₉ 1828 blev han Sognepræst i Lomborg og Rom i Ribe Stift og holdt kort efter Bryllup med Nicoline Betzy Birchedahl, der var hans Søsterdatter. Her var han dog kun i 7 Aar, da han ¹¹/₆ 1835 forflyttedes til Tranderup paa Ærø, hvor han virkede i 15 Aar. Skønt

*) Peter Rørddam, Blade af hans Levnedsbog og Brevveksling I, 41.

han alle sine Dage foretrak et stille Liv og næsten udelukkende levede for sit Hjem og sin Præstegerning, tog han her i 1848 med stor Iver fat paa Danskhedens Sag, da der var mange Hjemmetyskere paa Øen. Han drog omkring paa Møder, talte kraftigt og varmt Fædrelandets Sag og fik de dansksindede til at give sig Haandslag paa, at de vilde være trofaste mod Danmark. Det er derfor ogsaa blevet vidnet, at „næst Gud var det ham, der frelste Ærø fra at falde i Fjendehaand.“ ²⁰/₂ 1850 kaldedes Husum til Skelby og Gunderslevholm paa Sjælland, men oplevede her, hvad der kastede dybe Skygger over hans Sind, at det var meget smaat med Kirkebesøget, og da de økonomiske Forhold ogsaa var svære, søgte han, efter nogle Aars Forløb, bort og opnaaede ²⁷/₈ 1858 at faa Tranebjærg Kald paa Samsø. Her var bedre økonomiske Kaar og — hvad der var af næsten endnu større Værd — en lille Kreds af vakte Kristne, der kom den nye Præst med den alvorlige, troende Forkyndelse kærligt imøde. „De tyve Aar, han tilbragte her paa Samsø, var vistnok de lykkeligste og glædeste i hans Liv. Ogsaa for Børnene var det en glædelig Forandring, thi den Poesi, der levede hos begge Forældrene, kunde nu faa Luft og blive til Glæde for Børnene; de følte sig snart hjemme paa Øen og fandt, at skønnere Sted i Verden end Samsø, yndigere Hjem end den gamle, faldefærdige Præstegaard med den hyggelige, gamle Have, „Paradisets Have“ som Faderen gærne kaldte den, kunde der ikke tænkes.“*). Hans Hustrus Søstersøn, Dr. med. H. P. Birkedal Barfod, har givet følgende Skildring af Hjemmet i Tranebjærg gamle Præstegaard og dens Beboere:**) „Han [ø: Husum] var en Kæmpe, over tre Alen høj, og drøj der- efter, men usigelig god og barnlig. Det er betegnende for hans blide Sind, at jeg en Dag hørte ham udbryde: „Jeg ved ikke, hvordan det er med mig — mit Hjærte

*) Ludvig Hertel: L. B. Husum, Thisted 1886, S. 8.

***) H. P. Barfod: Minder fra et langt Liv. Kbh. 1921. S. 86.

maa være af Smør!“ Det var efter at han havde talt med et Menneske i stor Nød. Der hvilede en egen poetisk Duft over dette gamle Hjem, hvor Guldalderens Digtværker var for dem som dagligt Brød, og der var noget rørende over det med dets hævdvundne Skikke. En af Familiens store Festdage var saaledes „Sommerens Fødselsdag,“ som fejredes ude og inde paa en, ikke efter Almanakken bestemt Dag, men en Dag, man greb, naar den første, rigtig lune, lyse og milde Sommerdag oprandt. Der var i Forvejen bagt og lavet til, nu blev alle Stuer smykket med Blomster og Grønt, Døtrene mødte hvidklædte med røde Livbaand og Sløjfer, Dannebrog vajede, blomsterprydede Festborde stod ude i Haven for at modtage de mange Gæster fra Sognet, som i den tidlige Morgen var indbudte. Der gik over hele Samsø Ry af Sommerens Fødselsdag i Tranebjerg Præstegaard.“

Lars Husum døde i Tranebjerg Præstegaard ²⁵/₁₂ 1879. „Naar Herren kalder sin gamle Tjener, bliver vistnok Hvilen sød,“ havde han sagt mod det sidste.

Gift i Nørre Jærnløse ²⁸/₁₀ 1828 med Nicoline Betzy Birchedahl, født paa Hofmansgave ¹²/₈ 1804, død ¹¹/₁₁ 1888. Datter af Forpagter og Godsinspektør Ludvig Harboe Birchedahl og Agate Johanne, f. Husum.

Ellen Cathrine Husum og Jens Haubroes Børn.

1. *Peter Severin Haubroe*, f. i Viemose 1784, Hørkræmmer i København, død i København ¹¹/₁₁ 1808, ugift.

2. *Marie Kirstine Haubroe*, f. i Fakse ¹⁶/₄ 1786, død i Koster ²⁷/₁ 1847. G. 1. i Stege ¹⁸/₈ 1814 med Købmand Collin i Stege, som ejede Koster Færgegaard og efter hans Død 2 ¹⁷/₁₁ 1824 med Skipper O. Houmann, som efter hendes Død overtog Koster Færgegaard.

3. *Nicoline Haubroe*, døbt Palmesøndag 1789, begravet ¹⁴/₇ 1791.

4. *Ane Cathrine Haubroe*, født ¹³/₄ 1791, død i Koster ⁵/₃ 1836. G. m. Gaardejer Niels Hansen af Koster.

5. *Nicoline Haubroe*. f. $28/4$, 1793, død / 18 , g. i Fakse $14/4$, 1830 med Hans Christiansen Lund, født i Jelling ved Vejle $29/4$, 1801, Skolelærer i Svensmark, død / 18 .

Vi er naaet til Ende med det 3die Slægtled og skal nu blot, som en Afslutning meddele, at i 4de Slægtled efter den gamle Degn i Kallehaug stöder vi paa Frederikke Birchedahl (1800—76), g. m. Forpagter af Fuglebjærggaard Andreas Thomsen (1797—1843), Nicoline Birchedahl (1801—84) g. m. Sognepræst Peter Laurentius Husum i Fuglebjærg (1801—79), Vilhelm Birkedal (1809—92), den kendte Valgmenighedspræst i Ryslinge, Charlotte Birkedal (1811—85), g. m. Sognepræst i Ondløse Hans Nicolai Kellermann Rørdam (1804—84) og Emilie Birkedal (1813—97) g. m. Historikeren Frederik Barfod (1811—96); endvidere den i sin Tid overordentlig afholdte, men meget tidlig afdøde Lærer ved Herlufsholm, cand. theol. Søren Listoe (1819—45), Major Anton Husum (1815—66), Kaptain Christian Siegfried Husum (1821—85) og Sognepræst til N. Jærnløse Thomas Ambrosius Fyhn (1823—85).

Til 5te Slægtled hører: Hanne Thomsen (1825—92), g. m. den kendte Personalthistoriker, Pastor Immanuel Barfod til Vaabensted (1820—96), Forpagter af Edelgave Ludvig Thomsen (1828—1907), Betzy Thomsen (1834—1921), g. m. den i sin Tid kendte Præst og Sprogmand Ejler Henning Hagerup (1817—63) og Anna Thomsen (1842—1919), Menighedssygeplejerske, kendt som „Søster Anna“; endvidere Thomine Husum (1842—1919), g. m. Sognepræst Ludvig Hertel (1844—1909) og Sognepræst Ludvig Birkedal Husum (1845—86); Augusta Birkedal (1839—1917) g. 2 m. Sognepræst til Gimlinge Laurids Nyegaard (1849—1916), Marie Birkedal (1843—1920), g. m. Sognepræst Morten Bredsdorff (1830—1910), Uffe Birkedal (1852—1931), Præst; Sognepræst til Vejlø Thomas Rørdam (1836—94), Sognepræst Hans Rørdam (1843—1924), Oberst, Kmhr. Christian Holger Rørdam (1846—1916); Læge, Dr. med. Hans Peter Birkedal Barfod (1843—1926), Agathe Barfod (1845—1929), g. m. Landboskoleforstander, Kapt. J. C. la Cour (1838—98), Hulda Birkedal Barfod (1850—78), g. m. Højskolelærer i Askov, Professor Poul la Cour (1846—1908); og Søren Listoe (1846—?) amerikansk Oberst.

I 6te Slægtled finder vi bl. a.: de tre Brødre Andreas Barfod (1854—1921), Benjamin Barfod (f. 1858) og Kristen Barfod (f. 1860), alle Præster; endv. Sognepræst til St. Solt Ejler Thomsen Hagerup (1854—1927), Marie Thomsen Hagerup (1859—93), g. m. Sognepræst til Arninge Valdemar Wahl (1853—1919), Amtsforvalter i

Svendborg Johannes Juul (f. 73), Sognepræst til Nørretranders Holger Müller Husum (f. 83), Grosserer, Generalkonsul Hjalmar Hartmann (f. 70), Gudrun Lange (f. 73) g. m. Apoteker Sophus Holm i Verninge, Højskoleforstander Thomas Birkedal Bredsdorff (1868—1922); Lektor, Dr. phil. Vilhelm Lorenzen (f. 77); Charlotte Lange (f. 80), g. m. Frimenighedspræst Thorkild Skat Rørdam; Nanna Lange (f. 81) g. m. Sygehuslæge Folmer Teilmann i Gram; Sognepræst til Bramminge Vilhelm Birkedal Balslev (f. 79); Læge i Silkeborg Thorvald Balslev (f. 81); Vita Rørdam Holm (f. 64), g. m. Organist Fr. Matthison-Hansen; Forfatteren Valdemar Rørdam (f. 72), Sognepræst i Thorkildstrup Johannes Holger Rørdam (f. 83), Dr. phil., Kaptajn, Kammerherre H. N. K. Rørdam, Præst i Fredericia, Provst Aage Rørdam (f. 85), Grosserer Olaf O. Barfod (f. 71), Meddeleeren af foranstaaende Skildring, Akademikasserer, cand. mag. L. F. la Cour, (f. 69), Forstander for Landøkonomisk Regnskabskontor P. B. la Cour (f. 70), Redaktør J. C. B. la Cour (1872—1917), Fru Ellen la Cour Overgaard (f. 76), og Lektor, Dr. phil. Vilh. la Cour (f. 83); Kommandør i Flaaden Halfdan Barfred Barfod (f. 80) og Forfatter Thorkild Barfod (f. 89); Direktør for meteorologisk Institut Dan Barfod la Cour (f. 76) og endelig Skuespiller Axel Boesen (f. 79).

Til 7ende Slægtled hører bl. a.: Sognepræst til Flødstrup-Ullerslev Clemens Benjamin Barfod Petersen (f. 92), Louise Johanne (Lib) Fogh Barfod, (f. 92) g. m. Sognepræst til Haarlev-Himlingøje Poul Holmstrup, Assistent ved den farmaceutiske Læreanstalt, Dr. phil. Olaf Asmussen Hagerup (f. 89), Underdirektør ved De danske Mejeriers Maskinfabrik i Kolding Svend Asmussen Hagerup (f. 93) og Læge i København Gunnar Asmussen Hagerup (f. 98).

Men desuden er der 8ende (og vistnok ogsaa 9ende) Slægtled, som vi dog maa undlade at gaa ind paa.

KAVALÉRBOLIGEN

(VED VALLØ)

DENNE gammeldags, herskabelige Beboelseslejlighed, der endnu er beliggende ved den nordlige Udkant af Vallø Dyrehave, har sin Oprindelse fra den Tid, da der boede Prinsesser som Abedisser paa Vallø Slot.

Det var jo i 1738, at Slottet indviedes til: „Et adeligt Frøkenstift“ — og fra dette Aar indtil 1810 boede der tre Prinsesser som Abedisser paa Vallø Slot — og for at Prinsesserne ikke alene skulde være henvist til kvindeligt Selskab og Underholdning, saa blev der ogsaa efterhaanden ansat flere højtstaaende Mænd: Excellencer, Grever, Kammerherrer, der skulde være en Slags mandlige „Selskabsdamer“ og benævnedes „Kavalererne“. De skulde spise sammen med hendes kongelige Højhed, køre ud sammen med hende — og i det hele taget hjælp til, at Prinsessen ikke kedede sig. Men da det var strengt forbudt i Statuderne (Vedtægterne), at en saadan Mand maatte bo paa Slottet, saa byggedes der i Skovens nordlige Udkant, den endnu staaende, gammeldags Herskabsbolig — og kaldtes Kavalergaarden eller Kavalerboligen, men var tildels sammenbygget med en Avlsgaard paa ca. 60 Tdr. Land, der forsynede Herskabet med Naturalier til Husholdningen.

Efter 1810, da den sidste Prinsesse døde, ophørte ogsaa Kavaler-Embedet; men Boligen, som fremdeles beholdt Navnet, blev derefter i mange Aar alligevel beboet af højtstaaende Familier, bl. a. af forhenværende Statsminister, Gehejmeraad Fr. Molkte, -- og da havde vel nok

Kavalerboligen sin allerfineste Tid: thi Molke var en personlig Ven af Kronprinsen, den senere Chr. IIX, der flere Gange besøgte ham paa Kavalerboligen. Et af de skiftende Herskaber har formodentlig følt sig besværet af Landbruget, der var lagt til — eller hvad nu Grunden kan have været, men saameget er imidlertid vist, at en Del Aar efter den sidste Prinsesses Død blev Avlsgaarden fæstet bort og af Egnens Beboere kaldet Kammerherregaarden efter Kammerherrerne, der havde boet paa Kavalerboligen og havde været Brugere af Gaarden. Og i Anledning af Delingen blev der sat et Plankeværk paa tværs over Gaardspladsen, det var Grænsen mellem Herskabsgaarden og Bondegaarden, og dette Plankeværk var gjort saa forsvarligt, at det kun er faa Aar siden, at de sidste Rester forsvandt af det.

Den sidste Fæstebonde paa Kammerherregaarden var gl. Peter Jensen, der var kommet fra Holmegaarden ved Sædder-Vejen, og ægtede sin Formands Enke, som var almindelig Skik i hine Dage, og hun var ret en Type paa Datidens Bondekoner, stræbsom og flittig — tidlig op om Morgen, og i Høsten var hun i Marken sammen med Tjenestepigen tidlig paa Formiddagen, Klokken 11 var hun hjemme for at stille til Middag og Kl. 12 stod Maden paa Bordet. Og alle de store, fyldte Kister med Uldent og Linned, vidnede om hendes Flid i Vinterhalvaaret.

Peter Jensen var ogsaa en dygtig Mand, en af de første der merglede sin Mark, og han blev almindeligvis betragtet som Byens rigeste Mand. Da Peter Jensen i Begyndelsen af Firserne overdrog sin Svigersøn Kammerherregaarden, blev det til Ejendom, men samtidig blev den flyttet 2—300 Alen længere mod Nord til sin nuværende Beliggenhed.

Efter at den et Par Gange havde skiftet Ejer, købte Chr. Vestergaard 1905 Kammerherregaarden, som nu til dels fuldstændig er ombygget.

Det er gaaet med Kavalerboligen og Kammerherregaarden, som det ikke saa faa Gange har gentaget sig

gennem Tiderne, at hvad der har været oppe, er kommet ned, og hvad der har været nede, er kommet op.

Kammerherregaarden, Bondegaarden, den beskedne lille Avlsgaard i Kavalerernes Tid, er nu som en lille Herregaard, der ses viden om, og hvorfra der udfoldes en stor og travl Virksomhed — medens Kavalerboligen bly og beskeden søger at skjule sig i Skovbrynet, som om den havde en Følelse af, at dens Tid er omme, staar som en gammel Dame fra Parykkernes Tid i tilbagetrukken Fornemhed og ruger over sine gyldne Minder om Prinsesser og Prinsesser, Komtesser og Baronesser, Excellencer og Kammerherrer — om Silkeslæb og gyldn Nøgler — men forbi, forbi er fordums Fornemhed og Herlighed — og kommer velsagtens aldrig mere tilbage. Det er jo næsten som en Tragedie, — men det er jo Livet saa ofte.

O. P. Jensen.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1934

VED skriftlig Aftemning mellem Medlemmerne genvalgtes de ifølge Lov d. 1. Jan. 1934 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Kontorbestyrer *H. Hansen*, Togelby, Arkitekt *J. Tidemand-Dal*, Næstved, og Købmand *H. Plesner*, Glumsø.

Til Revisorer genvalgtes Skolefondskasserer *Christiansen*, Lille Næstved og nyvalgtes Amtsfuldmægtig *Højrup*, Næstved.

Amtmand *Toft*, Landbrugskandidat, Gdr. *H. Hansen* og Arkitekt *Tidemand-Dal* har fungeret henholdsvis som Formand, Kasserer og Sekretær.

Regnskabet for 1933 balancerede med 2215,90 Kr.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 464 Medlemmer mod 474 ifjor. Under Hensyn til, at der stadig er Tilbagegang i Foreningens Medlemstal henstiller Bestyrelsen indtrængende til Medlemmerne at virke for Tilgang af nye Medlemmer, da det er af aller største Betydning for Samfundets Virksomhed, at saa mange som muligt slutter sig sammen om dette.

Søndag den 21. Oktober afholdtes Udflugt til Fakse Kirke, Jomfruens Egede med Kirke, samt Kongsted Kirke. Alle 3 Steder holdtes Foredrag af Mag. *V. Hermansen*. Med særlig Interesse besaa man Salene paa Jomfruens Egede, om hvilke det først for et Par Aar

siden blev klarlagt, at de var udført efter Tegning af vor store Arkitekt Harsdorff. Man var Ejeren, Grev Moltke, meget taknemmelig for Tilladelsen til at besigtige disse.

Ældre Aargange af Samfundet egne Aarbøger kan faas til Købs for følgende nedsatte Priser: Aargangene 1—8 for ialt Kr. 10 og 1,50 pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

Da der af enkelte Aargange nu kun resterer et ringe Oplag, tilraades det snarest at sikre sig, hvad man ønsker.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund afgives til Centralbiblioteket i Næstved, der beredvilligst har paataget sig deres Opbevaring og Udlaan.

Forfatterhonorar for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

Medlemmerne vil som tidligere kunne erholde det af Nationalmuseet udgivne Hefte „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ til nedsat Pris (2 Kr. + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendals Forlag.

Medlemmerne har fra Gads Forlag modtaget et Cirkulære om Udsendelse af 1. Bind af det gennem mange Aar af Nationalmuseet forberedte Cærk om vore gamle Kirke. Det første Bind, som omhandler Præstø Amt, leveres endnu Samfundets Medlemmer til den i Cirkulæret angivne lavere Pris. Der er hidtil udsendt 5 Hefter med et rigt Billedmateriale og en udmærket oplysende Tekst. Bestyrelsen kan paa det bedste anbefale Medlemmerne at benytte sig af det favorable Tilbud.

O. Lohses Forlag udsender L. P. Fabricius Kirkehistorie i seks Halvbind med et Halvbind aarligt. Disse vil ved Bestilling gennem Historisk Samfund kunne erhverves til Favørpris 6 Kr. pr. Halvbind. Bogladepris er 8 Kr.

November 1934.

G. Toft,
f. T. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Barfoed, Landinspektør.
Berth, Enkefrue.
Boeck, Bianco Amtsforvalter.
Borre, Inspektør.
Børner, Boghandler.
Christens, Apoteker.
Christensen, Fru, Bogtrykker.
Christiansen, Skolefondskasserer.
Demuth, Larsen, Grosserer.
Diderichsen, Dommer.
Ebbesen, E. K., Læge, Ringstedgade 1.
Frandsen, L. P., Gdr., Dysted pr. Olstrup.

Hansen, Marie Frk., Nyvej 2.
Holm, Direktør, Bryggeriet Fønix.
Horstman, Godsforv., Bornakke, Næstved.
Høeg, J., Driftsbestyrer, Magle Mølle.
Høyrup, Amsfuldmægtig.
Industriforeningen, (Adr.: Direktør Grønholt).

Ingerslev, Læge.
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade.
Jensen, C., Mineralvandfabrikant, Købmagergade.

- Chr., Overretssagfører.
Jessen, Chr., Købmand, Torvestræde.
Kähler, Herman, Direktør.

Larsen, Chr., Lærer.
- E., Hotelejer, Aksehus.
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende.
- Aksel, Købmand, Brotorv.
Mathiesen, Overretssagfører.

Møller, Inspektør, Amtssygehuset.
Nandrup, Konsul, Kbmd.
Nellemann, Løjtnant.

Nicolaisen, Postmester.
Nielsen, Arndt, Urmager.
- Fotograf, Farvergade.
- Oluf, Tandlæge.
- H., Læge, Jernbanegade.

Nielsen, R., Kommuelærer, cand. phil., Iver Hvidtfeldtsvej 1.
Næstved Centralbibliotek.
Olsen, H. P., Redaktør.
Poulsen, Direktør.
Smith, Vilh., Konsul, Kbmd.
Tidemand-Dal, Arkitekt.
Tirslund, Keramiker, Farimagsvej.
Toft, Amtmand.
- Frue.
Thureholm, Frue.
- K. W. J., Redaktør, Næstved.
Wang, Bogbinder.

Præstø.

Bruun, K., Redaktør.
Dambæk, Sagfører.
Damgaard, Farmaceut.
Danø, Overlærer.
Ernst, Vejassistent.
Hansen, Hans, Gdr., Bondest. Sparekasse.
Kaa, Th., Kantor.
Nyvang, Dommer.
Orland, Købmand.
Schmidt, Pastor.

Stege.

Cruse, Læge.
Frederiksen, Præst.
Funch, Redaktør.
Hansen, Aage A., Typograf.
- H., Sognepræst, Stege.
Jensen, Frd. Murermester.
- Redaktør.
Jepsen, Marie, Frue, Athenevej 8.
Møns Folkebibliotek.
Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storeg.
Palsø, Bogholder.
Rasmussen, Johannc, Boghandler.
Sandgaard, jun., Manufakturhdr.

Storehedinge.

Hansen, Jens, Gartner.
Jørgensen, Lars, Husejer.
Jensen-Stevns, Bankdirektør.
Landsperg, Overretssagfører.
Pedersen, H. Chr., Gdr., Amtsraads-
medlem.
Stevns Folkebibliotek.

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør.
Arensbach, Marie, Lærerinde.
Caprani, Kæmner.
Gregersen, C. V., Murerm., Masneds.
Ehrenreich, Sognepræst, Vordingborg.
Halse, Seminarieforstander.
Hansen, H., Seminarielærer.
Hellum, Lærer.
Mogensen, sen., Sadelmager, Algade.
Nielsen, L. C., Sagfører, Branddirek-
tør.
Rasmussen, M., Overlærer.
Sennels, Købmand, Masnedsund.
Teist, F., Højesteretssagfører.
Thune, Boghandler.

Allerslev

E'gaard, Lærer, Allerslev.
Hage, T., Oberstløjtnant, Oremandsg.,
Mern.
Hansen, Laur., Gdr., Ugledie, Mern.
Jensen, R., Gdr., Ugledie, Mern.

Alslev.

Andreasen, Andreas, Gdr., Alslev, Ka-
rise.
Christensen, Lærer, Taagerup, Karise.
Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise.
Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxe.
Petersen, Gdr., Alslev, Karise.
Selchau-Hansen, Propr., Alslevgaard,
Karise.
Sten-gaard, H., Lærerinde, Taagerup,
Karise.

Aversi.

Jensen, U. P., Gdr., Aversi, Haslev.
Krøjgaard, Lærer, Aversi, Haslev.

Baarse.

Herskind, Sognepr., Baarse, Præstø.
Madsen, Jens, Gdr., Baarse, Lundby.

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø.

Borre.

Asmussen, V., Dyrl., Nørreby, Borre.
Breitenstein, Johs. Gdr., Sdr. Vestud.
- P., Gdr., Raaby, Borre.
Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre.
Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg.,
Borre.
Didriksen, Jørgen Gdr., Sønderby,
Borre.
Hyllemose, Jens, Redningsforstander,
Aalebæk, Borre.
Jensen, Laur. O., Gdr., Raaby, Borre.
- Sofus, Gdr., Raaby, Borre.
Jørgensen, A. Gdr., Sdr. Vestud, Borre
Larsen, P., Mejeribest., Holme Mejeri,
Borre
Lundqvist, Lærer Borre.
Møller, Fr. Læge, Borre.
Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden,
Borre.
Sivertsen, Lærer, Magleby, Borre.
Skov, Christen, Gdr., Nørreby, Borre.

Dalby-Thureby.

Jørgensen, H., Husejer, Assistent Dal-
høj, Rode, Haslev.
Christensen, Otto, Gdr., Nygaard, Tu-
reby.
Pedersen, Lars, Gdr., Druestrup, Thu-
reby.

Damsholte.

Larsen, L. P., Gdr., Røddinge, Stege.
Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege.
Moltke, Grevinde, Marienborg.

Elmelunde.

Grønager, Johannes, Gdr., Raabylille,
Stege.
Kisum, F., Sognepræst, Hjertebjerg.
Larsen, Lars, Gdr., Hjertebjerg, Stege
Nøhr, M. A., Rentier, Hjertebjerg,
Stege.
Pedersen, Johan, Rentier, Elmelunde,
Stege.
Rasmussen, P., Friskolelærer, Elme-
lunde, Stege.

Endeslev-Vraaby.

Endeslev-Vraaby Sogneboesamling.

Everdrup.

Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Røn-
nede.
- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
Jørgensen, H. P., Landpostb., Taage-
skov, Rønnede.

Lassen, Godsejer, Bækkeskov, Rønnede
Pedersen, H. C., Gartner, Flintemose,
Bøgesø.

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse.
Bojesen, C., Boe, Skolebestyrer, Fakse.
Christensen, Sofie, Lærerinde, Stubberup, Fakse.
Faxe Sognebibliotek.
Jensen, N., Gdr., Rejnstrup, Fakse.
Johannesen, Sagfører, Fakse.
Jørgensen, P., Gdr., Værløse, Fakse.
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse.
Larsen, J. Kr., Sognefoged, Fakse.
- Ludvig, Redaktør, Fakse.
Lau, K., Læge, Fakse.
Madsen, P., Gaardbest, Værløse, Fakse
Pedersen, L., Overlærer, Fakse.
- Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse.
Rasmussen, J. P., Læge, Fakse.
Vedsmann, Frands, Forfatter, Ebbeskov, Fakse.

Faneffjord.

Jensen, J. P., Gdr., Askeby.

Fensmark-Rislev.

Hansen, P., Lærer, Rislev, Næstved.
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev,
Næstved.

Glumsø-Bavelse.

Baden, H. T., Lærer, Glumsø.
Jørgensen, Sognepræst, Glumsø.
Larsen, P. V., Redaktør, Glumsø.
Nielsen, Sognepræst, Næsby, Glumsø.
Plesner, H., Købmand, Glumsø.
Rasmussen, A., Realskolebestyrer,
Glumsø.

Haarlev-Himlingøje.

Jensen, Axel P., Lærer, Haarlev.
Pedersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev.
Skov, Lærer, Haarlev.
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
-olling. S. D., Dyrlæge, Haarlev.

Hammer.

Andersen, Johs., Gdr., Lou.
Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lou.
Christensen, J. P. Lærer, Amtsraads-
medlem, Hammer, Lou.
Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lou.
Pedersen, L. P., Gdr., Faarup, Lou.
- Hans, Købmand, Hammer, Lou.
Schmidt, Lærer, Hammer, Lou.

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig.
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig.
Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig.
- Martin, Gaardbst., Havnlev, Rødvig
Korsholm Hansen, Sydstevn's Plante-
skole pr. Rødvig.
Kristiansen, Sognef., Havnlev, Rødvig.
Olsen, N., Handelsmand, Stevn's Høj-
skole Højskole, Storehedinge.
Pedersen, Johannes, Skørpinge, Rødvig
Pedersen, Chr., Mejeribestyrer, „Syd-
stevn's Andelsmejeri“, Rødvig.
- Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig.
- Joh., Landmand, Havnlev, Rødvig.
Rasmussen, Chr., Gdr., Højgd. Rødvig.
Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skør-
pinge, Rødvig.
Tudvad Friskolel. Sydstevn's, Storeh.
Sørensen, H. J., Forp., Thorsgd., Rødv.
Skar, C., Højskoleforstander, Stevn's
Højskole, St. Hedinge.

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise.

Herfølge.

Andersen, Anders, Gdr., Bakkegaard,
Herfølge.
- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge.
- Hans, Gdr., Kildemosegd., Hastrup
pr. Køge.
Flijsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge.
Højsholt, Entreprenør, Hastrup, Køge
Larsen, J., Hotelejer, Paaskebj., Herflg
Nielsen, Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge.

Holmeolstrup.

Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup

Holtug.

Pedersen, L., Lærer, Holtug, Storeh.

Hylleholt.

Hansen, Vilhelmine, pens. Lærerinde,
Fakse Ladeplads.
Hylleholt Folkebogsamling, Fakse La-
deplads.
Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse.
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladep.
Rasmussen, N., Gdr., L. Thorshøj,
Fakse

Højerup.

Alsbo, Provst, Højerup, Storehedinge.

Kallehave.

Andersen, Postmester, Kallehave.
Christoffersen, N., Brygger, Viemose.
Hansen, L. P., Gdr., Fogedgd, Stensved
Jørgensen, Th., Sognepræst, Langebæk
Suhr, Godejerinde, Petersgd., Langebæk.

Karise.

Jørgensen, Jens, Parcl., St. Linde, Haarlev.
Kristensen, Hans, Jørslev, Karise.
Olsen, Vilh., Gdr., Jørslev, Karise.
Søvndal, Købmand, Karise.

Kastrup.

Madsen, M. A., Sognef., Nedervindinge, Vordingborg.
Oxholm, Kmhr.inde, Rosenfeldt, Vdbg.
Spang, Direktør, Rosenfeldt, Vdbg.

Keldby.

Frandsen, H., Parcell., Tolstrup, Vængegaard, Stege.
Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege
- J., Købmand, Keldby, Stege.
Hansen, H. P., Bankdir., Keldby, Stege
- L., Gdr., Sognef., Tostrup, Stege.
Hemmingsen, Kristian, Pcl., Pollerup Kullegaard, Hjertebjerg, Stege.
Jensen, Axel, Gdr., Keldbylille, Stege.
- Jens, Rentier, Tostrup, Stege.
- M., Sognepræst., Keldbym., Stege.
- N., Gdr., Keldbylille, Stege.
Jørgensen, Johs., Førstelærer, Keldby.
Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kullegaard, Stege.
Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege.
- Hans J., Sogneraadsf., Keldby, Stege
- K., Gdr., Tostrup, Stege.
- Laur., Gdr., Raunstedh., Tostrup, Stege.
Rasmussen, Johanne, Frue, Keldbylille, Stege.
- H., Gdr., Keldbylille, Stege.
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege.

Kongsted.

Elmenhoff, Nielsen, Dyrslæge, Hyllede, Rønnede.
Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse.
Moltke, E., Grevinde, Lystrup, Fakse.
Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede.
Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede

Lillehedinge.

Jensen, J. P., Lærer, Rødvig.

Jensen, J. P., Brugsforeningen, Rødvig.
Jørgensen, Lagerforvalter, Rødvig.
- L. Fr., Købmand, Rødvig.
Olsen, Hans Gdr., Stigaard, Rødvig.
Turistforeningen, ved Aage Nielsen, Lousol, Rødvig.

Lundby.

Collet, Kammerherre, Lundbg, Lundby.
- Kammerherreinde, — —
Jensen, H., Brygger, Lundby St.
Johansen, J., Gdr., Lundby.
Kristensen, K., Forstander, Landbrugs-skolen, Lundby.
Larsen, J. P., Parcellist, Lundbytorp, Lundby.

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmezer“, Lund, Rødvig.
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Storehedinge.
Frandsen, F., Hmd., Gjevsnø, Storeh.
Hansen, Niels, Egedegaard, Storeh.
Jensen, Frd., Gdr., Toftehøj, Storeh.
Karlsbjerg, Poul, Gdr., Gjevsnø, Storeh.
Kristensen, Jens, Gdr., Sandager, Lyderslev, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr., Lund, Rødvig.
Lange, F. Chr. Krebs, Frimenighedspræst, Lyderslev, Storehedinge.
Maynty, Clausen, Forpagter, Højstrup, Rødvig.
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig.
Nielsen, N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig.
- Ida, Gdrsk., Spangsbæk, Lund, Rødvig.

Magleby.

Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby, Borre.
Jensen, Konrad, Gdr., Budsene, Borre.
- O., Købmand, Sømarke, Borre.
Rosenkrantz, Erik, Baron, Liselund, Borre.
- Th., Baronesse, Liselund, Borre.
Scavenius, Kmhr., Godsejer, Klintholm, Borre.

Magleby-Stevns.

Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klippinge.
Jørgensen, Mejeribest., Klippinge.
Larsen, H. P., Tømrermester, Lykketro, Klippinge.
Marx, Stationsforstander, Klippinge.

Mern.

Christoffersen, H., Forv., Saftst., Mern
Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern.
Larsen, L. P., Ungk., Taageby, Mern.
Meinertsen, Povst, Mern.
Olsen, Laur., Landpostbud, Mern.
Jacobsen, Lærer, Mern.

Næstelsø-Mogenstrup.

Frandsen, J. J., Gdr., Brandelevgaard,
Brandelev.
Gasmann, Godsejer, Fladsaagd., Næstv.
Glenthøj, Sognepræst, Næstelsø.
Hansen, Hans, Gdr., Landbrugskand.,
Ellekildegaard, Næstved.
- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved.
Hansen, Ole, Gdr., Blangslev, Lou.
Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev.
Næstelsø Sogns Bogsamling, ved Pa-
stor Glenthøj, Næstelsø, Næstved.
Olsen, O. Fr., Sognef., Blangslev, Lou.
Rasmussen, Tømrm., Brandelev.

Rønnebæk.

Collet, Enkeknh. inde, Rønnebæksholm
Næstved.
Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved.
Pedersen, R., Gdr., Sipperup Østergd.,
Næstved.

Skibbinge.

Jørgensen, O. A., Lærer, Abildhøj,
Præstø.
Rasmussen, Propr., Lundegd., Præstø.

Snesere.

Andersen, L. J., Gdr., Snesere.
- L., Gdr., Snesere.
Dam, Emil, fhv. Højskoleforstander,
Brøderup, Tappernøje.
Hansen, H. J., Mejeribst., Sølperup,
Tappernøje.
Jensen, Hans Fr., Gdr., N. Smidstrup,
Tappernøje.
- R. M., Lærer, Snesere.
Jespersen, Propr., Aasidegaard, Sne-
sere St.
Jørgensen, Dyrlæge, Snesere.
Larsen, N., Gdr., St. Røttinge, Tap-
pernøje.
Nielsen, Vilh., Muremester, Sølperup,
Tappernøje.
Nørreslet, Pastor, Snesere.

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs., Lærer, Spjellerup,
Karise.

Jensen, J. P., Gaardbest, Smerup, Ka-
rise.

Pedersen, Niels, Gdr., L. Torøje, Fakse
Seidenfaden, H., Gdr., Skovgd., Fakse.

Storehedinge Landsogn.

Henriksen, Frøhd., Sierslev, Storeh.
Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storeh.
Sørensen, J. P., Bankk., Erikstrup,
Storehedinge.

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby Egede,
Strøby.
Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby.
Vedel, A., Kammerherre, Vedelsbo,
Strøby Egede pr. Køge.
- M., Kammerherreinde, Strøby Egede

Sværdborg.

Clausen, Pastor, Sværdborg.
Elgaard, F., Lærer, Kastelev pr. Klar-
skov.
Pedersen, Otto, Gdr., Klokkekildegd.,
Sværdborg, Lundby.

Sædder.

Lomholt, Møller, Sædder, Thureby.

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde,
Toksværd, Olstrup.
Rasmussen, Karl, Hmd., Sørup, Olstrup
Troelsen, P., Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

Tybjerg.

Frandsen, Gdr., Tybjerglille, Herlufm.
Steinmann, Kammerhr. inde, Tybjerg-
gaard, Herlufmagle

Udby.

Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby.
Hansen, J., Snedkermester, Grumløse.

Ulse.

Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev.
Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup,
Rønnede.

Valløby-Taarnby.

Bluhme, Stiftsdame, Vallø.
Jensen, O. P., Forst., Vallø,
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø.

Kristiansen, Kr., Gaardbst., Valløby, Vallø.
Vallø Stifts Bibliotek.

Vejlø-Vesteregesborg.

Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou Skov, P., Lærer, Abbednæs, Næstved.

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse. Larsen, K. A., Skovfd., Vemmetofte, Fakse.

Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vemmetofte.

Vemmetofte Klosters Bibliotek.

Vollerslev-Gjørsløv.

Hansen, J. C., Købmand, Gjørsløv, Østervang.

Nielsen, H. P., Lærer, Gjørsløv, Østervang.

Vordingborg Landsogn.

Heinskou, C. H., Skovfoged, Skovhuset pr. Nyraad.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd., Vordingborg.

Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev, Vordingborg.

Larsen, Johs., Ørslev Bakkeg., Vordb.

Østeregesborg.

Frandsen, Monrad, Sognepr., Ø. Egesborg, Mern.

Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved.

Præstø Landdistrikt.

Jespersen, Godsforv., Nysø, Præstø.

Udenfor Amtet.

Åbo Akademi, Åbo.

Aarup, Købmand, Holte.

Andersen, A. P., Politimester, Grenaa.

Andersen, Erik, Konsul, Grønnegd. 1, København.

- Hee, Pastor, Lille Næstved.

Arnholtz, Svend, cand. polytt., Vandbygningsingeniør, Jerne, Esbjerg.

Bagger, Redaktør, Haslev.

- Poul, Grosserer, Thorvaldsensvej 2, København V.

Bakman, K. M., Direktør, Roskilde.

Behrens, Redaktør, Ny Toldbodgade 55, København.

Biblioteket for Silkeborg og Omegn. - for Vejle By og Omegn.

Blechingberg, Frue, Østerbrogd. 13^s, København.

Christensen, Redaktør, Ringsted.

- P., Lærer, Bagsværdsv. 24. Lyngby.

Christiansen, H., Murermester, Veras Alle 18, Vanløse.

Christoffersen, Vald., Gdr., Hammersgaard, Braaby.

Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsensvej Kbhvn. F.

Dahl, Sognepræst, Guderup, Als.

Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bibliotek, Kbh.

Dansk hist. Fællesforening, Kapt. Smith, Nylandsvej 69, Københ. F.

- Jørgensen, J. O. Bro, Bregnerødvej 21, Birkerød.

Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33, Holte.

- D., Gymnasielærer, Charlottenlund.

- J., Læge, Gylling.

Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39, Kbh.

Ellehøj, Proprietær, Hammerhus pr. Merløse.

Esbjerg Centralbibliotek.

Fadum, P., Lærer, Holsted, Næstved.

Falk-Jensen Forp., Drosselvej 5, Frederiksberg.

Fugl, Apoteker, Vejen.

Gjellerup, Jul., Forlag, Sølvgade 87.

Gregersen, Lærer, Jerslev Højsk., Egebjerg.

Göteborgs och Bohusläns Folkemindesamling. Göteborg.

Götzsche, Lektor, Herlufsholm.

Hansen, J., pens. Lærer, Haslev.

- Anna, Frk., Bergtorasvej 2^s, København S.

- Kr., Statskonsulent, Lyngby.

Herboe, pens. Lærer, Lille Næstved.

Howden-Rønnekkamp, Kammerherreinde, Sorø.

Institut f. nordisk Etnologi v. Åbo Akademi, Åbo, Finland.

Jensen, J. P. Maler, Bakkeh., Haslev.

- C., fhv. Lærer, Ingemannsvej 263^s, København V.

Jørgensen, Bankbestyrer, Aalborg.

- S., Lærer, St. Jørg., Taareby Skole, Søllested.

Kgl. Bibliotek ved Boghdl. Haase, Løvstræde 2, København.

- Krarp, Rektor, Herlufsholm, Næstved
Køge Folkebibliotek.
Landsarkivet for Sjæll., Jagtv. 10, Kbh
Landsarkivet for Fyen, Odense.
Langballe, O., Arkitekt, Køge.
Larsen, J., Gdr., Braaby.
Lundby, J. T., Prof., Upsalag. 6³, Kbh.
Nationalmuseets 2. Afd., Kbh.
Nielsen Wøldike, Sognepræst, Karlebo,
Kokkedal.
Nielsen, Andrup, Købmand, Haslev.
- H. P., pens. Lærer, Herluf Trolles-
gade 7³, København.
Odense Centralbibliotek.
Porst, Redaktør, Frederiksborggade
22, København K.
Rasmussen, Forp., Spjellerup pr. Hyl-
linge.
- C. R., Gdr., Lysholms Allé, Haslev.
- Forp., Spjellerup, pr. Hyllinge.
Reitzels Boghandel, København.
Rigsarkivet, København.
- Stevns, Ole, Dyrhaven, Aabenraa.
Statens Lærerhøjskole, Odensegade 14,
Kbh.
Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
Svendborg By- og Amts Bibliotek.
Statsbiblioteket, Aarhus.
Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde
38, København.
Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Up-
sala.
Tange, H., Sagfører, Aars.
Universitetsbiblioteket, Kiel.
Vedsmann, Skoleinspektør, Franklins-
gade 4, København Ø.
- Hedin, Bredgade 56 St., Kbh.
Universitetsbiblioteket, Lund, Sverige
— Upsala.
— København.
Willadsen, Poul, Rosenlund, Østerbro-
gade 88a, København.
Ødum, Frue, Sølvgade 9, Kbh.
Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev
-

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Steges Præstehistorie, af Pastor <i>J. L. Frederiksen</i> , Stege	3
Gotiken i Præstø Amt, af <i>R. Berg</i>	29
Præsten og Historikeren Andreas Ryge, af <i>August F.</i> <i>Schmidt</i>	55
Gammelt mønsk Folkeliv af Johanne Olsens Optegnel- ser, af <i>August F. Schmidt</i>	64
Fundats for den af Sognepræst i Faxe Magister Svend- sen og Hutru Barbara Pedersdatter 1. Febr. 1644 oprettede og grundlagte første Skole paa Landet i Faxe, af <i>Erhard Qvistgaard</i>	79
i Æggen Peder Husum i Kallehauge, ved <i>L. F. la Cour</i>	86
Kavalerboligen ved Vallø, af Forstander <i>O. P. Jensen</i> .	124
Aarsberetning fra Formanden	127
Medlemsliste	129
